

رَاحَةُ الْمُؤْمِنِينَ

مخدوم محمد ہاشم نٹوی

ڈاکٹر عبد الرسول قادری

راحة المؤمنین

مصنف

مخدوم محمد هاشم نٹوي

موجوده صورتخطي

ڊاڪٽر عبدالرسول قادري

سنڌي لئنگئيج اٿارٽي

حيدرآباد، سنڌ.

2009ع

سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ جو ڪتاب نمبر (135)

سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

راحة المؤمنين

مصنف:

مخدوم محمد هاشم ٿاڻي

موجوده صورتخطي:

ڊاڪٽر عبدالرسول قادري

چاپو:

پهريون، جون 2009ع

تعداد:

500

قيمت:

120/= روپيا

Catalogue Reference

Makhdoom Muhammad Hashim Thattavi
Dr. Abdul Rasool Qadri
Rahat ul Muamneen
Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN 978-969-9098-30-7

Rahat ul Muamneen

By: Makhdoom Muhammad Hashim Thattavi
In present form: Dr. Abdul Rasool Qadri
Edition: First, June, 2009
Quantity: 500
Price: Rs. 120/=
Composed by: Asadullah Bhutto.
Title: M. Ramzan Turk
Printed by: Areeba Publications Karachi.
Published by: Taj Joyo, Secretary, Sindhi Language Authority Hyderabad, National Highway, Hyderabad, Sindh, 71000, Pakistan.
Tel: 022-9240050-53
Fax: 022-9240051
E-mail: sindhila@yahoo.com
Website: www.sindhila.org

هيءَ ڪتاب، تاج جويي، سيڪريٽري سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد، اداري جي آفيس، نيشنل هاءِ وي، حيدرآباد، سنڌ مان ڇپائي پڌرو ڪيو.

ناشر نوٽ

سنڌي ٻوليءَ جي ڪيتري آڳاٽي شاعري تعليمي مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ ڪيل آهي. انهيءَ ۾ مذهبي تعليم ڏيڻ خاطر مختلف موضوع شامل آهن. اهڙي شاعريءَ کي موضوعاتي نالو ڏيڻ کان سواءِ ان جي جوڙيندڙ عالمن جي نالن پويان ”سنڌيون“ پڻ سڏيو ويو آهي. جيئن نماز جي مسئلن بابت لکيل ”مقدمة الصلوة“ کي ابوالحسن جي سنڌي“ پڻ سڏيو ٿي ويو. ان کان سواءِ ”مخدوم ضياءُ الدين جي سنڌي“ به هڪ اهم ڪتاب هو. سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ پاران اوائلي سنڌي ڪتابن کي محفوظ ڪرڻ جي خيال کان اهي ٻئي ڪتاب اڳ ۾ ڇپيل آهن. مخدوم ضياءُ الدين جو هڪ لائق شاگرد ۽ پنهنجي وقت جو وڏو عالم مخدوم محمد هاشم ٺٽوي هو، جنهن پڻ پنهنجن شاگردن لاءِ ڪيترائي ڪتاب مختلف ديني مسئلن بابت جوڙيا، جن ۾ عربي، فارسي ۽ سنڌي ڪتاب شامل آهن. هي ڪتاب ”راحة المومنين“ انهن مان هڪ آهي.

اٿارٽيءَ پاران هن قسم جي رٿا جو هڪڙو مقصد اهو آهي ته سنڌ جو هي جهونو سرمايو محفوظ ٿئي پر ٻيو اهم مقصد ان دور جي سنڌيءَ جو اصل نمونو پيش ڪرڻ به آهي جنهن ۾ ٻولي ۽ لکت ٻئي شامل آهن. ان سان ٻوليءَ توڙي ان جي صورتخطيءَ جي اوسر ۽ ارتقاء جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو. ان مقصد لاءِ هن ڪتاب کي جديد صورتخطيءَ ۾ آڻڻ سان گڏ قديم صورتخطيءَ جو فوٽو به شامل ڪيو ويو آهي. اميد ته انهيءَ ڪيتر تحقيق ڪندڙن کي هن مان گهڻي رهنمائي ٿيندي.

ڊاڪٽر فهميده حسين

پيش لفظ

سنڌ ۾ ننگر نئي جي مخدوم سڳورن ”ٻارن لاءِ مادري ٻوليءَ ذريعي تعليم ڏيڻ“ جو اصول قائم ڪري، منظوم سنڌيءَ ۾ ديني ادب جا بنيادي ڪتاب لکيا، جيڪي ان وقت مدرسن ۾ فارسي ۽ عربيءَ جي اعليٰ تعليم کان اڳ ۾ بنيادي طور پڙهايا ويندا هئا. سنڌي ادب جي ”سونهري دور“ جي حوالي سان ڪلهوڙن جي زماني ۾ مخدوم محمد هاشم نٿوي ان سلسلي کي گهڻو وڌايو ۽ منظوم سنڌيءَ ۾ ويهارو ڪتاب لکيا، جن مان تفسير هاشمي، زاد الفقير، بناء الاسلام، قوت العاشقين ۽ راحة المؤمنين سنڌي گهڻا مشهور آهن. انهن جهونن ڪتابن ۾ سنڌي ٻوليءَ جو وڏو ذخيرو سمائل آهي.

سردست مخدوم محمد هاشم نٿويءَ جي منظوم سنڌي ڪتاب ”راحة المؤمنين“ (1130 هجري/ 1718ع) کي جديد سليس صورت ۾ آندو ويو آهي. جيتوڻيڪ هن ڪتاب ۾ ديني سلسلي ۾ ذبح ۽ شڪار جي حلال ۽ حرام هجڻ بابت مسئلا بيان ٿيل آهن، پر هن ڪتاب ۾ ان وقت هلندڙ نج سنڌي لغت ۽ لفظن جو وڏو ذخيرو موجود آهي.

عربي فارسي اوکي گهڻي، مٿي اٻوجهن،
سنڌي ڪيم سولي، ڪڍي ڪارڻ تن،
ته مان نفعو عام ٿئي، ڪارڻ مؤمن،
گهڻو سڪڻ سولو ٿئي، ڪارڻ نو آموزن.

(مخدوم نٿوي)

اميد ته سليس سنڌيءَ ۾ آندل ڪتاب ”راحة المؤمنين“ جي اشاعت سان سنڌي ديني ادب ۾ واڌارو ٿيندو، ان ڪري ”مقدمي“ ۾ مواد بابت وچور، قديم سنڌي لفظن جي صورتخطي ۽ پڙهڻي ۽ جهونن سنڌي لفظن جي معنيٰ جا جهجها مثال به ڏنا ويا آهن، ته جيئن مخدوم نٿويءَ جي هن اڳاٽي ڪتاب ”راحة المؤمنين“ کي سمجهڻ ۾ آساني ٿئي ۽ سنڌي ٻوليءَ جي قديم ۽ جديد خزاني ۾ پڻ اضافو ٿئي.

تڏهن سنڌي ڪيم سهڪي، ڪڍي عربي،
ته پڙهيس مؤمن سڀ ڪو، سڪي مسئلا.

(مخدوم نٿوي)

عبدالرسول قادري

ڌڙي مگسي، سڪرنڊ

19 اپريل 2009ع

سڪرنڊ- نوابشاه

مقدمو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الصلوة والسلام عليك يا رحمة للعالمين

ساراهجي سچو ڏٺي، جو رازق ۽ رحمان،
جو سباجهو سپين پرين، صاحب ۽ سبحان.

....

شال رسن راتو ڏينهن ۾، مٿي محمد ڄام،
جنهن اڀاريو اسلام کي، قائم سيئي قيام.

(مخدوم محمد هاشم ٺٽوي)

جيتوڻيڪ موجوده وقت ۾ جديد سائنس ۽ ٽيڪنالاجيءَ جي دور ۾، تعليمي ماهرن تحقيق سان ثابت ڪيو آهي ته: ”مادري ٻوليءَ ذريعي تعليم ٻار جو بنيادي حق آهي.“ سنڌ جي تعليمي تاريخ شاهد آهي ته، 11 ۽ 12 صدي هجري / 17 ۽ 18 صدي عيسويءَ ۾ سنڌ جي گهڻگهرن عالمن، استادن فارسيءَ ۽ عربيءَ جي جاءِ تي مادري زبان سنڌي ٻوليءَ ذريعي بنيادي تعليم جي شروعات ڪئي. ان اصول جي اهميت اڄ تائين مڃيل پئي رهي آهي.

ان ڏس ۾ سنڌي ٻوليءَ جا 39 اوائل منظوميا، 11 صدي هجري / 17 صدي عيسوي يا ان کان به اڳ جا لکيل دستياب ٿيا آهن، جيڪي کاتب عزت پٽ سليمان 1067 - 1069 هجري مطابق 1657ع - 1659ع وارن سالن ۾ اُتاري جمع ڪيا.

سنڌي ٻوليءَ جي هن آڳاٽي ذخيري کان پوءِ ميين ابوالحسن ٺٽويءَ نماز جي مسئلن بابت ”مقدمة الصلوة“ منظوم سنڌي، 11 صدي هجري / 17 صدي عيسويءَ جي آخر يا 12 صدي هجري / 18 صدي عيسويءَ جي ابتدا ۾ هڪ ڪتاب لکيو، جيڪو مدرسن ۾ طالب علمن کي مادري ٻوليءَ جي سلسلي ۾ درسي ڪتاب طور پڙهايو وڃڻ لڳو.

ٺٽي جي مشهور عالم مخدوم ضياءُ الدين انهيءَ طرز تي نماز جي وڌيڪ مسئلن بابت منظوم سنڌيءَ ۾ به ڪتاب جوڙيو، جيڪو ”مخدوم ضياءُ الدين جي سنڌيءَ“ جي نالي مشهور ٿيو.

سنڌي ٻوليءَ جي هن سلسلي کي وڌائيندي، ٺٽي جي مشهور عالم، قاضي، مصنف ۽ استاد مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ ”مقدمة الصلوة“ جي فارسي، سنڌي اصلاح سان گڏ مختلف موضوعن تي خاص سنڌي ٻوليءَ ۾ منظوم ويهه ڪتاب لکيا، جيڪو ان ڪلهوڙا دور ۾ سنڌي ٻوليءَ جي خدمت ۽ ديني ادب جي حوالي سان شاهڪار ڪارنامو آهي. مخدوم ٺٽويءَ جي انهن منظوم سنڌي ڪتابن جي الف-ب وار لسٽ هيءَ آهي: آداب النڪاح، اصلاح مقدمة

الصلوة، بناء الاسلام، تحفة التائبين، تفسير هاشمي، سايه نامه، دعائن بابت رسالو، راحة المؤمنين، رساله سراجيه، رساله افضل كيفيات الصلوة، رساله في موعظة ما يتعلق باحوال القبر و ما بعده، زاد الفقير، سندي مسائل ذبح شكار، صلوة سڳوري بابت رسالو، عقائد الاسلام، فرائض الاسلام، قوت العاشقين، مختصر ترجمو دعائين، مدح سنڌي نصيحت نامو.⁽¹⁾

جيتوڻيڪ مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ فارسي ۽ عربيءَ ۾ تحريرون ۽ ڪتاب نظم، نثر ۾ ٿن سَوَن کان وڌيڪ لکيا، پر خاص نج سنڌيءَ ۾ ويهه ڪتاب لکي، ديني ادب سان گڏ سنڌي ٻوليءَ کي مالا مال ڪيو. ان وقت عالمن استادن جو اهوئي نظريو هو ته، جيتوڻيڪ فارسي ۽ عربي علمي ٻوليون آهن، انهن ۾ هر فن جو وڏو ذخيرو لکيل موجود آهي، پر:

”عربي فارسي اوکي گهڻي، مٽي ابوجهن،
سنڌي ڪير سولي، ڪڍي ڪارڻ تن،
ته مان نفعو عام ٿئي، ڪارڻ مؤمنن،
گهڻو سکڻ سولو ٿئي، ڪارڻ نو آموزن.“

(مخدوم محمد هاشم ٺٽوي)

هن مان ظاهر آهي ته سنڌي ٻوليءَ جي شاندار عمارت جي پيڙه جو پٿر يا ابتدائي سرون ڪاتب، عزت پٽ سليمان جي 39 منظومين، ميين ابوالحسن ٺٽويءَ ۽ مخدوم ضياءُ الدين ٺٽويءَ رکيون، پر مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ، سنڌي ٻوليءَ جي آڳاٽيءَ تعمير ۾ ڪامون، ڪايا، پجر ۽ پٽيون وجهي ڇت جوڙي، سينگاري سنواري شاندار عمارت مڪمل ڪئي.

اهڙيءَ طرح سنڌي ٻوليءَ جي تعمير ۽ ترقيءَ ۾ وقت بوقت سنڌ جي عالمن استادن پرخلوص علمي ۽ قلمي ڪوششون پئي ڪيون آهن ۽ اهو سلسلو اڃا تائين هليو ٿو اچي. هيئنر سنڌي ٻوليءَ جو بلند بالا تناور وڻ اونهين پاڙن، ٿڙ، ڌارن، ٿارين، شاخن گوشن، گلن ڦلن ۽ ميون سان ماڻيدار ٿيو بيٺو آهي.

راحة المؤمنين: مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ پنهنجي وقت ۾ اڪثر ضروري مسئلن ۽ پڇيل سوالن بابت ڪتاب ۽ رسالا لکيا ۽ وقت سر انهن ضرورتن تي ڌيان ڏئي قلم کنيو. جيتوڻيڪ سنڌ جا اڪثر ماڻهو زراعت پيشه آهن، پر ذبح ۽ شڪار جي حوالي سان سنڌ ۾ شڪاري جانورن ۽ پکين جي گهڻائي هئي. درياھ جي گهڻي پاڻيءَ ۽ ڍنڍن ڍورن جي ڪري مڇي به ڄام هئي.

هيءُ ڪتاب سنڌي نظم ۾ ”ذبح ۽ شڪار“ جي مسئلن بابت لکيل آهي. جانور کي حلال ۽ ذبح ڪرڻ ۽ شڪار ڪرڻ جي باري ۾ ڪوبه اهم ۽ ضروري مسئلو ڪونهي، جيڪو

(1) ڊاڪٽر اله رکيو ٻُڌ: ”سنڌ ۾ چاپخاني کان اڳ سنڌي قلمي ڪتابن جو مختصر جائزو“ (مقالو ته مامي ”مهراڻ“ سنڌي ادبي بورڊ ڄام شورو، جولاءِ سيپٽمبر 2008ع، صفحو 33-41)

هن ڪتاب ۾ آيل نه هجي. مخدوم ٺٽويءَ هن ڪتاب ۾ ذبح شڪار، حلال ۽ حرام جانورن، پکين ۽ مڇيءَ بابت اهڙي وضاحت لکي آهي، ته جيئن اهل سنت بهراڙيءَ جي رهاڪن، جهنگ جهر جي باشندن، توڙي درياھ، ڍنڍن ڍورن جي آسپاس رهندڙ ماڻهن کي ذبح شڪار ۽ حلال حرام بابت پوري ڄاڻ ملي ۽ سنڌي ٻوليءَ ۾ مسئلا سمجهي ۽ عمل ڪري سگهن.

راقم جي لائبريريءَ ۾ ”راحة المؤمنين“ جا مختلف قلمي عڪسي ۽ ڇپيل پنج ڇاپا موجود آهن:

1. سال 1312 هجري / 95-1894 ع جو ڇاپو، جيڪو مولوي محمد عثمان پراڻي سنڌي ۾ مجتبائي پريس لاهور ۾ ڪتاب ”زادالفقير“ منڍ ۾، وچ ۾ ”راحة المؤمنين“ ۽ آخر ۾ ”مطلوب المؤمنين“ سان گڏ ڇپرايو. هن ڪتاب ۾ راحة المؤمنين 56 صفحا آهي. صفحي جي ڊيگهه نو انچ ۽ ويڪر چھ انچ آهي. هر صفحي ۾ 17 ستون ۽ هر ست ۾ سراسري طور 12 لفظ آهن.
2. قلمي نسخي جو فوٽو اسٽيٽ عڪس. هن قلمي نسخي ۾ 51 صفحا آهن. ڪاتب گل محمد پٽ علي محمد کهاوڙ ويٺل وارھ ۽ ڪتابت جي تاريخ 28 شوال 1317 ع هـ / 1 مارچ 1900 ع آهي. هي عڪسي قلمي نسخو مڪتبه قاسميه ڪنڊياري مان دستياب ٿيو آهي.
3. ڪتاب الصيد والذبايح ذبح ۽ شڪار. عبدالڪريم انصاري سنڌي نثر ۾ اضافن سان آڻي سکر مان شايع ڪيو.
4. ساڳئي نالي سان نثري ڇاپي کي مولوي عبدالحميد پٽيءَ ٿوريءَ ڦيرگهير سان محموديه پريس سکر مان ڇپرايو.
5. ذبح ۽ شڪار. ٺٽي جي بزرگ محمد اسماعيل ڪنڀار ترميم سان نثر ۾ آڻي، حاجي عبدالحسين وينجهر جي تعاون سان ڪراچيءَ مان شايع ڪيو.

مواد جو وچور:

مخدوم ٺٽويءَ هيءُ رسالو انهيءَ ڪري لکيو، ته جيئن مسلمان حلال ۽ حرام شين جو فرق پروڙين ۽ حلال شين جو صحيح استعمال ڪن. شريعت جي مقرر ڪيل طور طريقي تي حلال شين کي ڪم آڻين ۽ حرام کان بچن. مخدوم ٺٽوي پنهنجي هن ڪتاب جي تمهيد ۾ لکي ٿو:

”هينئر منجهه حقير جي، اچي وهڻ پيو،
ماڻهو مسئلا ذبح ۽ شڪار جا، پڇن گهڻيرو،
ڪي لکجي تن منجهان، گهڻو جي ٿورو.“

مخدوم ٺٽويءَ اهو به ڄاتو ٿي ته:

”عربي آهي اهڪي، ابوجهن آپار“

انهيءَ ڳالهه جو کيس بخوبي احساس هو، تنهنڪري هي ضروري مسئلا سنڌيءَ ۾ آندائين.

ڪتاب ”راحة المؤمنين“ (مؤمنن جي آسودگي ۽ فرحت) ۾ جانور کي ذبح ڪرڻ جا سڀ مسئلا، حلال ۽ حرام جانور، پکي ۽ مڇيءَ جي بيان سان گڏ شڪار بابت حلال جانورن ۽ پکين جو بيان به تمام تحقيقي پيرائي ۾ آندو ويو آهي. ڪتاب ۾ ٻه باب آهن: پهريون ذبح جي باري ۾ ۽ ٻيو شڪار جي باري ۾.

باب پهريون:

ذبح جي شروعات ۾ آهي ته حلال جانور کي ڪهڙ ۽ حلال ڪرڻ جي باري ۾ جانور ڪهندڙ کان قيامت ۾ عذاب يا پڇاڻو نه ٿيندو. مخدوم نثويءَ ان باري ۾ قرآن شريف ۽ حديث نبويءَ مان دليل ڏيندي لکي ٿو:

”جاڻڻ گهرجي ته شريعت محمديءَ مطابق حلال جانور کي ڪهڙ جائز آهي. جيئن خود الله تعاليٰ جو ارشاد آهي: ”خُلِقَ لَكُمْ مِمَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً“ (سورة البقره، رڪوع 3، آيت 29) يعني ’جو ڪجهه زمين ۾ آهي، سو سڀ اوهان لاءِ پيدا ڪيو‘.

نبي پاڪ ﷺ جن پاڻ حج جي موقعي يا عيد قربانيءَ جي ڏينهن ۾ جانورن جي قرباني ڪئي آهي. البت ضرورت کان سواءِ يا رونشي خاطر جانور کي نه ڪهڙ گهرجي ۽ ايئن ڪرڻ مڪروه آهي.“

ذبح ڇاڪي چئجي؟ جانور ڪهڙ جي طريقه ڪار جي وضاحت هن ريت آيل آهي. ذبح جا ٻه قسم آهن. هڪ ذبح اختياري ۽ ٻيو ذبح ضرورت.

”ذبح اختياري“ جي معنيٰ آهي حلال جانور کي پنهنجي وس يا مرضيءَ مطابق ڪهڙ. اهو تڏهن جائز آهي، جڏهن حلال جانور کي ذبح ڪرڻ وارو شخص الله پاڪ جو نالو وٺي ذبح ڪري يعني ”بسم الله اڪبر“ چئي ذبح ڪري. جانور جو منهن قبلي طرف رکڻ گهرجي. ذبح ڪرڻ وقت کاتي يا چُرِي تمام تڪي ڪري پوءِ ذبح ڪري. جانور جي نڙيءَ جون چارئي رڳون ڪپجي وڃن.

”ذبح اختياريءَ“ کان پوءِ ”ذبح ضرورت“ جو بيان آهي. ”ذبح ضرورت“ اهڙي قسم جي ذبح جو نالو آهي، جو جيڪڏهن ڪهندڙ شخص جانور تي قادر ٿي نه ٿو سگهي، ته پوءِ بسم الله چئي، ڪنهن تڪي اوزار سان جانور کي اهڙو زخم ڪرڻ گهرجي، جنهن سان جانور مان رت وهي نڪري. ”ذبح ضرورت“ جا ڇهه قسم آهن.

ذبح ضرورت کان پوءِ حلال ۽ حرام جانورن جو بيان آهي. زمين تي جانور ٽن قسمن جا پيدا ٿيل آهن: (الف) چوپايا جانور (ب) پکي (ج) زمين تي سُرندڙ جيت.

ان بعد مخدوم ٺٽويءَ اهو بحث ڪيو آهي ته، ڪهڙا جانور يا پکي حلال يا حرام يا مکروه آهن. اهڙي ريت مڇي يا پاڻيءَ ۾ رهندڙ ٻين جانورن ۽ مڪڙن جو بيان به آندو آهي. آخر ۾ انهن ڏهن جانورن جو ذڪر آهي، جن جو گوشت حضور پرنور نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جن کاڌو آهي. اهي جانور هي آهن:

”ڏھ وهٽ لکيائون اهڙا، صحي سي سڻجن،
 ”اٺ“، ”هڪري“ ۽ ”ڊڳي“، چوٿون ”سهو“ چون،
 پنجين ”ڪڪڙ“، ڇهون ”تغدي“ چو منجهان پڪيڙن،
 ستون گوشت ”گورخر“ جو، اٺون سندو ”مڇين“،
 ڪن ڪن ڪتابن ۾، پڇاڙ هي آهي
 ته کاڌو گوشت ”سرخاب“ جو، پڻ سيد سونهاري،
 ”مڪڙن“ جي ماه ۾، پڻ روايت آهي،
 پورا ڏھ حيوان ٿيا، ان روايت ڪري.“

باب ٻيو:

شڪار جي باري ۾ آهي. شڪار مسلمان مؤمنن جي لاءِ شريعت ۾ روا ۽ جائز آهي. مخدوم ٺٽويءَ وضاحت ڪندي لکيو آهي:

”لکن ڪتابن ۾، ٻرتي ايءَ پڇاڙ،
 ته آهي درست مؤمنن کي، ڪرڻ سندو شڪار،
 ”واذا حللت فاصطادوا“، فرمايو جبار،
 موڪل ڏني، تنهن جي، محمد مختار،
 پر ڪيو شڪار پاڻ نه ڪڏهن، سرور سڀ ڄمار،
 مگر اڏڻ ڏنائون ان جو، ڪي صحي صحابن،
 تيلاه مباح ٿيو، منجهه مڙن مذهبن،
 پر قصد قوت حلال جو، ور شڪاري ڪن،
 ڪ ڪري نيت ڪنهن نفعي جي، وڃي شڪار وٺن،
 جي نيت ڪيائين راند جي ته ڪراھت ڪهن.“

شڪار جا ٻه قسم آهن: هڪ شڪاري جانورن سان ۽ ٻيو تيز تکن اوزارن سان. ذبح وانگر شڪار جا به چوڏهن شرط بيان ڪيا ويا آهن.

خاص سنڌي ٻوليءَ جي لفظن جي صورت ۽ لکت:

ڪتاب ”راحة المؤمنين“ جي اندروني مطالعي مان مخدوم ٺٽويءَ، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ ۽ ڪلهوڙا دور جي سنڌي صورتخطيءَ جون ڪي خاص صورتون ڏسڻ ۾ اچن ٿيون،

جن جو هينئر رواج ڪونهي. مثال طور قديم ۽ جديد لفظن جي تحرير ۽ نمونو هي آهي:

قديم	جديد	قديم	جديد
اڳاڻو	اڳاڻو	انه	انهي
اڳي	اڳي	بُڃا	بيڙا
ابو جن	ابو جهن	بَارُهُ	بار هون (12)
اڀيارو	اڀاريو	بَن	بنهي
انّا	انون (اٺن)	پَاهِجُو	پنهنجو
انجا	اجا	پَر	پرين
اِڪارُهُ	يار هون (11)	پَرُور	پروڙ
پَرِيَاءَ	پڙ هيائين	رَحْمَتُ	رحمتون
پَنجَا	پنجون (5) پنجن	رڪ	رڳون
پوءِ	پوي	سَاءَ	سو (100)
پوي	پوئين	سَائِي	سائين
		سِ	سين
پِڪاڙُ	بگهڙ	سَباجُو	سباجهو
پهرو	پهريون (1)	سَتَا	ستون (7) ستن
ٿرو	ٿيون (3)	سِڪُو	سگهو
تڪي	تڪيون	سَنَدِي	سنڌي
ٿن	تون	سُوءِ اَن	سانهه
ٿيرُهُ	تير هون (13)	سُوَف	صوف
تِه	تنهن	گَتِي	ڪتيون
تيه	تيئن	گَرِيندَه	ڪندي
جَبُو	جهجهو	ڪِهَر	ڪنهن
جَلُڻ	جهلڻ	ڪُهَن	ڪهڻ
جنگ	جهنگ	ڪِي	ڪيون
جِه	جيڪڏهن	ڪاءُ	گهاٽ
چنگه	چڱائي	ڪِرَن	ڪڙن
چَنڊر	چنڊ	ڪنيو	ڳڻيون
چَڙَنُ	چڙهڻ	ڪِيڻ	ڪاڻڻ

چوڻو	چوڻون (4)	گر	گهر
چوڏه	چوڏهون (14)	گند	گندي
چُه	چِهون (6)	گني	گهڻي
چِي چِي	چيهون چيهون	گڻي	گڻيون
		لُه	لوھ
دَرگي	دَگهي	ماڙو	ماڻهو
دور	دور	مڙن	مڙني
دُونه	دَانهن	مَنجا	منجها
دَه	دَهون (10)	مُو	مئو
دِيهه	دِينهن	ميري	ميڙي
رَسائي	رَسائي	مُني	مُڏي
نَجلياءِ س	نَه جهليائينس	نِگڻو	نڪتو
نوڻ	نائون (9)	وَاهِياءِ	وهايائين
وؤ	ويو	وَھَنده	ويندي
هي ۽	هينئين	هِياءِ	هنيائين
ئِن	اِن	ئِي	اِي

سنڌي صورتخطيءَ جي اوسر ۾ مخدوم نثويءَ جي اڳاڻي ڪتاب ”راحة المؤمنين“ جي مٿين تحريري صورت هڪ خاص اهميت رکي ٿي. جهوني ۽ جديد صورتخطيءَ ۾ آيل لفظن پروڙڻ سان سنڌي ٻوليءَ جي قدامت ۽ اهميت ظاهر ٿئي ٿي ۽ لفظن جي مٽاستا جو انوکو نمونو سامهون اچي ٿو.

لطيفي رنگ:

مخدوم محمد هاشم ۽ شاھ ڀٽائيءَ جو ساڳيو دور آهي. شاھ لطيف وانگر حضرت مخدوم نثويءَ به هن جهوني ڪتاب ”راحة المؤمنين“ سنڌيءَ ۾ سنڌي ٻوليءَ جا سهڻا اصطلاح محاورا ۽ وڻندڙ لفظ گهڻا آندا آهن، پڻ نظر ۾ تجنيس حرفيءَ جا سهڻا مثال، لفظي ۽ معنوي خوبيون، لفظ ۽ صنعتون عام جام سمايل آهن. ”راحة المؤمنين“ جون هيٺيون ستون ان ڏس ۾ سهڻو مثال آهن:

- ٿئي تسليم تن کي، اندر جن اڪير.
- مِهر ڪر مون ڏڻي باجهه ساڻ ٻُڌن.
- بخشي بوج بچائون، ڏوهڙا ڏوهارين.
- مون جيئن مٺاين جا، پاڻڊا پريا جن.

- ڪرم تنهن جو ڪثير ٿيو، اي صاحب سندا سپن.
- ڪرم ڪري ڪريم ڌڻي، مان ڪمينن سان.
- مڻي مڻايون مڻن جون، مان پلن برگتا.
- جت ميڙو ٿيندو مؤمنين، لکين لک مڙندا.
- مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جي هن خالص ديني ڪتاب ۾ به شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي ٻولي ۽ رهاڻ سمايل آهي. مثال:
- سائينم
- منجهان سڪ سرير
- پائي ڪان ڪمان ۾
- اندر جن اڪير
- ٿئي تسليم تن ڪي
- صاحب سندا سپن
- وات لهن ولها
- مڻي مڻايون مڻن جون
- ڇڏي وير چيرين.

سنڌي ٻوليءَ جي آڳاٽن لفظن جو خزانو:

مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جي هن ڪتاب ”راحة المؤمنين“ منظوم سنڌيءَ ۾ ان دور جا لفظ گهڻا استعمال ٿيل آهن، جيڪي گهڻو ڪري هن وقت لکت ۾ استعمال ڪونه ٿا ٿين، پر اهي لفظ ان دور جا نج سنڌي لفظ آهن. مٿي انهن انوڪن لفظن جي پڙهڻي قديم ۽ جديد ڌني وٺي آهي. انهن نيٺ سنڌي لفظن جي معنيٰ پروڙڻ به ضروري آهي. ڪتاب ۾ انهن سڀني لفظن جي معنيٰ جي الف ب وار پٽي ڪتاب جي آخر ۾ شامل ڪئي وئي آهي. نموني طور اهڙا ڳچ لفظ هيٺ معنيٰ سميت لکجن ٿا، ته جيئن سنڌي ٻوليءَ جي لکت ۽ اوسر جي پروڙ پئجي سگهي.

لفظ	معنيٰ	لفظ	معنيٰ
أبهان	چُٽان	پهس	اوچتو، امالڪ
اُٿري	ٿڙڪي	پهن	پڪرين
انگڙا	عُضوا	پوتارو	بتال، بدحواس
اِيهار	نمونو، مهاندو	ترت	سُرت، سمجھ
بيدي	سُج، برپٽ	تڪ	گيت، وڏو ڍڪ
به	گهڻو	ٽول	شيءَ، ڳالهه

پُوت	حصو، پتي	ٺوڪ	شيءَ
چيڻو	ساڄو	چيرو	باه
چارن	چانورن	چَٽ	ڦٽرو
ڏاڻو	کاڀو	زَھڪ	رهائش
رُئون	حرام	سائينم	منهنجا سائين
سُترائُن	سخت، ڏاڍو	سُجُ	سج
سُنٽ ويٺو	اڻ طهريل	سُنهي ٺلهي	پيشاب پاخانو
سيار	گدڙ	ڦٽي ڦٽي	ڦٽڪي ڦٽڪي
ڪَٽ	ڪجهه، ذرو	ڪوڏ	هيڃ، شوق
گرڪ	رڳ	گُوهر	کوه
ماه	گوشت	مَري وارو	مرگهي وارو
مُني	مُڏي	مُهڊا	اڳيان، سامهون
مُهو	مِچر	نِيار	نِج، خالص
نِگيو	نڪتو	واتا	ٽڪرا، ڀاڱا
وَائي	ٻولي	وَٽرو	وڌيڪ
وَرن	رنگ	وَلها	نلها، سُڃا، سڪڻا
هڏهين	هرگز، مورهين	هُوند	جيڪر
هِيڃ	شوق، چاهه	هيڪاندو	گڏ ٿيو
هينئو	دل		

نظم جون نمونو:

مخدوم ٺٽويءَ جي ٻين منظوم سنڌي ڪتابن وانگر ”راحة المؤمنين“ به پراڻي سنڌي نظر ۾ آهي. سندس نظم جي اهميت هنن ادبي حوالن مان ظاهر ٿئي ٿي.

”راحة المؤمنين وارو نظم بناوت، میناج ۽ نزاکت ۾ هوبهو (مخدوم صاحب جي ڪتاب) ”زاد الفقير“ جهڙو آهي. هن ۾ به ڪي ڏوهيڙا ٻن مصرعن وارا ۽ ڪي ٽن مصرعن وارا آهن ۽ ڪي وڌيڪ مصرعن وارا آهن. قافيه جي پختگي ۽ صنعتن جو سينگار به اهڙوئي رکيل آهي.“⁽¹⁾

”هن رسالي جو نظم سهڻو، پختو ۽ وڻندڙ آهي. مخدوم محمد هاشم جو هيءُ ادبي ڪارنامو ڪلهوڙن جي دور ۾ لکيل ”سنڌين“ ۾ خاص اهميت وارو آهي.“⁽²⁾

(1) محمد صديق ميمڻ، خان بهادر ”سنڌ جي ادبي تاريخ“ آر- ايڇ احمد ائڊ برادرز حيدرآباد، 1967ع، ڇاپو نائون، جلد 1، صفحو 88.

(2) عبدالجبار جوييجو، ”سنڌيون“ ادارہ سنڌيات، سنڌ يونيورسٽي حيدرآباد، سنڌ، 1970ع، صفحو 64، 65.

”هن ڪتاب جو مقصد واضح ڪرڻ لاءِ مخدوم صاحب پنهنجا دليل نهايت وزناڻا ڏنا آهن. نظر به نهايت وڻندڙ پختو آهي. بن بن يا تن تن مصرعن تي قافيا بدلائيندو ويو آهي.“⁽¹⁾

ڪتاب جو نالو:

مخدوم ٺٽويءَ ڪتاب جو نالو هن ريت آندو آهي:
ڪارڻ اهل دين جي هي لکيم رسالو
”راحة المؤمنين“ سنڌي رکيم تنهن نالو.

تصنيف جو سال:

تنهن ڏينهن تمام ٿيو هي ناقص جو نسخو ورهن سندو هجرت جي مون تنهن ڏينهن حساب ڪيو تان اڪاره سو ٿيه وره ٿيا، منجهس ڦير نه ڪو
1130 هجري

مصنف جو نالو:

هادي ڪر ”هاشم“ کي مؤمنن منجهن
مرهي پنهنجي مهر سين ڏوه ڏوهاري جا

حوالي وارا ڪتاب:

مخدوم ٺٽويءَ هن ننڍي ڪتاب ”راحة المؤمنين“ ۾ قرآن مجيد سان گڏ عربي ۽ فارسي جي پنجويهن (25) وڏن ڪتابن جا حوالا ڏنا آهن ۽ هر ڳالهه دليل سان پيش ڪئي آهي. حوالي طور آيل ڪتابن جا الف-ب وار نالا هي آهن:

- تبیین • تلقيح • جوامع الفقه • حياة الحيوان • خزنة الاكمل • خزنة المفتين • خلاصه الفقه • شرح تحفة الملوك • شرح تكملة رازي • عنايه • عيني • غاية البيان • فتاويٰ تاتارخاني • فتاويٰ سراجي • فتاويٰ ظهيري • فتاويٰ قاضي خان • قرآن مجيد • قنيه • ڪافي • ڪفايه • محيط • مسعودي • مڪسين • مطلوب المؤمنين • هدايه

راحة المؤمنين جي فقهي اهميت:

مخدوم ٺٽويءَ جي هن ڪتاب ”راحة المؤمنين“ جي ٻوليءَ ۽ فقهي حوالي سان وڏي اهميت آهي. سنڌ جي عالمن ۽ اديبن هن ڪتاب جي عظمت هن ريت بيان ڪئي آهي:
”بندوق جو استعمال ماضي قريب ۾ آيو آهي. ان کان اڳ ۾ ماڻهو جانورن ۽ پکين جو شڪار ڪتن، بازن ۽ ٻين جانورن جي مدد سان ڪندا هئا. مخدوم صاحب عام ماڻهن جي اڻ ڄاڻائيءَ جو احساس رکندي، ذبح ۽ شڪار متعلق شرعي مسائل تي هڪ خاص منظوم ڪتاب سنڌيءَ ۾ 1130 هجريءَ ۾ جوڙي تيار ڪيو، جنهن ۾ ذبح ۽ شڪار جي نسبت انهن سڀني شرعي مسئلن جو احاطو ڪيو اٿس؛

(1) ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو، ”سنڌي ادب جي تاريخ“ سنڌي لئنگويج اٿارٽي، حيدرآباد، 2004ع، جلد-1، صفحو 231

جن جي مڪمل تعميل کان سواءِ حلال جانور جو گوشت نه مسلمان لاءِ جائز ٿيندو ۽ نه وري حلال جانور يا پکي شڪار ڪرڻ کان پوءِ درست ٿي سگهندو... ڪتاب جي غائر مطالعي کان پوءِ چئي سگهجي ٿو، ته اسان جي مصنف هن ڪتاب جي جوڙڻ ۾ نهايت جفاڪشيءَ کان ڪم ورتو آهي. ذبح ۽ شڪار متعلق سڀني شرعي احڪامن کي يڪجا ڪيو آهي ۽ سڀني مسئلن جو ڪوبه پهلو تشن رهجي نه ويو آهي.“⁽¹⁾

”ڪتاب راحة المؤمنين ۾ زمين ۽ پاڻي ۾ رهندڙ جانورن مان جيڪي شريعت موجب حلال يا حرام آهن، تن جا نالا نشانين ۽ ٻيا تفصيل ڏنل آهن. ساڳي طرح پکين جو بيان به ڏنل آهي.“⁽²⁾

”اسان جي خيال ۾ انهيءَ مضمون جي سلسلي ۾ هيءُ ڪتاب لاجواب آهي. ان کان وڌيڪ ٻيو ڪتاب سنڌيءَ ۾ اسان جي نظر کان نه گذريو آهي.“⁽³⁾

”هيءُ ڪتاب پنهنجي موضوع تي بلڪل مڪمل ڪتاب آهي. هن ڪتاب جي غور سان مطالعي ڪرڻ بعد عام ۽ خاص مسلمانن کي انشاءِ الله تعاليٰ شڪار ۽ ذبح ڪرڻ جي اعليٰ بصيرت حاصل ٿيندي. هي ڪتاب نه صرف عوام الناس جي لاءِ، بلڪ علمي دنيا ۽ عالمن لاءِ به ڪنزالذخائر يا نعمت غير مترقبه ثابت ٿيندو.“⁽⁴⁾

ان ڪري علمي دنيا ۾ ضرورت هئي، ته مخدوم ٺٽويءَ جي اهڙي بهترين معلومات افزا ديني ڄاڻ ۽ سنڌي ٻوليءَ جي خزاني سان ڀرپور ڪتاب کي سليس سنڌيءَ ۾ آڻي شايع ڪجي، ته جيئن سنڌ جي نوجوان نسل لاءِ ڪارآمد ٿئي. ان ڪري ”راحة المؤمنين“ جي ڇپيل ۽ قلمي صفحن جا عڪس شامل آهن ۽ ڪتاب جي آخر ۾ ڏکين جهونن سنڌي لفظن جي معنيٰ جي الف-ب وار پتي به شامل ڪئي وئي، ته جيئن ان وقت جي سنڌي لکت، حرفن جي بيهڪ ۽ صورتخطيءَ جو اندازو ٿي سگهي.

هينئين منجهه هن حقير جي، وهه اي پيو،
ته ماڻهو مسئلا ذبح ۽ شڪار جا، پڇن گهڻيرو،
ڪ لکجي تني منجهان گهڻو جي ٿورو،
پر عربي آهي اهڪي اڻجهن اڀار،

(1) ڊاڪٽر مدد علي قادري، ”مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جون سنڌيءَ ۾ تصنيفات“ (مقالو)، ته ماهي ”مهراڻ“، سنڌي ادبي بورڊ، ڄام شورو، جنوري جون 1981ع، جلد 30، شمارو 1 ۽ 2، صفحو 152-155.

(2) ڊاڪٽر قاضي يار محمد، ”سنڌيءَ ۾ فقهي تحقيق جو ارتقاء“، سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، حيدرآباد، 1992ع، صفحو 74.

(3) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، ”ڪتاب الصيد والذبايح“ مرتب: حافظ عبدالحميد پٽي، ناشر حافظ شمس الدين ائبڊ برادرز سکر، 1970ع، ڇاپو ٽيون، عرض حال ص-1.

(4) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، ”ذبح ۽ شڪار“، مرتب: فقير محمد اسماعيل ڪنڀار (ٺٽوي) وفائي پرنٽنگ پريس ڪراچي، سال... پيش لفظ، صفحو 6.

نه ڪا پروڙ پارسيءَ جي، نا موزن نبار،
پوءِ نه اڃاڻن ڪي ڪا، سنڌيءَ ڌاران سار،
تڏهن سنڌي ڪير سهڪي، ڪڍي عربي،
ته پڙهيس مؤمن سڀ ڪو، سڪي مسئلا.

طالب العلم

عبدالرسول قادري

تعلقو سکر، نوابشاہ

22- ربیع الثانی 1430 هجري

مطابق 19- اپریل 2009 ع

مخدوم محمد هاشم ٺٽوي رح جي زندگيءَ جو احوال

الله تعاليٰ جي باجهه سان سنڌ جي سهڻي سرزمين مان محبت پريا ماڻهو ۽ پرور پاڪ جا پُھتل پيارا ٻانها پيدا ٿيندا رهيا آهن، جن جي جوت جڳ کي پي جرڪايو آهي.

هن ڪتاب جو مصنف مخدوم محمد هاشم ٺٽوي سنڌي رحمة الله عليه به سرزمين سنڌ جو مايه ناز عالم ۽ ناميارو مصنف ٿي گذريو آهي. سندس علمي، ادبي ۽ ديني خدمتون سرسبز سنڌ کان علاوه عرب و عجم ۾ سج جيان روشن آهن. اڄ به سندس نالو علمي ۽ ادبي دنيا ۾ چوڏهينءَ جي چنڊ جيان چمڪي رهيو آهي. سندس علمي ڪتاب دنيا جي مشهور يونيورسٽي ”جامعه الازهر“ مصر ۾ نصاب طور پڙهايا وڃن ٿا. ⁽¹⁾ سندس شاگردن جو حلقو سنڌ سان گڏ بلوچستان، افغانستان، ايران ۽ حجاز مقدس مڪي مديني شريف تائين وسيع هو. ⁽²⁾

اڄ کان به اڏائي سؤ ورهيه کن اڳ سرزمين سنڌ جي شان ۽ ساراه ۾ ”مدح نام سنڌ“ نالي ڪتاب لکي، سنڌ جي مٺ گهرن کي لاجواب ڪيائين ۽ سنڌ جو شان سوايو ڪيائين. ⁽³⁾ جڏهن سنڌي ٻوليءَ ۾ سنڌي ڪتابن جي مستقل ابتدا ۽ سنڌي الف-ب جي ارتقا جاري هئي ته مخدوم صاحب سنڌي ٻوليءَ ۾ ڌڙن کان وڌيڪ ڪتاب لکي، سنڌي ٻوليءَ کي مالا مال ڪيو ۽ اهل سنڌ تي احسان ڪيو.

مخدوم صاحب جي ذات گرامي ڪنهن به تعارف جي محتاج نه آهي. سندس علمي عظمت جو اعتراف نه رڳو گڏيل هندستان جي علمي طبقي کي آهي، پر سڄي عالم اسلام ۾ کيس سنڌ جو وڏو محدث ۽ فقيه سڏيو وڃي ٿو. مخدوم صاحب پنهنجي دور ۾ تصنيف، تدريس، تبليغ ۽ رشد و هدايت جي ذريعي اسلام ۽ مسلمانن جي جيڪا خدمت ڪئي ۽ بچڙين بدعتن خلاف جهاد جو جهنڊو بلند ڪيو، تنهن کي ڏسندي سنڌ ۾ 12 صدي هجريءَ جو کيس ”مجدد“ سڏجي ته بجاءِ آهي. ⁽⁴⁾

خانداني احوال:

مخدوم صاحب جا وڏا اصل ۾ سنڌ جي قديم شهر سيوهڻ جا رهاڪو هئا، پر قسمت سانگي مخدوم صاحب جو والد لاڙ طرف لڏي اچي بنوري ۾ رهيو. جتي مخدوم صاحب ڄائو، ٻنهي پڙهيو وڏو ٿيو. اڳتي هلي ٺٽي ۾ وڌيڪ اسرڻ، نسريو پڙهيو پرجهيو پروڙيو، پڇي پختو ٿيو ۽ رچي ريٽو ٿيو. لاڙ جو لال ٿي اڀريو ۽ فيض عام ڏيڻ لڳو.

(1) عبدالجبار جوڻيجو (ڊاڪٽر)، ”سنڌيون“ ادارہ سنڌيات سنڌ يونيورسٽي حيدرآباد، 1970ع، ص 61.

(2) راوي غلام مصطفيٰ قاسمي، ڊائريڪٽر شاھ ولي الله اڪيڊمي، حيدرآباد

(3) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي رح، ”مدح نام سنڌ“، فارسي قلمي ص 1-40.

(4) غلام مصطفيٰ قاسمي، ”مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جو وصيت نامو“، ماهوار نئين زندگي، پاڪستان پبليڪيشن ڪراچي، آڪٽوبر، 1959ع، جلد 12، نمبر 10، ص 19.

مخدوم صاحب جو نالو محمد هاشم، پيءُ جو نالو عبدالغفور ۽ ذات جو پهڻور هو. پهڻور حضرت حارث جو اولاد آهن. ⁽¹⁾ پر پاڻ ڀرپور علمي ۽ ديني خدمتن جي ڪري ”مخدوم“ سڏجڻ لڳو. سندس نسب جو سلسلو هن ريت آهي:

”محمد هاشم بن عبدالغفور بن عبدالرحمن بن عبداللطيف بن عبدالرحمن بن خيرالدين السندي البتورائي ثم البهرامپوري ثم اللتوي.“ ⁽²⁾

ولادت ۽ تعليم:

مخدوم صاحب جي ولادت تاريخ 10- ربيع الاول 1104 هجري، 19- نومبر 1692ع تي لاڙ پٽ بنوري ۾ ٿي. پاڻ ابتدائي علم فارسي، عربي صرف نحو پنهنجي والد عبدالغفور وٽان پرايائين. ان کان پوءِ نٿي شهر ۾ مخدوم محمد سعيد وٽ وڃون درسي نصاب پڙهيو. آخر ۾ مخدوم ضياءُ الدين نٿوي وٽ مڪمل نصاب پڙهي پورو ڪيو. ⁽³⁾ ان دوران مخدوم صاحب جو والد عبدالغفور بنوري ۾ سنه 1113 هجريءَ ۾ وفات ڪري ويو. ان ڪري مخدوم صاحب نٿي مان واپس پنهنجي شهر بنوري ۽ بعد ۾ ان جي ويجهو بهرامپور ڳوٺ ۾ ديني تعليم پڙهائڻ جي شروعات ڪئي. غالباً اتي حالتون ناسازگار رهيون، تنهنڪري هن وڏي عالم ۽ استاد کي نٿي جهڙي مرڪزي شهر ۾ مدرسو کولڻ موزون لڳو، چوٽه نٿو نه رڳو اڳ ۾ سنڌ جي گاديءَ جو هنڌ هو، پر علمي دنيا ۾ ”عراق ثاني“ جي حيثيت رکندو هو. ⁽⁴⁾ مخدوم صاحب نٿي ۾ رهي دين متين جي خدمت ڪرڻ ۽ عربي، فارسي ۽ سنڌيءَ ۾ تعليم جو في سبيل الله سلسلو جاري ڪيو.

سفر حرمين ۽ طريقت جو سلسلو:

جڏهن مخدوم صاحب جي عمر 31 ورهيه ٿي ته سنه 1135 هجريءَ ۾ حرمين شريفين جي زيارت واسطي حجاز مقدس روانو ٿيو. اتي به وقت جي برڪ محدثن شيخ عبدالقادر مفتي مڪرم، شيخ عبد بن علي مصري ۽ شيخ ابوطاهر مدني جهڙن مشهور استادن کان علم حديث ۽ تفسير ۾ سندون حاصل ڪيائين.

حرمين شريفين جي سفر کان واپسيءَ ۾ مشهور صوفي بزرگ سيد سعدالله قادري سورت بندر واري وٽ قادري سلسلي ۾ بيعت ڪري، خلافت جو خرقو ڍڪي، سنه 1137 هجريءَ ۾ پنهنجي ماڳ نٿي موٽي آيو. ⁽⁵⁾

(1) مير علي شير قانع نٿوي، ”معيان سالڪان طريقت“، فارسي قلمي، ص 203.

(2) مير علي شير قانع نٿوي، ”تذڪره مقالات الشعراء“ فارسي، مرتب سيد حسام الدين راشدي، سنڌي ادبي بورڊ، ڪراچي، 1957ع،

حاشيه 841

(3) خانبهادر محمد صديق ميمڻ، ”سنڌ جي ادبي تاريخ“، آر. ايڇ. احمد ائڊ برادرز، حيدرآباد، 1965ع، ڇاپو اٺون، ص 74.

(4) شيخ فريد بڪري، ”ذخيرة الخوانين“ فارسي، پاڪستان هسٽاريڪل سوسائٽي، ڪراچي، 1970ع، جلد 2، ص 31.

(5) مخدوم محمد هاشم نٿوي، ”بذل القوة في حوادث سني النبوة“ عربي، مرتب: مخدوم امير احمد، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد،

1966ع، مقدمو، ص 7-9.

مخدوم صاحب سفر حرمين ۽ قادري سلسلي ۾ خلافت کان بعد رات ڏينهن درس تدريس، ذڪر اذڪار ۽ تصنيف و تاليف ڏانهن متوجہ ٿيو. وقت جي عالمن جي ڪتابن جو تحقيقي مطالعو، وقت جي حڪمرانن کي دين جي نصيحت، شرعي پابندي ۽ نفاذ شريعت لاءِ ڀرپور ڪوششون ڪرڻ لڳو. نادرشاه بادشاه ۽ احمد شاه ابداليءَ کي سندن ظلم ۽ استبداد خلاف خط موڪليائين. ⁽¹⁾

ان ڏس ۾ سعيي سان ميان غلام شاه ڪلهوڙي والي سنڌ کان سنه 1172 هجريءَ ۾ شريعت جي پابنديءَ بابت شاهي فرمان جاري ڪرائي، عملي زندگيءَ تي زور ڏياريائين. ⁽²⁾ سندس اهو هڪ ئي ڪارنامو سونهري حرفن ۾ لکڻ جهڙو آهي. وقت جي ڪن همعصر عالمن ۽ ٻين ماڻهن سندس مخالفت ڪئي، پر هي مرد مجاهد، شريعت جو خادم ۽ عاشق رسول ﷺ همه وقت سرتاپا شريعت پاڪ جي نفاذ، ديني خدمتن، درس ۽ تصنيف، قال الله ۽ قال رسول الله ﷺ جي شغل ۾ مصروف رهيو. مخدوم صاحب قاضي القضاة جي حيثيت ۾ فتويٰ نويسي ۽ شرعي فيصلن به ڪندو رهيو. هر روز ٽيپهري نماز بعد پنهنجي مدرسي واري هاشمي مسجد ۾ حديث نبويءَ جو درس ڏيندو هو، ۽ هر جمعي جي ڏينهن جامع خسرو (دابگران واري مسجد) ۾ وعظ ڪندو ۽ جمعي جي نماز پڙهائيندو رهيو. اهڙي ريت سندس زندگيءَ جو ٽائيمر مقرر هو. سندس 24 ڪلاڪ ڪمن لاءِ وراهيل هوندا هئا. ⁽³⁾

سنت جماعت جي مذهب جي تقويت ۽ دين متين جي رسمن زندہ ڪرڻ ۾ پنهنجو مٿ ڀاڻ هو. هن جي ڏينهن ۾ سندس ڪوشش سان اهڙا وڏا ڪم سرانجام ٿيندا هئا، جيڪي سڄي دين جي تائيد جو ڪارڻ هوندا هئا. مشرڪن ۽ دين جي دشمنن تي سندس عمل چڱيءَ طرح جاري هو. سندس وقت ۾ سوين ذمي ڪافر مسلمان ٿيا. ⁽⁴⁾

مدرسو شاگرد:

مخدوم صاحب جو مدرسو ”دارالعلوم هاشميه“ ⁽⁵⁾ وچ شهر اگر محلي ۾ هو. سندس شاگردن جو حلقو تمام وسيع هو؛ جي مخدوم صاحب علم جو چنڊ هو ته، سندس شاگرد به علمي آسمان جا چمڪندڙ ستارا هئا. سندس چند مشهور شاگردن جا نالا هي آهن: مخدوم عبدالرحمن، مخدوم عبداللطيف، مخدوم عبدالله نرڙي وارو، مخدوم عبدالخالق ٺٽوي، ابوالحسن صغير ٺٽوي مدني، فقيرالله علوي شڪارپوري، ميون عزت الله ڪيريو

(1) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، ”بناء الاسلام“ سنڌي، مرتب: فقير محمد اسماعيل ڪنڀار، وفائي پرنٽنگ پريس ڪراچي، 1975 ع، ڇاپو ٻيو، مقدم، ص 38.

(2) روزانه ”الوحيد“ سنڌ آزاد نمبر، سنڌي اديبن جي سهڪاري سنگت حيدرآباد، 1979 ع، ڇاپو ٻيو ص 32.

(3) ايضاً ص 33

(4) مير علي شير قانع ٺٽوي، ”تاريخ تحفة الڪرام“ فارسي، مطبع ناصري، جلد 3، ص 230.

(5) ڊاڪٽر محمد جنم ٽالپر، ”سنڌ جا اسلامي درسگاه“ سردار پريس حيدرآباد، 1982 ع، ص 238.

چوٽياروي، شيخ الاسلام مراد سيوهاڻي، سيد شهمير شاهه مٽياروي، مخدوم مٽيڏنو نصرپوري، سيد صالح شاهه گهوٽڪي ۽ وارو ۽ نور محمد خسته ٽڪڙائي.

تصنيف ۽ تاليف:

مخدوم صاحب قلم و قرطاس جو صاحب ۽ وڏو مصنف هو. سندس لکيل هزارين تحريرون ۽ ساڍا ٽي سؤ کن ڪتاب يادگار ڇڏيائين. ⁽¹⁾ هر مسئلي تي سندس تحريرون موجود آهن. سندس ڪتابن مان تفسير هاشمي، بياض هاشمي، حيات القاري باطراف البخاري، مظهر الانوار، فاكهه البستان، قوت العاشقين ۽ فرائض الاسلام علمي دنيا ۾ مشهور ڪتاب آهن. مخدوم صاحب جي ڪيترن عربي، فارسي ۽ سنڌي ڪتابن کي ايڊٽ ڪري، محققن پي ايڇ ڊي جون ڊگريون حاصل ڪيون آهن. تڪميل مقالات الشعراء ۾ مخدوم صاحب جي ڪرامتن جو ڪافي ذڪر آيل آهي. ⁽²⁾

ڪتب خانو:

مخدوم صاحب فڪر ۽ فهم، علم ۽ عمل، مطالعي ۽ ڪتابي دنيا جو عاشق هو. وٽس تفسير، حديث، فقه، تصوف، تاريخ ۽ لغت وغيره هر فن تي وڏا وڏا ڪتاب موجود هئا. سنڌ جي عالمن جا اڪثر سنڌي ڪتاب به محفوظ هئا. مخدوم صاحب پنهنجي تصنيفات مظهر الانوار ۽ فاكهه البستان ۾ به حوالي طور آيل سون ڪتابن جا نالا فهرست وار آندا آهن. ⁽³⁾ ”بياض هاشمي“ ۾ گويا مخدوم صاحب ڪتابي حوالن ۾ علم جو خزانو پلٽيو آهي. ⁽⁴⁾ مخدوم صاحب جي هڪ تحرير مان معلوم ٿئي ٿو ته، پاڻ چار هزار ڪتاب پڙهي، هي نتيجو ڪڍيو اٿن. لکن ٿا:

”چار هزار ڪتاب پڙهيم، انهن مان چار ڳالهيون پسند ڪيم: هڪ هيء ته اي منهنجا نفس! خدا تعاليٰ جي عبادت ڪرين ته ڪر، نه ته ان جو رزق نه ڪا. ٻي هيء ته اي منهنجا نفس! جنهن کان خدا تعاليٰ روڪ ڪئي آهي، ان کان پاسو ڪر، نه ته ان جي ملڪ مان نڪري وڃ. ٽئين هيء ته اي منهنجا نفس! جيڪي ازلي قسمت کان توکي پهچي، ان تي صبر ڪر، نه ته ڪو ٻيو خدا ڳول، جيڪو توکي روزي وڌائي ڏئي. چوٿين ڳالهه هيء ته اي منهنجا نفس! جي گناه جو خيال ڪرين ته ڪا اهڙي جاءِ تلاش ڪر، جتي توکي خدا نه ڏسي، نه ته گناه نه ڪر!“ ⁽⁵⁾

(1) غلام رسول مهر، ”تاريخ ڪلهوڙا“ سنڌي ادبي بورڊ ڪراچي، 1958ع، جلد 2، ص 993.

(2) مخدوم محمد ابراهيم خليل، ”تڪميل مقالات الشعراء“ فارسي، سنڌي ادبي بورڊ ڪراچي، 1958ع، ص 43.

(3) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، ”مظهر الانوار“ عربي قلمي- فاكهه البستان عربي.

(4) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، ”بياض هاشمي“ قلمي.

(5) غلام مصطفيٰ قاسمي، ”منهنجي علمي ڊائري“، سه ماهي الرحيم سنڌي، شاه ولي الله اڪيڊمي حيدرآباد، 1966ع نمبر 3، ص

شعرو شاعري:

مخدوم صاحب عربي، فارسي ۽ سنڌي ٻولين جو وڏو شاعر هو، پر سندس شاعريءَ جو محور الله جي رسول جو اهڃاڻ ۽ شريعت جي سڃاڻ سڃاڻ آهي. الله تعاليٰ کيس پنهنجي ديني خدمتن ۾ ايترو مشغول رکيو جو کيس سڄي عمر ڪنهن دنيا دار بابت شعر چوڻ جي نوبت ئي ڪانه آئي. سندس عربي شاعريءَ ۾ ثمانيه قصائد در مدح نبي ﷺ ۽ قوت العاشقين ۾ آيل عربي شعر مشهور آهن. سنڌي شاعريءَ جي حوالي سان سندس سمورا سنڌي ڪتاب منظوم اڳوڻي سنڌيءَ ۾ آهن ۽ سندن فارسي شاعري مقالات الشعراء، مدح نامه سنڌ ۽ رسالي رشف الزلال ۾ موجود آهي.

عشق رسول:

مخدوم صاحب عالم باعمل، گفتار ۽ ڪردار جو صاحب ۽ عاشق رسول ﷺ هو. سندس هر هڪ عمل الله ۽ سندس رسول الله ﷺ جو مظهر هو. سندس عربي، فارسي ۽ سنڌي شاعريءَ ۾ نبي ڪريم ﷺ جو عشق ڪوٽان ڪوٽ ڀريل آهي. مخدوم صاحب سڄي سردار کي سک مان صدائون ۽ پياري پيغمبر کي ڀرت مان پڪارون ڪيون آهن.

سنڌ ۾ مخدوم صاحب جي عشق رسول بابت هي واقعو هر ننڍي وڏي جي زبان تي عام آهي ته مخدوم صاحب جڏهن حرمين شريفين جي سفر دوران ديار حبيب مديني منوره ۾ رسول الله ﷺ جي روضي مبارڪ تي حاضري ڏني ۽ سک مان سلام پڙهيو ته روضي مبارڪ مان حيات النبي ﷺ طرفان کيس سلام جو جواب مليو ۽ ائين ڪيڪاريو ويو ته ”پلي آئين محمد هاشم نتي وارا“ چو ته حرم نبوي ﷺ ۾ محمد هاشم نالي وارا ٻيا ماڻهو به حاضر هئا. ⁽¹⁾

مولوي دين محمد وفائي هن روايت جي باري ۾ تصديق ڪندي لکيو آهي، ته مخدوم صاحب کي مديني منوره جي رهڻ واري زماني ۾ جمعي رات 9 رجب 1136 هجريءَ ۾، حضور ﷺ جي زيارت جو شرف حاصل ٿيو. جنهن جو ذڪر (مخدوم صاحب) پنهنجي بعض تصانيف جي حاشيه ۾ ڪيو آهي ۽ پنهنجي دستخط سان اها يادداشت لکي ڇڏي آهي. ⁽²⁾

جيتوڻيڪ هن واقعي جو احوال تحفة الڪرام يا ٻئي ڪنهن همعصر تاريخي ڪتاب ۾ ڪونه ٿو ملي، پر هي واقعو ايتريقدر مشهور تواتر جي حد کي پهتل آهي، جو ان جو انڪار به نه ٿو ڪري سگهجي. سنڌ ۾ اهو پليڪار وارو واقعو مخدوم صاحب جي علمي عظمت ۽ عشق رسول ﷺ بابت مثال طور ڏنو ويندو آهي ۽ سالن کان سنڌ ۾ سيني به سيني هلندو آيو آهي.

وفات، مدفن ۽ اولاد:

مخدوم صاحب ستر سالن تائين دين مابين جي عملي خدمت ڪندو رهيو. سندس وفات تاريخ 6- رجب 1174 هجري (9 فيبروري 1761ع) ۾ نئي شهر ۾ ٿي. نئي لڳ مڪلي

(1) مخدوم محمد عاقل عرف پير محمد کهڙائي، ”قصص اولياءِ سنڌ“ سنڌي ٽامي، ص 124.

(2) مولوي دين محمد وفائي، ”تذڪره مشاهير سنڌ“ سنڌي ادبي بورڊ، ڄام شورو 1985ع، جلد 2، ص 255.

ٽڪريءَ تي دفن ڪيو ويو. سندس مزار اڄ به اهل دل لاءِ زيارت گاهه ۽ دلي سڪون جو ذريعو آهي. ⁽¹⁾ سندس وفات تي ڪيترن ناميارن شاعرن دلسوز تاريخي شعر چيا آهن. هيٺين ستن مان وفات جو سن نڪري ٿو:

محمد رحيم ٺٽوي: در جوار مصطفيٰ ماوي يافت.

1174 هـ

غلام علي بيگ ٺٽوي: طائر قدس بفردوس محمد هاشم
محمد پناه رجا ٺٽوي: بهشتش داد ايزد منزل جاه
محمد تفيغ ٺٽوي: گل شد مشعل دين رسول ﷺ
محمد حسين ٺٽوي: جعل الله جنة مثواه. ⁽²⁾

مخدوم صاحب جي قبرستان ۾ سندس خاندان ۽ پونير به مدفون آهن، مخدوم صاحب کي ٻه فرزند عبدالرحمن ۽ عبداللطيف هئا. اهي ٻه پنهنجي دور جا بهترين عالم، مفتي، مصنف، پرهيزگار ۽ والد جي نقش قدم تي هلندي، تادم آخر ديني خدمت ڪندا رهيا. هن وقت مخدوم صاحب جي پونيرن مان ڪوبه نه رهيو آهي. البت سندس مزار ۽ ڪتاب يادگار آهن. مخدوم صاحب جي مزار مبارڪ تي بجلي، پاڻي وغيره جو سنو انتظام آهي. مزار سان لڳ هاشمي مسجد ۾ پيش امام مقرر ڪيو ويو آهي. اهو انتظام ضلعي ڪائونسل ٺٽي طرفان ڪيل آهي.

همعصر:

مخدوم صاحب ۽ شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو ساڳيو زمانو ڪلهوڙا حڪمرانن جو مشهور دور رهيو آهي. مخدوم صاحب جا همعصر به الله جا پيارا پھتل پناه، وقت جا وڏا فياض عالم ۽ شيرين زبان شاعر ٿي گذريا آهن. جيئن: مخدوم محمد معين ٺٽوي، شاه عبداللطيف ڀٽائي، مخدوم محمد قائم ٺٽوي مدني، مخدوم روح الله بکري، مخدوم محمد اسماعيل پريان لوءِ، مخدوم عبدالرئوف ڀٽي هالائي، مخدوم محمد زمان لواري، ابوالحسن ڏاهري، سيد موسيٰ شاه گهوٽڪي، مير علي شير قانع ٺٽوي، محمد پناه رجا، مخدوم عبدالرحمن شهيد کهڙائي، ميون محمد مبین چوٽياروي ۽ مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي.

شخصيت ۽ عظمت:

مخدوم صاحب جي دور جو همعصر مشهور مؤرخ مير علي شير قانع، ”مقالات الشعراء“ فارسيءَ ۾ رقمطراز آهي:

”مخدوم صاحب وڏي شان وارو، برکت پري ذات، وقت جي عالمن جو اڳواڻ هو. دين متين جي قانون جي ترويج ۽ اسلام جي بنيادي احڪامن جي استحڪام لاءِ ڪوشش ۾ مصروف رهندو هو. ڇڻ ته سندس ئي زماني ۾ دين

(1) مخدوم عبداللطيف ٺٽوي، ”مناقب مخدوم محمد هاشم ٺٽوي“ فارسي قلمي ص 2.

(2) مولوي دين محمد وفائي، ”تذڪره مشاهير سنڌ“ سنڌي ادبي بورڊ ڄام شورو، 1985ع، جلد ٻيو، ص 259-264.

اسلام جي تجديد واقع ٿي.... هند ۽ سنڌ، عرب ۽ عجم ۾ ناميارو ۽ سڀني پهلون کان سندس ذات شرف شان واري هئي.“⁽¹⁾

مشهور انگريزي مصنف رچرڊ برٽن، مخدوم صاحب جي شخصيت بابت لکي ٿو.

”هن هندستان ۽ عربستان جو سير ڪيو هو ۽ عربي ۽ فارسي ٻوليون ۽ فقہ چڱي طرح سکيو هو. چون ٿا ته مسافريءَ دوران هن عيسائي پادرين سان ڪيترائي مناظرا ڪيا ۽ سندن مذهب خلاف رسالا لکيا. هو هينئر هڪ وڏي ڪري ليکيو وڃي ٿو. هن جو مڪلي جي ٽڪريءَ تي مقبرو آهي ۽ پنهنجي هر وطنين لاءِ هڪ زيارت جي جاءِ آهي.“⁽²⁾

برٽن جو هي اقتباس نهايت قيمتي آهي جو هڪ انگريز مصنف مخدوم صاحب جي علمي عظمت جي باري ۾ شاهدي ڏئي رهيو آهي.

موجوده وقت جو مشهور محقق ۽ مصنف ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، مخدوم صاحب جي شخصيت ۽ علميت جي باري ۾ لکي ٿو:

”سنڌ جي سرزمين جيڪي چوٽيءَ جا عالم پيدا ڪيا، تن مان مخدوم محمد هاشم ٺٽوي هڪ نهايت ئي ناميارو عالم هو. سندس شخصيت ۽ علميت سنڌ لاءِ باعث فخر آهي. مخدوم صاحب جون ديني ۽ علمي خدمتون ايتريون ته اهم ۽ وسيع آهن، جو انهن تي مسلسل تحقيق جي ضرورت آهي. ديني علمن تفسير، حديث، فقہ وغيره تي کيس عبور حاصل هو ۽ انهن بابت ڪيترائي ڪتاب لکيائين. عربي ۽ فارسيءَ کان سواءِ سندس سنڌي تصنيفن جو معيار علميت توڙي ٻولي ۽ لغت جي لحاظ سان ايترو ته بلند آهي، جو سنڌي ٻولي ۽ ادب جي تاريخ ۾ پڻ مخدوم صاحب جو مقام نهايت بلند آهي.“⁽³⁾

موجوده دور جو ٺٽي ۽ مڪلي جو عالم ۽ مصنف تحفة الزاثرين ۾ لکي ٿو:

”ٻارهين صدي هجريءَ ۾ ٺٽي هڪ عظيم البرڪت هستي سرزمين سنڌ کي ڏني، جنهن جي ڪري سنڌ کي چار چنڊ لڳي ويا. هيءُ هستي مخدوم المخادير، سند الاقاليم، مجدد ماه ثاني عشر، ملجا الفقهاء والمحدثين، زبدہ العلماء الراسخين حضرت علامہ الحاج محمد هاشم هاشمي ٺٽوي عليه الرحمہ والرضوان آهي.“⁽⁴⁾

(1) مير علي شير قانع ٺٽوي، ”تذکرہ مقالات الشعراء“ فارسي، سنڌي ادبي بورڊ ڪراچي، 1957ع، ص 841، 842.

(2) رچرڊ برٽن ”سنڌ ۽ سنڌو ماڻھو“ ۾ وسندڙ قومون، مترجم محمد حنيف صديقي، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1976ع، ص 77.

(3) ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، ”مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جي سوانح حيات ۽ علميت بابت ڪي ويچار“ ٽماهي مهران، سنڌي ادبي بورڊ ڄام شورو، جلد 34، نمبر 4، 1985ع، ص 131.

(4) ابوالسراج محمد طفيل احمد ٺٽوي، ”تحفة الزاثرين“ اردو، احمد برادرز ناظم آباد ڪراچي، 1988ع، حصو چوٿون، ص 246.

راحة المؤمنين

سليس منظوم سندي

اصل نسخي جو عكس

مخدوم مرحوم محمد ہاشم توتوی رحمہ	
ہی راحۃ المؤمنین مبینہ بیدار شکر حیاہ تصنیف کناخذوہ محمد ہاشم	
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	
ساراہی سچو دئی جو رازق و رحمن روزنی رسائی مرن مولو مہربان	جوسا جوسپ پر صاحب سب جان کری کرم کمینس سدا سطان

متن

راحة المؤمنين

سليس منظوم سندي

هيء راحة المؤمنين منجھ بيان ذبح شڪار جي آهي

تصنيف ڪنان مخدوم محمد هاشم (تتوي)

(مقدمو: حمد، صلواة ۽ ڪتاب لکڻ جو مقصد)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ساراهجي	سچو	ڌڻي	جو	رازق	۽	رحمان
جو	سباجهو	سپين	پرین	صاحب	۽	سبحان
روزي	رسائي	مڙني	مولو	مهربان		
ڪري	ڪرم	ڪمينن	سين	سدائين		سلطان

کَیْ لَکَیْ کَیْ تَرَوِ اَکَیْ جَوِ اِحْسَانُ
 شَالِ رَسَنِ رَا تَوَدِیْهِ مَتِیْ جَمَدِ
 سَالِی سُونَهَارِ وَجُو کَیْ سَبَاخِیْ عَلَامُ
 عَیْیَ اَکَیْ اَل رَسُوْلَیْ سَیْنِ صَحَابِنِ
 مَتِیْ تَارِ کَیْ اَیْنِ مَنجِه کَرِنِ
 سَیْ سَکُنِ دِیْخُولِارِ مَتِیْ مَژِنِ
 اَوَرِ مَژِ شَرِیْعَتِیْ سَدَا ثَا سَکُنِ
 تَمِیْزِیْ مَنجِه مَهْدِیْ مَرُکَنِ وَجَیْزِیْ
 تَمَارِ وَ مَسْئَلِ دُجِ وَ شُکَا رَا جَیْزِیْ کَیْ
 مَرِیْزِیْ اَهِي اَهِي اَبُو جِنِ اَبَا رَا
 یَوَدِ اَیَا تَکِیْ کَا سَیْنِ دِیْ دَا رَا سَا
 تَکِیْ سِ مَوْمِنِ سِ کُوسِ کِیْ مَسْئَلِ
 جِیْ کَرِ وَ بَابِ دُجِ جُو یُو شُکَا لَ
 نَا کَرِیْمِ قَبُولِ کَرِیْ کَیْ نِیْ کَیْ
 سَیْهَ یَا نِیْ یَا نَدِ کُو اَکَیْ جِیْ عَطَا

رَحْمَتُ تَه رَحْمَنِ جِیْ سُونَهَارِ اَسْلَامُ
 جِیْهَ اَیْمَارِ اَسْلَامِ کِیْ قَانِیْ سَیْنِیْ قِیَامُ
 رَسَالِیْ رَحْمَنِ جَا یَا کَیْزِ اَنِیْغَامُ
 یَلْتَوِیْ اَرِیْ کُتُو دِ وَ یَزِیْزِ تَارِ سَیْنِ
 هَا یِیْ سَیْنِ هُو مَو مَنَا هِیْ جِنِ کَنِ
 عَا قِلِ بَالِغِ جِیْ تَیَا مَنجَا مَو مِیْنِ
 حَلَالِ حَرَامِ سَیْجِ وَ سَارِ اَسْیَا نِ
 هِیْ مَنجِه هِنِ حَقِیْرِ جِیْ وَ هَمِ لِیْ یُو
 کَیْ لَکِیْ تَنِ مَنجَا کُشُونِ جِیْ تَوُرُ و
 نَکَا یَرِ و دِ پَارِ سِیْ جِیْ نَا مَو زَنِ نَبَا
 تَدِ هَ سَیْنِ دِیْ عَیْمِ سَهْ کِیْ کَا یِیْ عَرِ
 کِیْمِ بَابِ پَرِ تَهْمِ جُو تَیْنِ دِیْ وَ یَزِیْ
 اَسِرِیْزِیْ اَهِيَانِ مَو لِیْ جِیْ مَهْرَا
 مَرِ هِیْ مَانِ مَهْرِ سِ دُو وَ دَهَارِیْ جَا
 اِنِ اللّٰهُ یَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِیْعَا اَهِي سَبَا جُو

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کَیْ
 تَکُھَنِ جِیْوَ اَنِ جَلَا جُو سَالِیْ دَرِیْنِ

کَیْ
 تَکُھَنِ جِیْوَ اَنِ جَلَا جُو سَالِیْ دَرِیْنِ

گڻي ڳڻيون ڪيترو آڱي جو احسان
 شال رسن راتو ڏينهن ۾ مٿي محمد ڄام
 سائين سونهارو جو ڪيو سباجهي علام
 ۽ پڻ اتي آل رسول جي ۽ سڀن صحابن
 جيسين تارا ڪتيون اين منجه ڪڙن
 ته آهي سڪڻ دين جو لازم مٿي مڙن
 اوءِ ور شريعت کي سدا ٿا سڪن
 ته ميڙي منجه مهدي مَرڪن وچ بين
 ته ماڻهو مسئلا ذبح ۽ شڪار جا پڇن گهڻيرو
 پر عربي آهي اهڪي ابوجهن اپار
 پوي نه اڻ ڄاڻن کي ڪا سنڌي ڌاران سار
 ته پڙهيس مؤمن سڀ ڪو سڪي مسئلا
 هيڪڙو باب ذبح جو ٻيو شڪار لاءِ
 ته مان قبول ڪري ڪميني ڪنا
 ڇهون نه لپي پاند ڪو آڱي جي عطا

رحمتون تنهن رحمان جون ۽ سونهارا سلام
 جنهن اُپارڻو اسلام کي قائم سيئي قيام
 رسايا رحمان جا پاڪيزا پيغام
 پلٽئو پاريون ڪيو ور ويرون تار وسن
 هاڻي سڻهو مؤمن هينئين جي ڪنن
 عاقل بالغ جي ٿيا منجهان مؤمنن
 حلال حرام سڀ کي ور سارڻو سڃاڻن
 هينئين منجه هن حقير جي وهم اي پيو
 ڪي لکجي تن منجهان گهڻو جي ٿورو
 نه ڪا پروڙ پارسي جي نو آموزن نبار
 تڏهن سنڌي ڪير سهڪي ڪڍي عربيا
 ڪير باب به تنهن ۾ جوڙيندي ويرا
 آسر پرو آهيان موليٰ جي مهرا
 مرهي مان مهر سين ڏوه ڏوهاري جا
 ”إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا“⁽¹⁾ آهي سباجهو سڀڻا.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(2) لکن ڪتابن ۾ ڪنن ساڻ سڻهو ته ڪهڻ حيوان حلال جو سائين ڏرس ڪيو

(1) ترجمو: بيشڪ الله تعاليٰ توهان جا سمورا گناهه بخشي ڇڏيندو. (پارو 24، سورة الزمر، آيت 53)

(2) باب-1 (ذبح جي باري ۾):

ڪارِ نفع پاهي ڇڏه ڇڏه ڏور ڪنو
 مير محمد مصطفيٰ سيد عالم
 هت پهچي دڙج ڪٿا لکيا حيوان لکن
 ساني سُهڪائي ڪي ڪارِ ضعيف
 مگر ڇڪ ڏور دڙج ڪيونه ڇڏ
 تي پر ڪتابنم ليکي ڪرا هت
 انه پروف ماڻهو صاحب رسالت
 ڪارِ کين ماه جي ڪونفع پيو
 شهنشاهي تهجاسي ياد ڪر هو
 دڙج ري حيوان جو پالنهين پئي
 ماه تڏه جو پڇرو ماڻو نڪيندو
 جي ڪڏه دنون هٿس ٿوڌو پيو
 ٿوڌج اهي بن پرائند ر شريعت
 ڪنهن قسمن جو دار و دار بيان
 هاڻي دڙج اختيار جو انه کي ليکي
 تهمان پوءِ نري مڻا حيوان جي رکڻ
 بي مري مال دڙج جو ليکي ڪتابن

ٿڪونه و بال اني جو سندن ملڪ
 ڪارِ قرباني حج جيئي اضحي
 تات سوڌج درهت ٿيومت سڀن
 منجاري زق رحيم جي وڌو ماڻو نفع ورت
 نڪو هٿس قصدا کين جو ٿو ڪا نفع نيت
 ٿيندو پڇاڻون تهتي روز قيامت
 پر ڇڏه ماڻو سڀني حيوان تڏه اڻڄاڻ
 تڏه دڙج تهجو ساني حلال ڪيو
 تنهن حلال حرام جي پانه پروف هو
 ٿوئي حلال سوهو ٿي حرام پيو
 پڻ ڪٿي ڪڏه مري کي کين سوڌو
 اهي ٿيئي ڪتابنم پڌرو پئي ليکي
 هيڪ دڙج اختيار جو پڻ دڙج ضرورت
 ته ٿيومت سڀن ابو جن اسان
 جن ٻه نالو تهجو فاع ياد ڪري
 مري نالو تهجو ڇڪ وڃهه ڄاڻ
 ڄاڻ ڪنهن مري مڻا ٿاڻ درهن

ڪارڻ نفعي پنهنجي جنهن ڪنهن ڏور ڪُٺو
مير محمد مصطفيٰ سيد عالمن
هٿ پنهنجي ذبح ڪيا گهڻا حيوان لکن
سائين سهڪايون ڪيون ڪارڻ ضعيفن
مگر جيڪي ڏور ذبح ڪيو ربه حاجت
ته اِي پر ڪتابن ۾ لکي ڪراهن
انهي پر فرمائيو صاحب رسالت
ڪارڻ ڪيڻ ماه جي ڪو نفعو ٻيو
شرط سڀيئي تنهن جا سڻي ياد ڪرھو
ذبح ري حيوان جو پاڻهين پي مئو
ماه تنهنجو بچڙو ماڻهو نه ڪيندو
جي ڪنهن ڏنن هٿ سين، ته سو ڏوه ڀرؤ
*سو ذبح آهي بن پرين اندر شريعت
ڪبو ٻنهي قسمن جو ڌاروڌار بيان
هاڻي ذبح اختيار جو انهي کي لکي
تهان پوءِ نڙي منجهان حيوان جي رڳو چار وڍي
اِي مڙئي ماڳ ذبح جو لکيو ڪتابن

ته ڪونهي وبال ان تي جو سندس ملڪ هو
ڪارڻ قرباني حج جي ۽ اضحيٰ جي ڏينهن
تانته سو ذبح درست ٿيو مٿي مسلمان
منجهان رزق رحيم جي ور ماڻهو نفعو وٺن
نڪو هئس قصد ڪيڻ جو نڪا نفعي نيت
ٿيندو پڇاڻون تنهن تي روز قيامت
پر جڏهن ماڻهوئن کي حيوان ڏونه احتياج پوءِ
تڏهن ذبح تنهنجو سائين حلال ڪيو
ته خبر حلال ۽ حرام جي پاڻهي پروڙ هو
توڻي حلال سو هو، ته پڻ حرام ٿيو
پڻ ڪٿي ڪ ڪنهن مرونءِ کي ڪيڻ سو نه ڏبو
آهي ”قنبي“ ڪتاب ۾ پڌرو ٿي لکيو.
هڪ ذبح اختيار جو ٻيو ذبح ضرورت
ته ٿئي مٿي سين ابوجهن آسان
جئن پهرين نالو رب جو ذابح ياد ڪري
نڙي نالو تنهن جو جيڪي وچ اُره جاڙين
جئان ڪنائين نڙي منجهان تان دُرس چون

* ذبح جا قسمر

مَکَرِجَا اِهِي گنڊ چارن پڻ پِراءِ
 جن وڃن رهي گنڊ سا پار مٿي ڏانه
 جن وڃن رهي گنڊ سا اُرهه جي طرف
 سڄي قول ڪتاب جي ڪيڻ چُون رَوِا
 پي ڪرڪ اهي جهنڊا وڃي پاتي ڪاه
 وڌي پئي رڳن پڻ لازم لکندا
 اهي گنڊ رت جو پڻ منجا جن
 شرط منجائن پهر و اهوئي ڪهن
 پر جي وڌي ڀاءُ تري تن منجائن ڏهر
 پر اهي ثواب ان جن سڀني وڃن
 پي پڇڻ ڀاءُ جاتي پڇي ڪو سڀ منجا
 شرط پيوڌ منجائو سڀ ڀاءُ ڪر هو
 توڻي گهي هو سا ڪو هو ٿوري ٿو
 چڪڙه پي و هڙ ڦاهيم ٻوسا جي
 ڪي هڻي مار توڻو ڇو انڪي ڪي مڙس
 ڪي ڦاڙي مڙن مارو ڪي ڏور ڏيگو
 زنج جهڙي نڙي سوسپ پڻ پڇرو

هڻن ڪنهي ته ڪناسي ياد عجا
 پر ڇهه ڪه ڪو ڇو انڪي مٿي ته ڪن
 تڏه انم عالمنو اختلاف آه
 پر ڪم ڪجي اهڙو جاتي جان منجا
 پڻ ٻه رڳه پڻ پاسن ڏيئي لکن
 هيڪ نرو توڻي جان وڃي سا
 شرط جي ڏي منجا سڀي ڇوڏه چيا پڻ
 جن چاري رڳه وڌي ڏي اهي ڪن
 اڪڙي ڪم ڪل جوڏو عالمن
 جيڪه رڳه وڌي ڪه ڇو انڪي
 تڻي سو حرام ٿو ڪن ڪن هاءِ
 جن ڪهن وڌي ڏور ڪا حيا ٿي هو
 نات حلال نڙي ڪن ڏور سڏو
 ڪي هڻي سنڌو ڏي هيڪڙي پي ڪل
 ڪي ڪري پونده ڪو هو وڃي سا ڏور
 ڪي منجا ان مڙن صورت سو حرام ٿي
 مَکَرِجِي ان توڻي ڪا حيا ٿي پڇي

مگر جا آهي ڄاڙين ٻنهي پراءَ
 جنن وڃن رهي ڳنڍ سا پار مٿي ڏانه
 جنن وڃن رهي ڳنڍ سا اره جي طرفا
 صحي قول ڪتاب جي ڪيڻ چون روا
 ٻي ڪرڪ آهي جنهن منجهل وڃي پاڻي گاه
 ويڻ چئني رڳن جو پڻ لازم لکن ٿا
 آهي گذر رت جو ٻنهي منجهل جن
 شرط منجهل تن پهرئو اهوئي ڪهن
 پر جي وڌيائين ٽي تنين منجهل ته پڻ درس چون
 پر آهي ثواب ان ۾ جنن سڀيئي وڃن
 ٻيون به چڻيائين ڄاڻي ٻجهي ڪ ويساري منجهل
 شرط ٻيو ذبح جو سو پڻ ياد ڪرهو
 توڻي گهڻي هوءَ سا ڪ هوءَ ٿوري توءَ
 جيڪڏهن پئي وهڻ ڦاهي ۾ ٻوسائجي مئو
 ڪ هڻي ماريو حيوان ڪي ڪه مڙس ڪو
 ڪ ڦاڙي مرن مارئو ڪنهن جو دور ڍڳو
 ذبح جه ڪي نه ٿئي سو سڀين پتين بچڙو

هيٺ ڪُهي تنهن ڪنا سڪي ياد ڪجاء
 پر جي ڪنهن ڪُنو حيوان ڪي مٿي تنهن ڪنا
 تڏهن ان ۾ عالمن جو اختلاف آه
 پر ڪم نه ڪجي اهڙو ڄاڻي ڄاڻ منجهل
 پڻ به رڳون ٻن پاسن ۾ نڙوئي ڪي لکن
 هيڪ نروٽو تن ۾ جئان وڃي ساه
 * شرط جي ذبح جا سي چوڏهن چيا پڙهين
 جن چارئي رڳون وڌيون ذابح تي گهرجن
 اڪثر ڪي حڪم ڪل جو ڏنو عالمن
 جي ڪنهن رڳون به وڌيون ڪه حيوان منجهل
 ته پڻ سو حرام ٿيو ڪيڻ ڪين رهائ
 جنن ڪهڻ وير دور ۾ ڪا حياتي هوءَ
 نات حلال نه ٿئي ڪيڻ دور سندو
 ڪ هڻي سنگ ڍڳي هيڪڙي ٻي ڪي قتل ڪيو
 ڪ ڪري پوندي ڪوه ۾ وهڻ ساه وٺو
 ته منجهل ان مڙن صورتن سو حرام ٿئو
 مگر جي انهن ٽولن ۾ ڪا حياتي پسجي

* ذبح جا چوڏهن قسم

تُوئي توري ڪي ويڃي سو ڪهي
 تُوئي ڪه ٻڪري ڪي اچي بگاڙي سڀي
 سامونڊ بخاري مور ڇيڪر ڪهي
 جاسي سڀي ثابت ٿيڻي اچائي اهي
 جين سندن وڻهي لٿو اسرو
 جيري پسي ڪي دور مڳن گنايو
 جي ڪنڌ ته ٻڪري تي ڇالال
 جن توري حياتي دور مڳي پڌي تاسرو
 سڀي ڪري ان پڌي راتسي سڳي
 ڪي ڪڍ ٿا ٿيڻو ڦاري پڌي مڳا
 جان جين ته ٻڪري مڳي ايترو ٿي هو
 تڏه سا حلال نڌي ڏيڻي ڏج ڪيائو
 خزانه لڳن مڳي لکي توي
 به ڪري هوند رهي ڇي ڦاري پڌي مڳا
 پڻ ڪتاب تليقچم ايترو ٿي
 سواچي رسوا وڌو مڳي وري
 پڻ پڌي ڦاري مڳي پڌي ڏيڻي
 تڏه ٿيڻ ان توي ٿيڻو ڇيڻو حلال ٿي
 ڪري انڊا ٿيڻا پڌي مڳي پڌي
 جي ڪنڌ ته ٻڪري تي ڇالال
 جن توري حياتي دور مڳي پڌي تاسرو
 سڀي ڪري ان پڌي راتسي سڳي
 ڪي ڪڍ ٿا ٿيڻو ڦاري پڌي مڳا
 جان جين ته ٻڪري مڳي ايترو ٿي هو
 تڏه سا حلال نڌي ڏيڻي ڏج ڪيائو
 خزانه لڳن مڳي لکي توي
 به ڪري هوند رهي ڇي ڦاري پڌي مڳا
 پڻ ڪتاب تليقچم ايترو ٿي
 سواچي رسوا وڌو مڳي وري
 پڻ پڌي ڦاري مڳي پڌي ڏيڻي
 تڏه ٿيڻ ان توي ٿيڻو ڇيڻو حلال ٿي

توڻي ٿوري ڪ گهڻي وڃي سو ڪهجي
 توڻي ڪه ٻڪري ڪي اچي بگهاڙ رسي
 سا هوند نه جتي مورهيڻ جيڪر ڪهجي
 جان سسي ثابت تنهنجي اچائي آهي
 جيئن سندو تنهنجي لٿو آسرو
 جيتري پسجي ڪني دور ۾ ڪهڻ ڪنا پوءِ
 جي ڪنائين ته ٻڪري ڪي ته ٿئي حلال توه
 جن ۾ ٿوري حياتي دور ۾ جي پٿري ٿا پسڻ
 سي لڪي ڪريان پٿرا ته سڀني سڪن
 ڳپ ڪڍيائون تنهن جو ڦاڙي پيٽ منجا
 جان جيئن ته ٻڪري ۾ ايتروئي هوءَ
 تڏهن سا حلال نه ٿئي ذبح ڪيائون توه
 ”خزانه المفتين“ ۾ ان پر لڪي ٿو
 جنهن ڪري هوند رهي جيري ڦاٽي پيٽ پڄاڻان
 پڻ ڪتاب ”تلقيح“ ۾ ان پر ٿو آڻي
 سو اچي رسيو اوڏو مرڻ ڪي وري
 پر پيٽ ڦاڙجائس پهرين ذبح ڪنا اڳي

تڏهن ڪيئن ان ٽولن جو وڃي حلال ٿئي
 ڪڍي آندا تنهن جا پيٽا ٻهر وڃي
 جي ڪنائين ته ٻڪري ڪي ته پڻ کُرس ٿئي
 پڻ جيڪڏهن ڪه ٻڪري ڪي مرض اچي رسڻو
 منجهس حياتي ايتري وڃي رهي هوءَ
 پيئي ڦٽي ماڳهين سگهي ڪين رڙهو
 مگر چار مسئلا اهڙا منجه ڪتاب لکن
 ته پڻ ڪهڻ ڪري حيوان جي درس ڪين ٿين
 هيڪڙو ڊڳي ڪه ٻڪري ڪهجي جي حامل آه
 پهريان ڪنائون ٻچڙو پوءِ ڪنائون ماءُ
 جئن هوند حيات نه رهي پيٽ ڦاڙئا پوءِ
 ان حياتيءَ ڪي حڪم موت جو عالم چون ڏبو
 ۽ جان پيٽ ڦاڙيائون ان جو ڪنهن سڄه سان
 تڏهن سا حلال ٿي بسر الله پلي ساڻ
 ته جيڪڏهن حيوان هيڪڙو ڪنهن ڪافر جو آهي
 تان چيائين ڪنهن مؤمن ڪي ته مون ڪي ڪهي ڏي
 تنهن مؤمن پيٽ ڦاڙو پهرين وهڻ ڪي

پوءِ دُجُ ڪِيا ته ٺهڪي ٻيهر سا وري
 جن روح اڃو ڇڏي هوندي به پري
 پيو ٿي جي ڪيوسر ۾ هيڪڙي شڪاري
 ڪر ٿا رهيا ٻنم الله چئي پر ڏي لڏي
 پر آڏو ڏٺا ڇير و سڀسي جي پارا
 نا به اعتبار ان حياتي کي عالم چوڻا
 ترو پاڻ ڏٺي ڏونه به پوڄي رهيا
 جان ترو پاڻ ڏٺي ڏونه به رهيا ڏونه
 ترو اوڻڏاڻي رات ۾ ڏاڳي پئي ٿرت
 جن ڪر دُجُ ڪِيا ته ٺهڪي ٻيهر ڏهڪيا
 جان اصل تري رکيو ڏي هوندا
 ان جيت کي پڻ حڪم وڃو ڪتاب لکيا
 جي موني دُجُ ڪري تڏهست لکن
 متو لهي تڃو وڃن پيو پري
 ڇڏي ڪنڌ ته ٺهڪي ٻيهر ساڻ ڪري
 ڪي ٻي ڳاڙهو پڪو ڇوڇي جي رو
 پر اڃا پوءِ ڦري سوسسي ڪٿا پوءِ

تڪڙن حلال تڃو وڃي مونس کوم
 ان حياتي کي حڪم وڃو عالم چوڻ دُجي
 پر ڇيا هندي ساري ٻنم الله
 به آڏو ڏٺا شڪار ڪر ٿا پري پري
 جي شو دُجُ ڪِيا ٻنم الله ۾ ٿي نا
 به جان پوڻا نه ٿيا پئي آڏو سندس
 ٿي سو حلال نه ٿو ٿوي دُجُ ٿياس
 تڏه ڀار مٿي جو حلال دُجُ جي ڇي
 رک ڏي ڏيا ڏوڄي تري کي به پري
 پوءِ وري ڪنڌ ته ٺهڪي موني ماڻه
 تان موني حلال ٿي ٿوي دُجُ ڪيا
 پر جي اصل وڃي ٿو ڏي ڏي ٿو ڏي ٿو ڏي
 چو ٿو جن هيو مٿس ڪه ڏوڄو ٿو
 پر اڃا ڏي ٿو ڏي ٿو ڏي ٿو ڏي ٿو ڏي
 ٿي حلال ٿي دُجُ ساڻ وري
 ڪه ٻيوسي وڏو ڪو ڪو ٿو
 جيڪو ڪي ته ٺهڪي ٿي ڏي ٿو ڏي ٿو

پوءِ ذبح ڪيائين تنهن کي بسمله سان وري
 جنن روح ان جو چُڪي رهيو پهرين پيري
 ٻيو پڻ جي ڪيو مڙس هيڪر ٿي شڪار کي اڳيا
 ڪرار هنيائين بسم الله چئي پرڏيگي ڪَ ٻڪري کا
 پر اڌ ڏنائين جيئرو سسي جي پارا
 ناه اعتبار ان حياتي کي عالم چون ٿا
 ٿرئو پاڳو مٿي ڏانهن ٻه پوڇڙي رهياس
 ۽ جان ٿرئو پاڳو پڇ ڏانهن ٻه رهيا ڏانهن مٿي
 ٿرئو اونڌاهي رات ۾ ذابح کي پئي ٿرت نه ڪا
 جنن ڪر ذبح ڪيائين تنهن کي پهرين اُره منجا
 جان اصل ۾ ٿي رڳون وڍيون هوندائين
 ان جيئڻ کي پڻ حڪم موت جو منجهه ڪتب لکيائين
 ته جي موٽي ذبح ڪري ته درست لکن
 مٿو لهي تنهن جو وڃي پيو پري
 جهلي ڪنائون تنهن کي بسمله ساڻ وري
 ڪ اچي بگهڙ مٿو ٻڪري جو چني جي وٿو
 پر اڃان پيو ڦٽڙي سو سسي لٿيا پوءِ
 ته ڪيڻ حلال نه تنهن جو ور مؤمن ڪو مَ چڪي
 ان حياتي کي حڪم موت جو عالم چون ڏجي
 پر نه چيائين هٽندي ساري بسم الله
 ٻه اڌ تنهن شڪار ڪ ٻڪري کي پوري وچ ڪنا
 جي سو ذبح ڪيائين بسم الله سين ته پڻ ناروا
 ۽ جان پورا نه ٿيا ٻئي اڌ سنداس
 ته پڻ سو حلال نه ٿيو توڻي ذبح ٿياس
 تڏهن پار مٿي جو حلال ٿيو ذبح جي ڪجي
 رڳون وڍيائون ڍور جون تڙي کي بهرا
 پوءِ وري ڪنائين تنهن کي موٽي ماڳ ڪنا
 تان موٽي حلال نه ٿئي توڻي ذبح ڪيائين
 پر جي اصل وڍيائين ٿورڙو ڪنا ٿن رڳن
 چوٿون جنن هنيو مڙس ڪنهن ڏکو وهڻ کي
 پر اڃان ڌڙ پسجي جيئرو پيو ٿو ڏڪي
 ته پڻ حلال نه ٿيو ذبح ساڻ وري
 ڪ ڪهن پوسڻي وڍيو ڪڪڙ جو مٿو
 جيڪو ڪهي تنهن کي ته پڻ درست نه هوءَ

۱۰۰ مٽي مڃاڻ ٿورڻ ڪڍي پڪاڻو وڃي
 نڌا سودرست ٿي وڃي ڏاڍو ڀڄ ڪو
 ٽيڻ جي لمن جيڙي ڏي وڃي ٿورڻ ڇڪي
 نشاني حياتي جي پٺ سڳي ياد ڪجي
 پٺ جي ڪسندڙ دانه ڪري وهڻ وڃي
 جي ڏي پڪري پاڇي ڪه شخص ڪي
 ڪرڻ مڃاڻي نڪو ته ويروهي
 ٿو ڇوڙ ٿا ڪن ڪيچي ٽيڻ ڏسڻ
 اهي ڪه ڪه چڙنگي حڪم موڙو
 ڪرڻي پيا وار ٽنجاڻي پير ڊرگاڙيا
 ٽن مڙن صورت ٿي ڪيڻ روا
 اهين علامت موڙي پائائي اشيا
 ڪي ڪي ڪشادي جي هي سڀئي ٿو
 ٽن مسئلن مڙن ڪيڻ حلال ڪن
 ٿو ڀرت ٿو هيو مڃاڻو ڊرگن
 جي چڙي پنا ٽنجاڻي وهڻ ڪه ساعت
 جيڪو ڪهيس ته حال ٿرت ٽپسي

گمن باقي رهيو آڏائي وڃي
 ٽن چا مسئلن ڏاڍا پڪاڻي
 ٿو ڇو ڪي حياتي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 هيڪڙو ٽيڪڙو ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 خبر نه اهي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ڪي ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي
 ٽيڻ ڪي ٽيڻ ڪي ٿورڻ ڪي

۽ مٿي منجهان ڪي ٿورڙو ڪڍي بگهڙ ويو
 تڏهن سو درست ٿيو جي ذابح ذبح ڪيو
 تن ۾ جي لهن جيئري ڍور ڪي ته ور ذبح ڪن
 نشانيون حياتيءَ جون پڻ سڪي ياد ڪجن
 پڻ جي ڪسندي دانهن ڪري وهڻ ويچارو
 جي ڍڳي پڪري پنهنجي ڪنهن شخص ڪئي
 ڪ رت منجهانئس نڱيو تنهن وير وهي
 ’توڻي چورائين ڪن ڪ پچ ڪي ته پڻ ڏرس ٿي
 آهي ڪنهن ڪنهن چرڻ ڪي حڪم موت جو
 ڪ لڙي پٺا وار تنهن جا ڪ پير ڊگهاريائين
 تن مڙني صورتن ۾ ڪيڻ ڪين روا
 آهين نشانيون موت جون پاڻان اي اشيءَ
 ڪ اڪيون ڪشليون جي هيون سي موٽي پوريائين
 تيئن مسئلن مڙن ۾ ڪيڻ حلال لکن
 توڻي رت نه وهيو منجهان مور رڳن
 جي چري پنا تنهن جا وهڻ ڪنهن ساعت
 جيڪو ڪهيس تنهن حال ۾ ته رت نه پسي ڇٽ

گهڻو باقي رهيو اڏائين وترو
 ان چئن مسئلن ڌاران ماڳ بيا جيڪي ڪي هون
 توڻي گهڻي حياتي تنهن ۾ ڪ ٿورڙي پسڻ
 هيڪڙو نڪرڻ رت جو پيو چُرڻ چون
 ته پڻ حڪم تنهن جو تهڙو، جهڙو چُرڻ جو
 خبر نه آهيس تنهن جي ته آهي ڪي جيئري
 ته پڻ سا حلال ٿي جي ڪهڻ وير چري
 پر چرڻ گهرجي تهڙو جو جيئري ڍور سندو
 مذبح وقت ذبح جي جي وات اُپٽيائين
 ڪ اڪيون هئس پوريون سي اُپٽي چڏيائين
 ناهي نشاني جيئڻ جي ان ٽولن ۾ ڪا
 ۽ جان وات هئس اپٽيو سو واري ڍڪيائين
 ڪ سوڙهو ڪيائين پيرن ڪي ڪ وار اڏيائين
 آهين نشانيون حياتيءَ جون چارئي ٿوڪ چون
 ڪي وڻ آهين اهڙا منجهه خالق جي خلقت
 ته سڪي ٿينس انگڙا خالي منجهان رت
 جي ڪهندي چورڻو ڪو انگڙو تنهن وهڻ

تڙيڪون سنڌي رڻجي ڪانه ته حاجت
 خبر نه جي حياتي جي ڪين پر وري
 تڙيڪون سو حال لڻي جي رت مڃاس
 دور مڃا راجير ٻه هوندا نڪر جو
 مسئلا شريعت جاسي سڀ سڪو
 تڪا هي حياتي جواني ڪسندي
 ٽيهر ٽيهر ڪاتي دور ٿي هو خير
 توڙي رت سڀوتو نه مڃا نڪ سوچو
 مگر جي جواني ذبح ذبح ڪن
 نڪو چيئس اڱرو نڪو ٻلو ٿي
 نڪ سو ٻيهر ڪي نڪ وارا ٻي
 مارو مون ان ڪناور ڪني پاسو
 جن هو نڪا ٿي ته ٽولهه ڪي
 توڙي ٻه گهر ڪو ٿر اميو نڪو
 ڪي ڪي ڪيو ڪاتي جز ڪي رڻو
 ڪي ٽڪو ڪا ٽون سر جو ذبح مڃو
 ڪي هن سنڌي جواني ٿي رڻو

پڻ جي ٻي دور ٿي ڪو شين ڪري
 نڪ ذبح ٿي چوندو ڪهن وري
 پر رت مڃي اهو رڻو هوندو
 اهي علامت حياتي جي نڪر رت
 ٿي سڀ ٿي وهڪي ڪا ٿي ٿي
 ٻان وقت ذبح جي ذبح ٿي
 تڏهه سو حال لڻي ٿي ڪو
 عيني ڪي ڪي ڪي ٿي ٿي
 جي سنڌي ٿي خبر ڪا ٿي
 نڪ پوري واتي نڪ ڪي اڪي
 تڏهه سو حرام ٿي ٿي مڃي
 ٿي رڻو ٿي جو اهو ٿي
 رڻو ٿي جو ٿي رڻو ٿي
 مڻه ٿي جو ٿي رڻو ٿي
 ڪي ٿي ڪا ٿي ٿي ٿي
 ڪي نڪر ٿي اهو رڻو ٿي
 ان مڻه ٿي ٿي ڪهن ٿي

تہ نڪرڻ سنڌي رت جي ڪانهي تنهن حاجت
 خبر تنهن جي حياتيءَ جي ڪين پروڙي
 تہ پڻ سو حلال ٿئي جي رت منجهانئس وهي
 ڏور منجهارا جيئري هوند نڪري جو
 مسئلا شريعت جا سڻي سڀ سڪو
 تہ ڪا هئي حياتي حيوان ۾ ڪسندي ويرا
 تہ جهر وڌيم ڪاتي ڏور ڪي تهر سو جُيئرو
 توڻي رت نہ نڱو تنهن منجهان نہ ڪي سو چُريو
 مگر جي حيوان ڪي ذابح ذبح ڪن
 نہ ڪو چريس انگڙو نہ ڪو ريلو رت ڏسن
 نہ ڪي سنوان پير ڪري نہ ڪي وار اڀا ٿين
 ماڻهو مؤمن ان ڪنان ور ڪسي پاسو ڪن
 جيئن هوءَ تڪائي تنهن ٽول ۾ جنهن سين ڪهي
 توڻي لوھ ڪ رُڪ سو ڪنهن ٽامي جو ٽڪرو
 ڪ گهڙي ڪيو ڪاتي جيئن ڪنهن رُپو سون ٽڪو
 ڪ ٽڪو ڪانو سَر جو ذابح هت ڪيو
 ڪ هڏو سنگ حيوان جو لهي ڌار ٿيو

پڻ جي ڍڳي ڏور ڪي ڪو مڙس ذبح ڪري
 نہ ڪين ڏنائين چرندو ڪُهڻ وير وري
 پر رت گهرجي اهڙو جو وهندڙ هو
 آهي علامت حياتيءَ جي نڪرڻ رت اهو
 اي سڀ تڏوھڪيون ڳالهيون جڏهن نرت نہ ڪا
 ۽ جان وقت ذبح جي ذابح يقين ٿيو
 تڏهن سو حلال ٿيو شڪ مَ پانئي ڪو
 ”عيني“ ۽ ”مسڪين“ ۾ ڪڍي نهاريو
 جيئن سنڌي تنهن جي خبر ڪانه نهن
 نہ ڪي پوري وات ڪي نہ ڪي ڪي اکين
 تڏهن سو حرام ٿيو منجهه مڙن مذهبن
 ٿيو شرط ذبح جو اهوئي آهي
 رڳون وڍي جو تيزي سين رت پڻ واهي
 مُنهن تڪوئي جن جو گهڙيندڙ گهڙيو
 ڪ ٻاڦ تڪي ڪاني جي ڪ پھڻ تڪيرو
 ڪ نڪر تڪو اهڙو جو وڃي وڍيندو
 ان مڙني ٽولن سين ڪهڻ درست هو

ناه تڪائي ري لازم ڪي پيو
 پر ڪهن هڏي سنڪس تو ڪراٽ
 ڀڄان جلد نسا اڃان ڊور منجا
 ڇڪو ڪهي ڪڏهه تي ڀي ڊارا
 جلي رڳو پهي ڏند نس ڪرتي
 تڏه سو حرام ٿيو ڪتابن ڪري
 جي هيون ري اتي حيواني ته تڪو گهاٽو
 وڌي رڳو وهڻ جي ڪري سو وڻ
 ڇي ڪه ڪاتي اڇلي آگاه پندا
 سا اڇي هي ڏور تي ڪهن جي ماڳا
 ڪي هو ڪان ڪرڻ وٺه ڪه مڙس
 تپن سني حلال ٿيائين مله برڪتا
 ٽنيس رڳو وڌي تڪر حرام ٿيو
 چوٽو شط ذبح جو ساري سوسيا
 جيڪي اهل ڪتاب جو يهودي نصراني
 و طعام الدين اوتوا لکن اهل لکن زماني
 اهل ڪتاب جو انکي عالم ٿا چون

افراده لا وڌاج بانشيت ٿي سارو فرمايو
 لهي جي ڌار ٿيئا ڪنا حيوئن
 تڏه ڪهن تنس هڏه ڪيائين رڳو
 پڻ جيڪو شخص وهڻ پيو ويندو
 ڪنه وڌائي تڃا تن س چيني
 ڪهن جي ڇه توڪس سو چيند رڳو
 پر چيائ هڏن دي نالو ڏئي سندو
 تپن تڪائي ڪري سو جلال چيو
 پر چيائ بسمه ڪي اڇلن ويرا
 رڳو وڌيائ تڃي ساڻ تڪايا
 ته وڌي رڳو ڪنڌ جي لڳي نري
 پر ناه تڪائي ڇه ٿول جي اڇليائ سو
 توڻي چيو هوند هڏن دي نالو ڏئي
 جن ڪهن ڊر حيو اڇو ڪر جي سلسلا
 ڪنو اهل ڪتاب جي چوڌرست اسانکي
 پر اڇي ثواب ان جي جلي پات
 جويقن رڳي ڏونه هي ڪري مجا نين

ناهي تڪائي ري لازم ڪي ٻيو ”افرد الاوداج بما شئت“ محمد فرمايو
 پر ڪهڻ هڏي ۽ سڱ سين توه ڪراحت لکن لهي جي ڌار ٿا ڪنان حيوانن
 ۽ جان جدا نه ٿا اڃان ڍور منجهها تڏهين ڪهڻ تن سين هڏهين ڪين روا
 جيڪو ڪهي ڪڏهين ته ٿئي مردارا پڻ جيڪو شخص وهت پنهنجو ويندو ٿو پسي
 جهلي رڳون پنهنجي ڏندن سين ڪرتي ڪ نهن وڌائي تنهن جا تن سين چني
 تڏهن سو حرام ٿئو ڪتابن ڪري ڪهجي جنهن ٿوڪ سين سو چنندڙ نه گهرجي
 جي هنيو پڙي اتي حيوان جي ڪنهن تڪو ڪهاڙو پر چيائين هڻندي نالو ڏئي سندو
 وڌي رڳون وهت جون گهڙي سو وئو ته پڻ تڪائي ڪري سو حلال چئبو.
 ڇي ڪنهن کاتي اڇلي آگاهين پنڌا پر چيائين بسمله ڪي اچڻ ويرا
 سا اچي رسي ڍور ڪي ڪهڻ جي ماڳا رڳون وڍيائين تنهن جون ساڻ تڪايا
 ڪ هنيو ڪان ڪڪڙ ڏانهن ڪنهن مڙس هئا تنهن سين رڳون وڍيون ته ڪر حرام ٿيو
 ته پڻ سي حلال ٿا بسمله برڪتا جيئن ڪهندڙ حيوان جو گهرجي مسلمان
 توهن سين رڳون وڍيون ته ڪر حرام ٿيو ٿوڻي چيو هوندائين هڻندي نالو ڏئي جو
 چوڻون شرط ذبح جو ساري سو سڃاڻ جيڪي اهل ڪتاب جو يهودي نصران
 ڪ هنيو کان ڪڪڙ ڏانهن ڪنهن مڙس هئا توهن سين رڳون وڍيون ته ڪر حرام ٿيو
 ٿوڻي چيو هوندائين هڻندي نالو ڏئي جو چوڻون شرط ذبح جو ساري سو سڃاڻ
 جيڪي اهل ڪتاب جو يهودي نصران ڪ هنيو کان ڪڪڙ ڏانهن ڪنهن مڙس هئا
 توهن سين رڳون وڍيون ته ڪر حرام ٿيو ٿوڻي چيو هوندائين هڻندي نالو ڏئي جو
 چوڻون شرط ذبح جو ساري سو سڃاڻ جيڪي اهل ڪتاب جو يهودي نصران
 ڪ هنيو کان ڪڪڙ ڏانهن ڪنهن مڙس هئا توهن سين رڳون وڍيون ته ڪر حرام ٿيو
 ٿوڻي چيو هوندائين هڻندي نالو ڏئي جو چوڻون شرط ذبح جو ساري سو سڃاڻ
 جيڪي اهل ڪتاب جو يهودي نصران ڪ هنيو کان ڪڪڙ ڏانهن ڪنهن مڙس هئا

(1) ترجمو: ۽ اهل ڪتاب جي ڪئي توهان لاءِ حلال آهي. (پارو 6، سورة المائد، آيت 5)

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠
 ١٢١
 ١٢٢
 ١٢٣
 ١٢٤
 ١٢٥
 ١٢٦
 ١٢٧
 ١٢٨
 ١٢٩
 ١٣٠
 ١٣١
 ١٣٢
 ١٣٣
 ١٣٤
 ١٣٥
 ١٣٦
 ١٣٧
 ١٣٨
 ١٣٩
 ١٤٠
 ١٤١
 ١٤٢
 ١٤٣
 ١٤٤
 ١٤٥
 ١٤٦
 ١٤٧
 ١٤٨
 ١٤٩
 ١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠
 ٢٠١
 ٢٠٢
 ٢٠٣
 ٢٠٤
 ٢٠٥
 ٢٠٦
 ٢٠٧
 ٢٠٨
 ٢٠٩
 ٢١٠
 ٢١١
 ٢١٢
 ٢١٣
 ٢١٤
 ٢١٥
 ٢١٦
 ٢١٧
 ٢١٨
 ٢١٩
 ٢٢٠
 ٢٢١
 ٢٢٢
 ٢٢٣
 ٢٢٤
 ٢٢٥
 ٢٢٦
 ٢٢٧
 ٢٢٨
 ٢٢٩
 ٢٣٠
 ٢٣١
 ٢٣٢
 ٢٣٣
 ٢٣٤
 ٢٣٥
 ٢٣٦
 ٢٣٧
 ٢٣٨
 ٢٣٩
 ٢٤٠
 ٢٤١
 ٢٤٢
 ٢٤٣
 ٢٤٤
 ٢٤٥
 ٢٤٦
 ٢٤٧
 ٢٤٨
 ٢٤٩
 ٢٥٠
 ٢٥١
 ٢٥٢
 ٢٥٣
 ٢٥٤
 ٢٥٥
 ٢٥٦
 ٢٥٧
 ٢٥٨
 ٢٥٩
 ٢٦٠
 ٢٦١
 ٢٦٢
 ٢٦٣
 ٢٦٤
 ٢٦٥
 ٢٦٦
 ٢٦٧
 ٢٦٨
 ٢٦٩
 ٢٧٠
 ٢٧١
 ٢٧٢
 ٢٧٣
 ٢٧٤
 ٢٧٥
 ٢٧٦
 ٢٧٧
 ٢٧٨
 ٢٧٩
 ٢٨٠
 ٢٨١
 ٢٨٢
 ٢٨٣
 ٢٨٤
 ٢٨٥
 ٢٨٦
 ٢٨٧
 ٢٨٨
 ٢٨٩
 ٢٩٠
 ٢٩١
 ٢٩٢
 ٢٩٣
 ٢٩٤
 ٢٩٥
 ٢٩٦
 ٢٩٧
 ٢٩٨
 ٢٩٩
 ٣٠٠
 ٣٠١
 ٣٠٢
 ٣٠٣
 ٣٠٤
 ٣٠٥
 ٣٠٦
 ٣٠٧
 ٣٠٨
 ٣٠٩
 ٣١٠
 ٣١١
 ٣١٢
 ٣١٣
 ٣١٤
 ٣١٥
 ٣١٦
 ٣١٧
 ٣١٨
 ٣١٩
 ٣٢٠
 ٣٢١
 ٣٢٢
 ٣٢٣
 ٣٢٤
 ٣٢٥
 ٣٢٦
 ٣٢٧
 ٣٢٨
 ٣٢٩
 ٣٣٠
 ٣٣١
 ٣٣٢
 ٣٣٣
 ٣٣٤
 ٣٣٥
 ٣٣٦
 ٣٣٧
 ٣٣٨
 ٣٣٩
 ٣٤٠
 ٣٤١
 ٣٤٢
 ٣٤٣
 ٣٤٤
 ٣٤٥
 ٣٤٦
 ٣٤٧
 ٣٤٨
 ٣٤٩
 ٣٥٠
 ٣٥١
 ٣٥٢
 ٣٥٣
 ٣٥٤
 ٣٥٥
 ٣٥٦
 ٣٥٧
 ٣٥٨
 ٣٥٩
 ٣٦٠
 ٣٦١
 ٣٦٢
 ٣٦٣
 ٣٦٤
 ٣٦٥
 ٣٦٦
 ٣٦٧
 ٣٦٨
 ٣٦٩
 ٣٧٠
 ٣٧١
 ٣٧٢
 ٣٧٣
 ٣٧٤
 ٣٧٥
 ٣٧٦
 ٣٧٧
 ٣٧٨
 ٣٧٩
 ٣٨٠
 ٣٨١
 ٣٨٢
 ٣٨٣
 ٣٨٤
 ٣٨٥
 ٣٨٦
 ٣٨٧
 ٣٨٨
 ٣٨٩
 ٣٩٠
 ٣٩١
 ٣٩٢
 ٣٩٣
 ٣٩٤
 ٣٩٥
 ٣٩٦
 ٣٩٧
 ٣٩٨
 ٣٩٩
 ٤٠٠
 ٤٠١
 ٤٠٢
 ٤٠٣
 ٤٠٤
 ٤٠٥
 ٤٠٦
 ٤٠٧
 ٤٠٨
 ٤٠٩
 ٤١٠
 ٤١١
 ٤١٢
 ٤١٣
 ٤١٤
 ٤١٥
 ٤١٦
 ٤١٧
 ٤١٨
 ٤١٩
 ٤٢٠
 ٤٢١
 ٤٢٢
 ٤٢٣
 ٤٢٤
 ٤٢٥
 ٤٢٦
 ٤٢٧
 ٤٢٨
 ٤٢٩
 ٤٣٠
 ٤٣١
 ٤٣٢
 ٤٣٣
 ٤٣٤
 ٤٣٥
 ٤٣٦
 ٤٣٧
 ٤٣٨
 ٤٣٩
 ٤٤٠
 ٤٤١
 ٤٤٢
 ٤٤٣
 ٤٤٤
 ٤٤٥
 ٤٤٦
 ٤٤٧
 ٤٤٨
 ٤٤٩
 ٤٥٠
 ٤٥١
 ٤٥٢
 ٤٥٣
 ٤٥٤
 ٤٥٥
 ٤٥٦
 ٤٥٧
 ٤٥٨
 ٤٥٩
 ٤٦٠
 ٤٦١
 ٤٦٢
 ٤٦٣
 ٤٦٤
 ٤٦٥
 ٤٦٦
 ٤٦٧
 ٤٦٨
 ٤٦٩
 ٤٧٠
 ٤٧١

[illegible]

پڻ وسهي ڪنهن هيڪڙي ڪنان ڪتابن
 پر نه مڃي نبي ۽ ڪتاب مڙئي مثل مؤمنن
 پڻ ڇيرو نه پوڄي ڪڏهن جا پر مجوسين
 ڪنو اهڙي شخص جو درست مومنن
 جڏهن نالو رب جو ڪهڻ وير وٺي
 تڏهن سو حرام ٿيو ڪيڻ مؤمنن کي
 ته ڪي نالو چيائين ڏئي جو ڪ سندن ڪنهن ٻي
 نٻو ظن چڱائيءَ جو اهل ڪتابن ڏي
 ڪنو مجوسي ۽ مشرڪ جو حرام فرمائين
 ڪ ڪرين عبادت سج ڪي ڪ تاري کي پوڄين
 توڻي وٺي نالو رب جو ذبح سي ڪرين
 مگر ڪٿي سين مجوسي ڪ مشرڪ جي جي مسلمان ڪهي
 جي ڦرئو مجوسي ڪڏهن پنهنجي پر ڪنا
 پڻ ڪنو تنهن جو تڏهن چون رها
 موٽي پوڄيائين بت ڪي ڪ مجوسي ٿيو
 وقت ڪي ذبح جي اعتبار ڏبو
 ڪنو جو مرتد جو سو پڻ آهي حرام

توڻي توريت ڪ انجيل ڪي ڪ منجهان صحيفن
 نه ڪا ڪري عبادت بتن ڪي نه ڪا چند تارن
 نه ڪو وٺي شريڪ رب سين مشرڪ جيئن وٺن
 پر ڪنو ان جو مؤمنن ڪي پڻ تڏهن درست ٿئي
 ۽ جي نلو حضرت عيسيٰ ڪ عزير جو چيائين ڪهڻي
 پر جي وقت ذبح جي ڪناس ڪين سڄي
 تڏهن ڪيڻ درست تنهن جو منجهه ڪتاب لڪي
 ڪر نالو چيائين ذبح ۾ سندن سڀاڄهي
 پڻ حڪم اهوئي تن جو جي سر بتن ڪي نائين
 توڻي رهاڪو عرب جا ڪ عجم ۾ گهارين
 ته پڻ ڪنو تن پليتن جو مؤمن ور م ڪين
 ته ڪيڻ حلال تنهن جو منجهه ڪتاب ڪهي
 آيو دين تن جي جي اهل ڪتاب حا
 پر جي اهل ڪتاب پر پنهنجا ڦرئو
 تڏهن ڪنو تنهن جو آهي حرام توءَ
 جهڙو هوندو ڪهندي تهڙو حڪم ڪبو
 وري ڪافر جو ٿئي پڄاڻان اسلام

تُوڻِي دِي اِسْلَام مَڪَنَ اَصَلِ ڪِتَابِ تِي
 تِي مَسَلُو شَرِيعَتِ جُو هِي سِي سَبِي
 بِي ڪَهِ چِيُو هِي ڪَرُو جَانِي مَجَانَتِ
 پَر تِي يَانِيَاءِ اُنْڪِي مَجَا ڪَرِي ڪَامِنِ
 تُوڻِي هِي ثَابِتُ تَهْجُو تِي نَفْعُ ڪُونِي
 جِي سَبِي مُوڻِي مُسْلِمَانِ تِي تُوڻِي پَر تِي
 پَر جِي ڪَلَامُ ڪِيَاءِ اَهَرُو ڪَن وَنَرُو
 تَنَدَ اَحْتِلَافِ لِيَاءِ ڪَرَمِ رَهِي
 پَر جِيَاءِ ڪَنَاهُ ڪَنَاتُو خَالِي نَرِي
 جِي ڪُو ڪَرِي سَجدُ وَنُورِي مَارُو
 ڪَ وَضُوءُ دَارِ اَمَارِي جَانِي پَر تِي
 ڪُونُو حَرَمُ تَهْجُو جِي مُنْڪَرِ خَالِقِ جَا
 جِي دِي ڪِتَابِ لِي بِي ڪَنَاهِي ڪَرِي بَعْدُ
 ذِي زَبُونِ تَهْجُو سَبِي هُو مُوْمِنَا
 تِي حُڪْمُ تَهْجُو تَهْرُو جَهْرُو مُرْتَدِ
 ڪَ مُوڻِي پَنِي رَاجِي تِي ڪَنَاهِي شَفَاعَتِ
 ڪَ مُنْڪَرِ مُوڻِي نَازِ ڪَنَاهِي حَسِي

تِي ڪُونُو تَهْجُو جِي سَبِي ڪِي
 ڪَلَامِ جِي ڪَر جِي سِي لِي ڪَن
 ڪَ ڪَلَا يَاءِ ڪَنَدِي مَرِي چَرِي
 تَرْتَدُ چِيُو تَهْجُو تِي حُڪْمِي مَجَا ڪَن
 ذِي تَهْجُو جِي وَنَرُو مُوْمِنِ ڪُونِي
 اهي اِتْفَاقُ اَللّٰهُ مَجَا اِن مَسِي
 پَر يَانِيَاءِ اِن ڪَرِي جِي ڪَر ڪُونِي
 صَحِي قَوْلُ ڪِتَابِي ڪَافِرُ نَحِي
 پَر بُولُ چَرِي اَهَرِي مَجَا خَسَارُو
 نَسِي عِبَادِ تِي هِي مَجَا مَرِي
 تِي ڪُونُو تَهْجُو جِي وَنَرُو مُوْمِنِ
 جِي مَلِكُ نَحِي سِي پَر چُونِ اَمَا
 ڪَ حَشَرُ ڪَ حَسَابُ ڪَنَاهِي ڪَرِي تِي
 مُنْڪَرِي قِيَامِ جِي ڪَنَاهِي تُوڻِي
 مُنْڪَرِي لِقَا عَارُوڻِ قِيَامَتِ
 ڪَ مُنْڪَرِي قُرْآنِ مَجَا هِي ڪَرِي اِي
 ڪَن تَهْجُو جِي وَنَرُو شَرِيعَتِ

توڻي ڦري اسلام ڪنا اهل ڪتاب ٿئي
 اي مسئلو شريعت جو هيٺين سين سڻجي
 جي ڪنهن چيو هيڪڙو ڄاڻي منجهان تن
 پر ٿي پانيائين ان کي منجهه ڪفر جي ڪلمن
 توڻي هيون ثابت تنهنجو ته پڻ نفعو ڪون ٿئي
 جيسين موٽي مسلمان ٿئي توبه پڻ ڪري
 ۽ جي ڪلام ڪيائين اهڙو ڪلڻ وير وري
 تڏهن اختلاف لکيائين ڪفر ۾ تنهن جي
 پر چيائون گناهه ڪنا توه خالي نه رهي
 جيڪو ڪري سجدو نوڙي ماڻهو کي
 ڪ وضو ڌاران نماز کي ڄاڻي جي پڙهي
 ڪنو حرام تن جو جي منڪر خالق جا
 جي ڦريا ڪتب ڪنهن نبي ڪنا هيڪڙي بعد اسلاما
 ذبح زبون تن جو سڻهو مومنا
 ته پڻ حڪم تن جو تهڙو، جهڙو مُرتدن
 ڪ موٽي پئيرا جي ٿئا ڪنا شفاعت
 ڪ منڪر روزي نماز جا ڪنا فرضيت

ته پڻ ڪنو تنهن جو بيڙو سين کي
 ڪلمان جي ڪفر سي گهڻائي لکن
 ڪ ڳالهائين ڪلندي رکي چتر من
 ته مُرتد چئبو تنهن شخص کي منجهه ڪتاب لکن
 ذبح تنهن جو بيڙو ور مؤمن ڪوم چڪي
 آهي اتفاق عالمن جو منجهه ان مسئلي
 پر پانيائين ان ڪري جيڪس ڪفر ڪون ٿئي
 صحي قول ڪتاب جي ڪافر نه چئجي
 بنهي ٻولين چتر اهڙي منجهه خسارو آهي
 نيت عبادت جي هيٺين منجهه رکي
 ته پڻ ڪنو تنهن جو بيڙو مؤمن مٿي
 جنين ملڪ نه مڃڻا سي پڻ چون اها
 ڪ حشر ڪ حساب ڪنا منڪر جي ٿئا
 منڪر جي قيام جا سي ڪلمون توه پڙهن
 منڪر جي لقاء جا روز قيامت
 ڪ نه مڃين قرآن منجهه هيڪڙي آيت
 ڪهڻ تن جو بيڙو چيو شريعت

بَعَثَتْ دَفْنُخَ كِي جِيڪِي نَوَسَهَن
 سَالِي سِي خَرَابُ ڪِيائِي ڪُنُو حَرَامَتَن
 پَر جِيڪِي اِي مَرَن تُولَن ڪَا مَنگَر گِن تَن
 اِيْمَان اِيْمَالِي رِي پُوء ڪِيَن بَحَن
 پَن جِيڪِي چَو پَچَس مُحَمَّد مَهَرِيَان
 پَر نَجَان تَفْصِيل مِي صِفَت سَنَدِي اِيْمَان
 پَر فِتْوَى دُرُ سِي اِي دِي عَالَمَن
 فِتْوَى سِرَاجِي مَر اِنَاه پَر لِكَن
 جَن ڪَهَن دَر حَيَو اَنجُوئي بَند وِهُو
 پَن جَانِي بِسْمِ اللّٰهِ جِيئي وَدَن رَڪَن
 تَوِي اِهِي بَالِغ شُؤن ڪَا اَنجُوئي تَوِي
 ڪِي نَابَالِغ ڪِي رُوڪِي دُور دَر بُو
 تَن دَر جَان تَن ڪِي رَڪَن بَسْمَلِجِي خَبَر دَر
 ڪُنُو ڪِي وَر عَاقِل جُو جَان تَن لَڪَن
 پَن دِي حَلَال عَوَر جُو مَنجِي لَکَاب ڪَن
 تَوِي پَسِي جِيضَر نَافَا سَڪِي ڪِي جَان تَن
 نَڪَا دُو ڪُنُو عَوَر جُو سَوَن هَارِي سَر

ڪِي ڪَن عَذَاب قَبَر جِيڪِي صِرَاطِ قَرَن
 نَفَع نَڪَرِي اِنڪِي ڪَلُون جِي ڪَهَن
 مَڪَر جَاهِل سَبَب جَهَل جِي خَبَر گَان لَمَن
 جِي جِيڪِي حَنَافَر مَآيُو مَنجِي سَوَن هَارِي قَرَن
 شَوَاسَان مَنجُو مَر تِي سِي هِي زَبَان
 مَنجِي دِي جَان شَخْصَن جِي اِخْتِلَاف جَوَن
 جَن جَان سَنَد تَن تَفْصِيلِجَا اِي تَوَر تَالِيَن
 پَن جَان شَرَطُ دِي جُو مَنجِي ڪِتَاب چِيُو
 تَحْيَوَان بَسْمَلِجِي رِي تَنِي حَال لُڪُو
 نَات دُرُ سَت نَشِي دِي دِي تَن سَنَدُو
 جِي وَا هِي سِير وَهَر تِي وَنَجِي لُڪُو
 ڪِي مَرِي وَارُو دِي ڪَرِي لُڪُو مَر ڪِيُو
 تَان ڪُنُو حَلَال تَجُونَات حَرَامِيُو
 مَر تَن جِيئُو جِي ڪِي تَن دُرُ سَت
 تَوِي اِهِي مَسْلَمَان سَالِ ڪَن اِن تَابِيَن
 مَنجِي شَرَح تَڪَلِي اِي جِي اِهِي دِي پِجَار
 تَن دَر سَوَد دُرُ سَت تَوِي مَوِيَن مَوِيَر

بہشت ۽ دوزخ کي جيڪي نہ وسهن سائين سي خراب ڪيا، پڻ ڪنو حرام تن پر جيڪي ان مڙن ٽولن کان منڪر ڪين ٿين ايمان اجمالي ري پوءِ ڪين بجهن پڻ جيڪي چيو سچ سين محمد مهربان پر نہ ڄاڻن تفصيل سين صفت سنڌي ايمان پر فتويٰ درستي اتي ڏني عالمن ”فتويٰ سراجي“ ۾ انهن پر لکن جيئن ڪهندڙ حيوان جو ٿي بجهندو هو ۽ پڻ ڄاڻي بسر الله چئي ۽ ويڻ رڳن جو توڻي آهي بالغ سو پڻ ڪلمون چئي ٿو ڪ نابالغ ڳيرو ڪهي دور ڊڳو تنهن جان تن کي رڳن ۽ بسمله جي خبرداري هو ۽ ڪنو ڳيور عاقل جو جائز ٿا لکن پڻ ذبح حلال عورت جو منجهه ڪتاب ڪهن توڻي پسي حيض نفاس کي ڪ جنابت لڳن ته کاڌو ڪنو عورت جو سونهاري سردار

ڪ ڪنا عذاب قبر جي ڪ صراطا ڦرن نفعو نہ ڪري ان کي ڪلمون جي ڪهن مگر جاهل سبب جهل جي خبر کان لهن چي جيڪي صاحب فرمايو منجهه سونهاري قرآن سو اسان مڃڻو مڙئي سين هيٺين ۽ زبان منجهه ذبح ان شخصن جي اختلاف چون جن ڄاڻندڙ تفصيل جا اڃا ٿورا ٿا لپن پنجون شرط ذبح جو منجهه ڪتاب چيو ته حيوان بسمله ري ٿئي حلال نہ ڪو نات درست نہ ٿئي ذبح تنهن سندو جي واهي سير وهڻ کي وڃي ڪو چريو ڪ مرگهي وارو ذبح ڪري ڪ مڙس ڪيو تان ڪنو حلال تن جو نات حرام ٿيو مڙس جُنبڻو جي ڪهي ته پڻ درس چون توڻي آهي مسلمان سا، ڪ ڪنا ڪتابين منجهه ”شرح تڪملي رازي“ جي آهي اي پچار تڏهن سو درست ٿيو مؤمن موچار

جُوسَئَ وَنَوْنَهَوُ جِي سُو دُورُ كُهي
 كِ مَرَضُ اِهِنَسِرُ كُوڙُ لَئِندُ وُسَوَهي
 پَر اِهِي كِ رَاهَتِ اِنْمُ اَنْدُ وُجِي كُهي
 چَئَنُ بِلْمَلُ جُو تَهِي مَعَا فُ تَالِڪَنُ
 چِهَ شَرَطُ دُجُ جُو سَارِي سِيڪِي سُو
 دُجُ چِهَ جُوشِ رِيعَمُ جَانُ رُڪِينُ هُو
 هَتُ تَهَ جِي هَتُ تِي جُويِي رُڪِيُو
 تِينُ سُو حَرَامُ تِيُو سَارِي سِي سَهُو
 تَلَا زِمَا هِي مَتِي سِيڪَهَ لَفْظُ بِلْمَلُ جُو
 كِي يَا يَاءُ چَئَنُ هِيڪَرُ جُوسِرُ لَفَاتِ لَئِندُ
 تُوڻِي مَرَسُ هِيڪَرُ عِاضِي جِي جِي
 ڪَاتي جَاڪُهِي سَامَهَ ڪَاسَايِي هِي
 لَفْظُ سُونَهَارِي بِلْمَلُ جُو جِي دِئَا
 تِينُ حَرَامُ تِيِي اُضِي جَا ڪِيَاءُ
 مَڪَرُ جِي دُجُ ڪِيُو جِي وَاڻِي مَرَسُ هِيڪَرُ
 لَفْظُ جِيَاءُ بِلْمَلُ جُو جِلِينْدِي تَهِي
 نِڪِيُنُ حَالُ تَهَ دُورُ جُو حَرَامُ ڪِينُ تِي

ڪِي يَئَا دُجُ ڪِي ڪِي مَرِي جِي
 تِينُ دُجُ اَنجُو دُرُسُ چُونُ تِي
 لَئِندُ دُجُ جِي ڪِي تِينُ دُرُسُ چُونُ
 سَانِي سَهڪاي ڪِي ڪَاتي عَاجَزُ
 چِنُ ڪُهْمُ شَرِيڪُ تِيِي دَاجِي سُو اِهِي
 چِنُ مُسْلِمَانُ هِيڪَرِي لَوُ هَتُ تِي لَوُ
 پَر ڪَاتي تَهَ جِي هَمُ جُو مُسْلِمَانُ
 پِنُ بِنُ مُسْلِمَانُ دُورُ هِيڪَرُ وُجِي دُجُ
 پَر جِي مَنجَانُ چِئَا وُهيڪَرِي جَا لَفْظُ
 تِينُ ڪِينُ تَهْ جُو مِيَاءُ جِي سُو
 دِئَا ڪَاسَايِي ڪِي سَاڪُهْمُ لَوُ رِي
 پَر پِنُ مَتِي هَتُ ڪَاسَايِي جِي هَتُ پَهِنُ
 چَئَنُ ڪَرِي ڪَاسَايِي جِي بِنُ تِي يَا
 قَاضِي خَانُ ڪِتَابُ مِيَاءُ لَئِندُ
 مَثُوكُ جِنْدُ جِي وَاڻِي جَلَايسُ مَرَسُ
 پَر هَتُ نَرُ ڪِيَاءُ ڪَاتي تِي دَاجُ سَانُ
 غَايَةُ الْبَيَانُ تِي مَسْئَلُو اَشِي

جو سُنت ويٺو نه هوءَ جي سو ڏور ڪهي
 ڪ مرض آهيس ڪوڙھ جو ڪ انٽو سو آهي
 پر آهي ڪراھت ان ۾ انٽو جي ڪهي
 چوڻ بسمله جو تنهن کي معاف ٿا لکن
 ڇهون شرط ذبح جو ساري سڪجي سو
 ذبح جنهن جو شريعت ۾ جائز ڪين هوءَ
 هٿ تنهن جي هٿ تي مجوسي رکيو
 نه پڻ سو حرام ٿيو ساري سڀ سڻهو
 ته لازم آهي مٿي سڀ ڪنهن لفظ بسمله جو
 ڪ پائين چوڻ هيڪڙي جو جُڪس ڪفليت ڪندو
 توڻي مڙس هيڪڙي اضحي جي ڪئي
 کاتي جا ڪهڻ جي سا هٿ ڪاسائي هئي
 لفظ سونهاري بسمله جو پيڙي ڏنائين
 ته پڻ حرام ٿئي اضحي جا ڪيائين
 مگر جي ذبح ڪيو حيوان کي مڙس هيڪڙي
 لفظ نه چيائين بسمله جو جهليندي تنهن کي
 ته ڪيڻ حلال تنهن ڏور جو حرام ڪين ٿئي

ڪ بي نماز ذبح ڪري ڪ مردني نه جنهن کي
 ته پڻ ذبح ان جو درست چون ٿئي
 گونگو ذبح جي ڪري ته پڻ درست چون
 سائين سهڪايون ڪيون ڪارڻ عاجزن
 جيئن ڪهڻ ۾ شريڪ نه ٿئي ذبح سين ڪو پيو اهڙو
 جيئن مسلمان هيڪڙي ڪو وهڻ تي ڪنو
 پر کاتي تنهن جي هٿ ۾ جو مسلمان هو
 پڻ ٻن مسلمانن ڏور هيڪڙو جي ذبح ڪيو
 پر جي منجهان ڇڏو هيڪڙي ڄاڻي لفظ سو
 ته پڻ ڪيڻ تنهن جو چيائون بچڙو
 ڏنائين ڪاسائي کي سا ڪهڻ لاءِ وري
 پر پڻ مٿي هٿ ڪاسائي جي هٿ پنهن جو رکيائين
 چوڻ ڪري ڪاسائي جي بس تي پائينائين
 ”قاضي خان“ ڪتاب ۾ ايهين لڏائين
 مٿو ڪ جنگهون حيوان جون جهاليس مڙس ٻي
 پر هٿ نه رکيائين کاتي تي ذابح سان وري
 ”غاية البيان“ ۾ اي مسئلو آهي

پڻ جي مسلمان پوڊي وري رگرتي و
تڏه سو حرام نٿيون پوي دج گري
جي پنهنجي وانگي جو جوشي کي
تيئن کين ته حيوان جو حرام اهي
ڪم پيا ٿا پاڻي چيريم ڪري سون
تيئن حرام ڪن تي کين ته جو
تان ڪري پيو پاڻي چيريم نڪري وس
ستائين دج جو ساري سيڻجا
قصد نڪري تعظيم جو ساڳي ڪنا
جي آچي داخل ٿي شهر ڪو حاڪم جا
ڪارن تعظيم بهي مهماني لاءِ
ڪندي وت بزرگ جي مرض محمل
ڪجاد الاهيندي پتر جي ڪنائين
ڪني پوکيندي بنري گادي ڪندي سر
ڪنو و سايدي ڪور و سون سوني
ڪيت پار ڪ شاهري پيلو دج ڪا
تمه مرن صوت کين سونر هاء

اچي جوسني ته اٿاڪا تي کي واهي
روح تهنجو ڇڪي رهيو ٻهري مرتبي
واهي مسلم نه اٿا موٽي ڪا تي کي
ڇڏڻ جيڪڏهه جيان کي مسلم ڇڏڻ
يوندي ويڙ پڙند ته وهت ساهه
پر جي اڃان تر گستاخو وڌي وهت
تڏهه سو حرام ٿيو کين کين رهه
جن ڌڄ ڪري ڌاڄ سو خالص الله
نات حرام ٿي وينجي کين ڪنا
ڪڪر ڪنا ٻڪري ته کي اڳيا
ڪ قبر وٺ وٺي ڪ اها تو ڪنا
ڪ ڇا پڻ ماڳ ڳوڙ چي ڪه ٿو ٻڪري
ڪ جهڙ ڌاڙ ڪو ٿي مٽي سڙو ٿي
ڪ هٿندي وٺ زمين ڪ ڪو ڪنڊ
ڪ تمان اچي جن ڪو اسان ڪري ايندا
ڪ ڪنا ٻٽ مهڏا ڪ ڪڍي تي ڪ
ڪ مڌ بوج حرام ٿيو لکن ڪتابا

پڻ جي مسلمان پهريان دور جون رڳون ٿي وڍي
 تڏهن سو حرام نه ٿيو ان پوئين ذبح ڪري
 ۽ جي پهريائين حيوان کي ڪو مجوسي ڪهي
 ته پڻ ڪيئن تنهن حيوان جو حرام آهي
 ڪهڻ پڄاڻان پاڻي ڪ ڇيري ۾ ڪري سو پيو
 ته پڻ حرام ڪين ٿئي ڪيئن تنهن جو
 تان ڪري پيو پاڻي ڪ ڇيري ۾ نڪري ويس ساه
 ستون شرط ذبح جو ساري سڻيجاها
 قصد نه ڪري تعظيم جو سائين ڪنا سواءِ
 جي اچي داخل ٿيو شهر ۾ ڪو حاڪمن منجهان
 ڪارڻ تعظيم تنهن جي نه مهماني لاءِ
 ڪ ببيدي وٽ بزرگ جي ڪ مريض جي مهدي
 ڪ جاد لاهيندي پٽ جي ڪنائين گهيتا
 ڪ نئين پوکيندي ٻني ڪ اڏيندي سرا
 ڪ نئون وسائيندي ڳوٺڙو سوڻ سڦري لاءِ
 ڪ ڪيٽ پارڪ شاه پري ته چيلو ذبح ڪجا
 ته منجهه مڙن صورتين ڪيئن سو نه رهائ

اچي مجوسي تنهن اتان ڪاتي کي واهي
 روح تنهن جو چُڪي رهيو پهرين مرتبي
 واهي مسلم تنهن اتان موتي ڪاتي کي
 ۽ پڻ جيڪڏهن حيوان کي مسلم ذبح ڪيو
 پوندي وير پريندهين تنهن وهٽ ساه ويو
 پر جي اڃان ٽن رڳن ٿورو وڍي وهٽ منجهان
 تڏهن سو حرام ٿئو ڪيئن ڪين رهائ
 جيئن ذبح ڪري ذابح سو خالصاً لله
 نات حرام ٿئي وڃي ڪيئن ڪنا
 ڪڪڙ ڪنائين ٻڪري تنهن کي اڳيا
 ڪ قبر وٽ ولي جي ڪ اها ٿوڪ ڪنا
 ڪ ڇاپڻ ماڳ ڳپور جي ڪنهن ڪنو ٻڪري ڪا
 ڪ جهر ڏنائين گهوٽ کي مٽي سروپا
 ڪ هڻندي وڻ زمين ۾ ڪ ڪوه ڪٽڻ ويرا
 ته متان اچي چن ڪو اسان ڪري ايذاء
 ڪ ڪنائون بت مهدي ڪ ڪندي تي دريا
 مذبح حرام ٿيو لکن ڪتابا

تُوِي چيائِ ڪُهَندي بِسْمِلَہَ زَبَانَا
 فِتوٰی ذَناءُ اِنْتِي تَكَافُرُ بِيحِي
 نِي پَرِيھُودَن مَنافِقَتِي اَصْلَا اھِي
 مَکَرِ چِڪُوڊُوڙ ڪُهِي ڪَارِ مَھانِ
 تَکَلِي حَلالُ تَهْجُو چِيُو عَالَمَن
 جِن ڪُهَندي شِڪارِ جو عَھْمُ ڪِي ھُو
 جِي سُوڪَھِي شِڪارِ کي تَکَلِي نَاھِ رُو
 جُو ڪُسي شِڪارِ حَرَمِ سوڀِ حَرَامِ ھُو
 حَرَمِ چِيئي تہَ زَمِينِ کي جَاڪَبي چُوڏاڙِ
 اھِي قَدَرِ چِيہ ڪُهِي شَرِعتِن جُوکُنَا اِيڏِي
 چُوِيہَ پارِ ڏکِن جِي اُترِ تَرِي لَکِن
 شِڪارِ چِيئي تہَ حَيوانِ کي ھُو چِي مَاتَرِ نِسا
 جِھَرِ وِھَن کَ قارُو کَ سَھو کَ وِھَتِ جَنگَلِ
 پَرِ جِي ڪُهِي عَھْمُ ڪَڏَھِ شِڪارِ ڌارا
 ڪَھِي ڪُو حَرَمِ چِڪَ غَيرِ شِڪارِ
 سَائِي سَھڪايِ ڪِي سَبا جِي سَتارِ
 جِن وِٺِي ڏاڍِ وَقتِ ڏِجِ جِي نالہِ پَسَنَدِ

پَرِ ڪُفَرِ ڏاڍِ جِي اِخْتِلَافِ لَکِي
 پَرِ اُھَرِي ھاجِ ڪُنَا پَسُوڙوڙِ کِي
 اھُو مَسْئَلُو عَجِيبُ ڪُنِ ھِي سَسْجِي
 ڪَ عَقِيْقِي ڪَ عُرْسِي کَ نِڪاحِ جِي ڏِھِن
 اَنَّا شَرَطِ ڏِجِ جُو سَارِي سُو سَڪُو
 بَدَلِ وَا حَرَامِ شَخْصِ جِہِ مِيقَاتِنِ ڪَن
 تُوِي ڪُنَا حَرَمِ ڪَ بَھَرِ تہَ ڪَان
 تُوِي اِحْرَامِ وَا ڏُڪَھِي تُوِي ڪُو پُو
 مَنَعِ اھِي جِھَمُ ڪُهِي سَنَدِ شِڪارِ
 اَلْھِنْدِي طَرَفِ ڏُونہِ اِرَڙَ ڪَھِ چُونِ
 اِن مَرِہَ زَمِينِ مَ شِڪارِ جُو ڪُهِي حَرَامِ ھُو
 وِڃِي اڏا مِي پَکَن سِڪَ پَرِ تَڪا تَھَا
 حَرَمِ وَا حَرَامِ اُو ھِي نَڪُھَا
 جِھَرِ اِن ڏِکِي پَڪَرِي جِن مَاتَرِ ڪَن
 تَرَ کي سُو حَلالُ ڪِيُو مُؤْمِنِ مُوچَا
 نُو وِ شَرَطِ ڏِجِ جُو مَنَعِ ڪِتَابِ لَدُو
 جِي جَانِي نِچَا وِ تَڏِجِ حَرَامِ ٿِيُو

توڻي چيائين ڪهندي بسمله زبانا
فتويٰ ڏنائون ان تي ته ڪافر نه چئجي
اي پر يهودين ۽ منافقن جي اصلا آهي
مگر جيڪو دور ڪهي ڪارڻ سڃاڻن
ته ڪيڻ حلال تنهن جو چيو عالمن
جيئن ڪهندڙ شڪار جو محرم ڪين هوءَ
جي سو ڪهي شڪار ڪي ته ڪيڻ ناه روا
جو ڪسي شڪار حرم ۾ سو پڻ حرام هوءَ
حرم چئجي تنهن زمين جا ڪعبي چوڌار
آهي قدر ڇهين ڪوهين شرعين جو ڪنا اڀرندي پار
چوويهه پار ڏکڻ جي اتر تي لکن
شڪار چئجي تنهن حيوان کي جو پڇي ماڻهئا
جهڙو هرڻ ڪ ڦاڙهو ڪ سنهو ڪ وهڻ جهنگل جا
پر جي ڪهي محرم ڪڏهن ڪ شڪار ڌارا
ڪ ڪهي ڪو حرم ۾ جيڪي غير شڪار
سائين سهڪايون ڪيون سباجهي ستار
جنن وٺي ذابح وقت ذبح جي نالو رب سندنو

پر ڪفر ۾ ذابح جي اختلاف اڪي
پر اهڙي هاڃ ڪنا پاسو زور ڪجي
اهو مسئلو عجيب گهڻو هيٺئين سين سڏبي
ڪ شيعي ڪ عرس تي ڪ نڪاح جي ڏينهن
انئون شرط ذبح جو ساري سو سکر
ٻڌو احرام شخص جنهنين ميقاتن ڪنا
توڻي ڪنائين حرم ۾ ڏکڻ اتر تي لکن
توڻي احرام وارو ڪهي ترڻي ڪ ڪيو
منع آهي جنهن ۾ ڪ ڪ سندي شڪار
۽ الهندي طرف ڏانهن ارڙهه ڪوه چون
ان مڙئي زمين ۾ شڪر جو ڪنڌر حرام ڪهن
وڃي اڏامي پکن سين ڪ پير تڪا ڪن ڪا
حرم ۽ احرام ۾ آهي ڪ ڪها
جهڙي اٺ ڊگي ڪري جن ماڻهن سان گذار
ته آگي سو حلال ڪيو مومنن موچار
نائون شرط ذبح جو منجهه ڪتاب لئو
جي ڄاڻي نه چيائين ته ذبح حرام ٿيو

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْثَالَهُ يَذْكُرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ سُبْحَانَ
يَا دُنَيْشِ وَيَرْتَهُ خَالِقِ سَنَدُ وُثْنَاءُ
وَيْسَارُ وَمَعَانِ كَيْوَائِي إِحْسَانَا
وَيْحِي وَقْتِ دَجْجِي نَالُو خَالِقِ جُو
كَ اللَّهُ أَجَلِ جُويِ ۽ جُويِ سُبْحَانَ اللَّهِ
كَ فَقَطْ لَفْظُ اللَّهِ جُويِ ۽ الرَّحْمَنُ جُويِ
تَيْنِ مَتَرِنِ لَفْظِنِ كَرِي كُنُو حَلَالِ
كَ هِنْدِي ۽ سِنْدِي مَرِ ۽ وَالْوَيْ وَرِي
۽ جَانِ نَيْتِ دَجْجِي مَجْدِ هِي كِيَاءِ
كَ كَرِي قَصْدُ ذِكْرِ جُويِ لَفْظِ حِيَاءِ
تَذْذِ حَلَالِ نَسْتُوجِي ۽ كُنَاءِ
نَيْتِ تَهِي ۽ لَمْ هَذِهِ كَانَ هِي
تَيْنِ سُو حَلَالِ تِيَوْمِ نَيْسِ نَاهِي
تَكُنُو حَلَالِ تِنْسِ جِي ۽ هِي سِي كَهْنِ
مَعْنِي دُعَا جِي جَنِمِ يَدِ رِي ا ۽
كَ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِي كَهْنِ وَيَرْكَهِي
كَ مَرِي لَفْظُ لَأْخُولِ جَاءِ مَا شَاءَ اللَّهُ

مَكْرِي جِي ۽ تِهِي وَيَسَارُ سُبْحَانَ
تَذْذِ حَلَالِ تِيَوْمِ نَيْسِ نَاهِي
كَ مَسْنَدِي قَادِرِي كَرِي ۽ سُبْحَانَ
تُوِي بِسْمِ اللَّهِ جُويِ ۽ اللَّهُ أَكْبَرُ تُوِي
كَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَهْنِ ۽ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
كَ لَفْظُ الرَّحِيمِ جُويِ كَهْنِ ۽
تُوِي حِيَاءِ عَرَبِي مَرِ ۽ فَارِسِي كَرِي
جِي ۽ نَيْتِ دَجْجِي جِي ۽ هِي سِي
كَ حَمْدُ شُكْرَانُونِ رَجُودِ لَمْ يَأْيَاءِ
كَ چِتْكَ دُيْدِي حَمْدُ رَجُودِ چِتْ ۽ وَرِي
مَكْرِي وَقْتِ دَجْجِي بِسْمِ اللَّهِ جِي
نَكَانَيْتِ دَجْجِي نَكَانِي ۽
پَرِ كِي لَفْظُ أَهْلِي ۽ أَهْلِي ۽ أَهْلِي ۽ أَهْلِي
تُوِي نَيْتِ دَجْجِي لَفْظِ حِيَاءِ ۽
جَنِ جُويِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَقْتِ دَجْجِي
كَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ جُويِ ۽ اَعُوذُ بِاللَّهِ
تَيْنِ سِينِ لَفْظِنِ كَرِي دَجْجِي نَاهِي

”وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ يَذْكُرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ“ سئين فرميو^(۱) مگر جي ڇڏي تنهن کي ويساري منجهان
 ياد نه پيس وير تنهين خالق سندو ناءِ تڏهن ڪنو حلال ٿيو ور سڀ ڪو ڪاءِ
 ويسارو معاف ڪيو آگي احسانا ڪرم سندي قادر جي ڪنڌي مور نه ڪا
 ونجي وقت ذبح جي نالو خالق جو توڻي بسم الله چئو ڪ الله اڪبر توءِ
 ڪ الله اجل چوي ڪ چوي سبحان الله ڪ فقط لفظ الله جو ڪ الرحمن چوي
 تنن مڙني لفظن ڪري ڪنو حلال ٿئي ڪ هندي ڪ سنڌي ۾ ڪ وائي ٻي وري
 ۽ ۽ جان نيت ذبح جي منجهه هيٺين ڪيءَ ڪ ڪري قصد ذکر جو اي لفظ چيءَ
 تڏهن حلال نه ٿئو جيڪي ڪنائين نيت تنهن جي دل ۾ هڏهين ڪان هئي
 ته پڻ سو حلال ٿيو منجهس ناه پئي ته ڪنو حلال نه تن سين جي ڪهجي سي ڪهندي
 معنيٰ دعا جي جن ۾ پڌري آهي ڪ ”اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي“ ڪهڻ وير ڪهي
 ڪ پڙهي لفظ ”لَا حَوْلَ“ جا ڪ ”مَا شَاءَ اللَّهُ“ تنين سڀني لفظن ڪري ذبح ناه روا

(۱) ترجمو: ۽ توهان نه کائو (ان جانور کي) جنهن جي ڪهڻ وقت غير الله جو نالو ورتو ويو. (پارو 8، سورة انعام، آيت 121)

سڪي پيل جي سڪي ڪتابن ڪنا
 محبوب سونهار عا وقت دنج جي
 هدايت تين مائير انداء
 تڙسندڙ تڪبير وڃي وڃي
 پڇڻ وڃي وڃي مستحب اهي
 ذڪر دنج جو ساري سنيان
 جي ته چيوند چيس نالو دني جو
 پر پي ڪار ڪار پي پي پي
 اڪار ڪار دنج جو عالم چيو
 جي ڄاڻي وقت دنج جي خبر ڪيو
 پر مڙسندڙ الله کي ڏيکارو
 ڪم نڪي مقرر ڪو وڃي وڃي
 ڪو ويهي وڪيائڻ ٿول ڪيو
 ڪو وڃي وڃي وڃي وڃي
 موني وقت ڪهڙي ڪت نڪي
 تڙسندڙ الله نڪي وڃي وڃي
 جن ڪال ڪيائڻ ٿور ڪيائڻ

پڻ طريق بسمله جي گهڻون موچاري جا
 جئن چئجي ”بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ“ ڪهندي ويرا
 حضرت علي ۽ ابن عباس ڪنا پڻ اهي نقل ٿيا
 ۽ ڪن ڪتابن ۾ اي اشارات لکي
 پر صحيح قول ڪتاب ۾ انهي پر آڻي
 ساڻي ونجي وانڙي جا چئي رسول سچي
 جيئن ڪهندڙ حيوان جو بسمله چوي پاڻ
 ڄاڻي ڇڏيائين تنهن کي هٽس نه ويسارو
 ته ڪيئن تنهن مذبح جو حرام ڪري ٿو
 جئن صدي ۾ حيوان کي بسم الله ڪنا پوءِ
 ڪهڻ پڄاڻا سو ڪهي ته پڻ حلال ٿي ٿو
 ته پڻ ڪهجي دور کي تهان سو ڪهڻو
 جي بسمله پڄاڻا دور کي جهلي دسيائين
 ڪ ڪنهن ماهر سين ڳالهڙي ڊگهي ڪيائين
 تنهن پڄاڻا حيوان کي سير واهيائين
 ته ڪيئن سو حرام ٿيو منجهه ڪتاب لکائين
 پر ڪيڪڙن عمل ٿورڙو وچ ۾ ڪيائين

سڪي سا صحي ڪجي ڪتابن ڪنا
 محبوب سونهاري وقت ذبح جي اهي لفظ چيا
 ”هدايا“ ۽ ”تبين“ ۾ ان پر آندو آه
 ته بسمله ۽ تڪبير ۾ واو نه چئجي
 ته چوڻ واو وچ ۾ مستحب آهي
 ڏهون شرط ذبح جو ساري صحي سڃاڻ
 جي تنهن پير نه ڇپ سين نالو ڏئي جو
 پر بي ڪنهن بسمله چئي جو وٽس هو اُٺو
 اڪارهن شرط ذبح جو عالمن چيو
 جي ڄاڻي وقت ذبح جي ڪو بسمله نه چو
 پر جو چيائين بسم الله کي ذبحا آڳاٽو
 ڪر نه ڪجي مورھين ڪو وچ ۾ وڌيرو
 ڪ ويهي وڪيائين ٽول ڪو ڪ ڪنهن کاڌائين
 ڪ وضو ساريائين وير تنهن ڪ نماز پڙهيائين
 موٽي وقت ڪهڻ جي ڪجهه نه ڪچيائين
 ته بسم الله نفعو نه ڪيو جا پهرين چيائين
 جئن ڳالهه ڪيائين ٿورڙي ڪ پاڻي پيتائين

ڪر آه جهڙو هيڪري ڪيڻ ڪاڌاڻ
 ڪي مٺي هئي ڪا تري ساکي لڏاڻ
 ٽن مڙن صورت ۾ حلال ٿو جو همت
 پڻ جي ڪٺاڻ ۾ نبي الله جي رهيت
 پر بيمل بچاءِ موفي پيو پيرو
 ٿي ڪر فاصلو وڃي وڌيرو پيو
 تڏه پئي سي حلال ٿياسڪي ياد ڪيا
 جن ذبح لفظ بيمل جواهر ٿيڻ جو
 جي گنجاءِ هر هنر جن پاڻ نساڻ ٿو
 تيره شرط ذبح جواهي ٿي لکيو
 چڪڙهه پڻجي بهن جو پڻجي ٿو ٿو
 پر بگري جاذج جي سامعين نڪياڻ
 جلي مڇان هيڪري ٿو و سگهي لڏاڻ
 پڻ اهي ڪتابنم خبر اها ٿي
 چڪڙهه بگري هيڪري دسيال ٿي
 ٿو چڏي ڏنا ٿو ته په ٿي وڻي ٿي
 نه ساپه حرام ٿي ڪتابن ڪري

ڪي سلام ڏناڻ پاڻ ڪم ڪي ٿي جو
 ڪري ڪا ٿي هيڪري ٿي ڪي ڪياڻ
 خلاص ٿي ٽين ۾ انڊر لڪياڻ
 ڪم پڇاڻان ٿي پڻ ڪٺاڻ ٿي
 ٽڪم ٿو ٿو ڏور خود رس ڪيڻ
 مگر جي سهار ٿي ڏور هيڪري ٿي
 باره شرط ذبح جو پڻجي پڻجي ٿو
 جن هوند پڻجي ڪنن ٿي سڀي لفظ
 تڏه ڏرست ٿي ڪنو ته جو
 جن پهر ڏور هتي ڪو ٿي بيمل چوند
 ڪا ٿي ڪري هتم نبي الله چياڻ
 ڪا ڪٺاڻ ٿي هيڪري ٿي هي ٿي
 ٽڪيڻ ڏرست ٿي نه ٿي ڪتاب لڏاڻ
 ٿي بيمل چڻجي جهتي ڪي پڻ ساڻ
 ڪري قصه ذبح جو بيمل مٿس چوي
 پر موني نام خالق جو پهر ڪيڻ وڻي
 پر مٽي ڪا ٿي هيڪري جي بيمل چاڻ

ڪ گراه جهڙو هيڪڙي ڪيڻ ڪاڏائين
ڪ مُني هئي ڪاتي سا ڪڻي لايائين
تئن مڙني صورتن ۾ حلال ٿيو جو وهڻ ڪنائين
پڻ جي ڪنائين بسم الله چئي وهڻ هيڪڙو
پر بسمله نه چيائين موٽي پيو پيرو
اي ڪر فاصلو وچ ۾ وڌيرو پيو
بسمله چيائين هيڪڙي ذبح ٻنهي جي لاءِ
تڏهن ٻئي سي حلال ٿيا سڪي ياد ڪجا
جئن ذابح لفظ بسمله جو اهڙو پڌرو چوئ
جي گهڻو چيائين هري هري جيئن پاڻ نه سڻاءِ تو
تيرهون شرط ذبح جو آهي اي لکيو
جيڪڏهن پنهنجي پُهڻ جو وڃي ٿولو ڏنائين
پر بڪري جا ذبح جي سا مُعين نه ڪيائين
جنين منجهان هيڪڙي پوءِ سگهي ڪنائين
پڻ آهي ڪتابن ۾ خبر اهائي
جيڪڏهن بڪري هيڪڙي دسيائين اُٿي
پوءِ ڇڏي ڏنائين تنهن پُهون ڪي وٺي ٻي ڪهي
ته سا پُهون حرام ٿئي ڪتابن ڪري

ڪ سلام ڏنائين پاڻ ڪنهن ڪي ڪي جو واريئڻ
ڪ رکي ڪاتي هيڪڙي ٻئي ڪي ڪنيائين
”خلاصي“ ۽ ”تئين“ ۾ ان پر لڪيائين
ڪهڻ پڄاڻان تنهنجي پڻ ڪنائين پيو
ته ڪهڻ پوئين ڏور جو دُرس ڪين ٿيو
مگر جي سمهاين ڏور هيڪڙو ٻي جي اُٿا
ڪاتي واهيائين هيڪڙي پڻ نڙي ٻنهي جي تاءِ
ٻارهنون شرط ذبح جو پڇي پروڙيو
جيئن هوند پنهنجي ڪنن سين سڻي لفظ سو
تڏهن درست نه ٿئي ڪنو تنهن جو
جيئن پهريون ڏور هڻيڪو ڪري بسمله چونڊو پوءِ
ڪاتي ڪري هٿ ۾ بسم الله چيائين
ڪا ڪهندس هيڪڙي ٿي هينئين ۾ پانيائين
ته ڪيڻ درست نه تنهن جو منجهه ڪتاب لڏائين
ته بسمله چئجي جنهن تي ڪُهجي پڻ سائي
ڪري قصد ذبح جو بسمله مٿس چوي
پر موٽي نام خالق جو ٻيهر ڪين وٺي
پر مٿي ڪاتي هيڪڙي جي بسمله چيائين

مِي پَسِي تَهِي چَدِي دَسَاءِ
 مَوِي نَامُ خَلَا جُوكِينِ كِيَا
 چُوڌَ شَرَطِ دَجِ جَوَانْدَاءِ اَهَرُو
 اهي حَلَالِ شَرِيْعَتِ كِي جِنِ جُو
 نَاتِ دُرُ هَسْتِ نَرِي كِي وَه سَنَدِ
 چُوڌَ شَرَطِ دَجِ جَا پِي پَنَانِ نِي
 مُسْتَعَبِ جِي دَجِ جَالِي هِي سِلِ هِي
 سِڪُنِ مَشَرِيْعَتِ جِي وَسِرِ كِي وَنِي
 جِنِ كَا پِي اِي تَهِي جَابِرِ اَكَانِ
 پَرِ جِي كَا پِي اَصْلِ سَا نِي نِهَوِ
 جِي سِي اِي جَانِ دُورِ كِي نِهَوْنْدَاءِ
 جِنِ پُوِ خَبَرِ جِي اَنگِي دَا جِ جِي
 پُوِ مُسْتَعَبِ دَجِ جُو پِي اهو دَمَانِ
 پَرِ دَجِ كِيَا دُورِ كِي جِي هِي مَهَارِ
 تَرُو جِنِ دَسِي دُورِ كِي پَاسِي پَرِ اِي
 اِنِ دَا جِ مَدِ بُوَحِ كِي سَهَا كِي
 كَانِ چَدِ جِي تَنِ مَنجَا پِي پِي

اِي كَا پِي عَا پِي هَسِ كَنَاءِ
 تَنَدِ كِي تَجُو دُرُ هَسْتِ لِكِيَا
 جِنِ كِي جِي جِه دُورِ كِي سَوْتِ مَنجَا
 جِهَرُو اَنِ دِي گُو پَرِ مَهَوِي
 تُوِي وَتِ دَجِ جِي سِلِ جِيَا تُو
 هَا پِي سِي جِي مُسْتَعَبِ مَكْرُو دَجِ
 پَرِ پَرِ وَتِي تَنِ پِي عَمِلِ كُوڌِ كِي
 مُسْتَعَبِ جِيَا پَرِ وَتِ اِي
 جِي مَنِي كَا پِي سِنِ دَجِ كِي تَكْرَاهَتِ
 تَمِ لَآ پِي تَجُو كِي وَتِي تَكُو
 پَرِ دَسِ پِي اَنَا لَانِ كَا پِي جُو تَكْرَاهَتِ
 سُوڌِ تُو تِينِدِ وَتِي وَهَتِ وَتِي
 جِنِ مَهَارِ وَهَتِ جِي كُنْدِي قِلِ وَتِي
 تَكْرَاهَتِ اهي كِي پَرِ وَهَتِ تُو
 جِنِ مَتُو تِسِ دِڪِ وَتِي پَرِ وَتِي
 چُو تُو جِنِ چَارِ گِي تَرِي جِي سِي
 جِي كِه تَرِي رُگِ وَدِي چُو پِي چَدِيَا

مُڏي پسي تنهن کي ڇڏي ڏنائين اُٿي کاتي ڪا ٻي تنهن سين ڪنائين
 موٽي نام خدا جو ڪين گهڻائين تڏهن کيڻ تنهن جو درست لڪيائين
 چوڏهون شرط ذبح جو آندائون اهڙو جيئن ڪهجي جنهن ڍور کي سو تن منجهان هو
 آهي حلال شريعت ۾ کيڻ جنين جو جهڙو اٺ ڪ ڍڳو، ٻاڪرو، ماهيو ڪ ريڊو
 نات درست نه ٿئي کيڻ تنهن سندو توڻي وقت ذبح جي بسمله چيائين تڏه
 چوڏهن شرط ذبح جا اچڻ پُنا اي هاڻي سڻج سي جي مستحب ڪ مڪروه ذبح جا
 مستحب جي ذبح جا سي هيٺئين سي هٿيڇ پڙهي پروڙي تن تي عمل ڪوڏ ڪريڇ
 سڪڻ ۾ شريعت جي ويسر ڪيمر ونيڇ مستحب چيائون پهريون ذابحن اتي
 جيئن کاتي اُٿي اهڙي جا جٽا ڪان ڪري جي مُني کاتي سين ذبح ڪري ته ڪراحت آهي
 پر جي کاتي اصل ۾ سا تڪيري نه هو ته منهن لائي کاتيءَ جو ڪيو تيز تڪو
 بيسين اڃان ڍور کي نه هوندائين دسيو پر دست پڇاڻا لائڻ کاتي جو ڪراحت لڪي
 جيئن پوءِ خبر حيوان کي ذابح جي پهچي سو ڏٺو ٿيندو ڏنڍرو وهڻ ويچارِي
 ٻيو مستحب ذبح جو ٻڻ اهو فرمائين جيئن مُهاڙ وهڻ جي ڪهندي قبلي ڏانهن ڪرين
 پر ذبح ڪيائون ڍور کي جي ڪنهن ٻي مُهاڙ ته ڪراحت آهي ڪم اي پر وهڻ ٿيو حلال
 ٿئو جيئن دسجي ڍور کي پاسي پر ڏائي جيئن مٿو ٿئيس ڏکڻ ڏانهن پير اتر ڏي
 ان ۾ ذابح ۽ مذبح کي سهڪائي آهي چوٿون جيئن چلڻ رڳون جي ٽڙي جون سي ويڃن سڀني
 ڪان ڇڏجي تن منجهان ڪا پٺيان پيئي جي ڪنهن تي رڳون ويڃون چوٿي ڇڏيائين

نڪي سُو حلال ٿيو پر ڇنڊڪ ٺڪيائ
 جن ڪي ڇيئي هٿس ڪهن وهت جو
 ٽڪر هٿا ٻي مستحب و و
 ٽڪهن سهجير وڻي ڪار ڏاڃن
 ڪم ٿيندو وڌاڃ جو ٻڌي تر پيرن
 جتي نهايت تر ٿي جي تٽاء ڪهي
 پراهن انن ري چي ڇو پيا
 مير و رکيو تنجي ٿي انه جاء
 ڪو ڪيائ ڏي ٻڌي ٻڌي اوڌو اها
 اناجن ڪهي جه نولس سوله لڳو
 پر جي له ڪر ٺلي جيڪ ٺي سو
 نو وهت گير اڃي هيڪانڊا ڪهن
 جتي هيڪرا ٻنڪي ڪسندل ٻين
 ڏاڏج ڏيه جو مستحب لکن
 ڪن ظاهر ٿي رات ماڳ رگت
 پر سو حلال ٿي ڪن سنڌي ماه
 جان مري رهيو اگاڻو انها

پڇاڇيائ وڌاڃ ڪي مستحب اهو
 جيڪ ڏاڏي هٿس جاڻي ڏوڏ
 ڇه پير وهت جاڇنڊڪ تڏن
 پر جي پير نه ٻڌي هيڪرو ٽڪر وٺا
 ستا جن ڪر ڪي اڃو اوڌو اها
 مير و اڃي رکيو انه ماڳ ٿي
 ڇنڊڪ ٺڪي ٿي هٿ جاڻي
 پر جيڪو ڪهي ان ڪي جيل جاڻي
 ٿي پر ڪتابن لکن ڪرا هت ٿا
 جي ڪنڊ ڪه ٻي ٽوڪس ٽنڊ ڪن
 ري ٽڪا ٿي ٽهم لار ڪن سو
 ته هيڪرا ٻن ڪنا پائي ڏج ڪن
 نات ٿيندو و عذاب نڪري وڃاڙ
 جي ڪهي رات ٿي ٽنڊ ڪن چوڻ
 اهي ڪرا هت ڏوڏ جو ڪن ڪياريڪا
 جان وڌن سڀي تر رگن جي ڪو
 ڪي موت سنڌي ٽهي خبر پوء ٺڪا

تہ کيڻ سو حلال ٿيو چڱي نہ کيائين
 جيئن کجي جيئي هٿ سين ڪهڻ وهٿ جو
 تہ ڪر هٿان تنهن جي مستحب وٽو
 تہ ڪهڻ سهجيو ٿئي ڪارڻ ذابحن
 ڪم ٿيندو ذابح جو ٻڌي ٽن پيرن
 جتي نهايت نڙي جي ٻڌائين ڪهي
 پر آهين اُنن ري جيڪي حيوان پيا
 ميڙو رڳن جو تن جي ٿئي انهي جاءِ
 ڪ نحر کيائين ڊڳي پڪري کي اوڏو اُره ڪا
 لئون جيئن ڪهجي جنهن ٽول سين سولو ڪرڪ جو هو
 پر جي لوه ڪرڪ نہ لپي تہ جيڪي لپي سو
 نائون وهٿ گهڻيرا جي هيڪاندا ڪهجن
 جيئن هيڪڙا ٻين کي ڪسندا ڪين پسن
 ڏهون ذبح ڏينهن جو مستحب لکن
 گهڻو ظاهر نہ ٿئي رات (جو) ماڳ رڳن
 پر توہ حلال ٿئي کيڻ سندس ماه
 ۽ جان مري رهيو آڳاٽو انھا

پنجون چيائون ذابح کي مستحب اهو
 جي ڪنهن ڏاڻي هٿ سين ڄاڻي ڍور ڪنو
 ڇهون پير وهٿ جا چڱيءَ طرح ٻڌجن
 پر جي پير نہ ٻڌجي هيڪڙو تہ گهڻون ثواب لکن
 ستون جيئن نحر کجي اُن جو اوڏو اُره کي
 ميڙو اُن جي رڳن جو انهن ماڳ ٿئي
 چڱي طرح ڪهجي تن کي هيٺ ڄاڙنٿا
 پر جيڪو ڪهي اُن کي جهلي ڄاڙنٿا
 تنهن پر ڪتابن ۾ لکن ڪراھت ٿا
 جي ڪنئين ڪنهن بي ٿوڪ سين تہ چڱو ڪين چوہ
 ري تڪائي تنهن ۾ لازم ڪين ٻيو
 تہ هيڪڙا ٻين ڪنا پاسي ذبح ڪجن
 نات ٿيندو عذاب نہ ڪري ويچاري وهٽن
 جي ڪهجي رات کي تہ چڱو ڪين چون
 آهي ڪراھت ڍور جو ڪهڻ ڪياڙي ڪا
 جان وڍن سي تي رڳن جي کي منجهس هو ساه
 ڪ موت سندي تنهن جي خبر پوءِ نہ ڪا

تڪرر ڪرڻو آگاهو ٿو ۽ تڏهين تڏهين
 جوڙ ڪري ڏورجي توحيد جي سچي
 ناهي ڇڻڪائي انهن مڃڻ ڪتاب لکي
 پڻ ڪئي پڇاڻا ڏور سوچي سڀني
 نڪر ٿو وڃن تڏهين تڪرر ڪرڻو
 جيڪو ڪري اڃا ڪم ڪر ڪراحت هو
 پر کين ڪي به ڇو اچي ڪونه سببهو ٿو
 تڏهين ڏهه دست لکيا مڙي ٿو لڳي
 جي ڪه هي پڪري کي تار ڪندا آيا
 پڇي آگاهه تهنجي سڀني لهي سا
 پراهي ڪراحت ڪم اهر و ضرور ٿيڻا
 ڪاڻي واهيا ته هي ڏيئي زور ڇڏو
 تڪرر ڪرڻ ته ٿو اچي ڪونه شڪ سببهو
 جي ڪه ڪم ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 مڙي نري ماڳ ڪنات ڪي ڪه
 پر کين حلال نه ڇوڙيه شڪ سبهي
 تڪرر ڪرڻ ته ڇو ڇڏو ٿو ڇڪي

تڪرر ڪرڻو آگاهو ٿو ۽ تڏهين تڏهين
 جوڙ ڪري ڏورجي توحيد جي سچي
 ناهي ڇڻڪائي انهن مڃڻ ڪتاب لکي
 پڻ ڪئي پڇاڻا ڏور سوچي سڀني
 نڪر ٿو وڃن تڏهين تڪرر ڪرڻو
 جيڪو ڪري اڃا ڪم ڪر ڪراحت هو
 پر کين ڪي به ڇو اچي ڪونه سببهو ٿو
 تڏهين ڏهه دست لکيا مڙي ٿو لڳي
 جي ڪه هي پڪري کي تار ڪندا آيا
 پڇي آگاهه تهنجي سڀني لهي سا
 پراهي ڪراحت ڪم اهر و ضرور ٿيڻا
 ڪاڻي واهيا ته هي ڏيئي زور ڇڏو
 تڪرر ڪرڻ ته ٿو اچي ڪونه شڪ سببهو
 جي ڪه ڪم ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 مڙي نري ماڳ ڪنات ڪي ڪه
 پر کين حلال نه ڇوڙيه شڪ سبهي
 تڪرر ڪرڻ ته ڇو ڇڏو ٿو ڇڪي

تہ کی تنہی رڳڻو آڳاڻو مُئو ڪ تنهن پڄاڻا
 جو رڳون وڏيون ڍور جون تو ڇڏي سو ڏجي
 ناهي چڱائي ان ۾ منجه ڪتاب لکي
 پڻ ڪئي پڄاڻا ڍور سو جيسين ڏکي پيو
 نه ڪي مٿو وڏو تنهن جو نه ڪي پيو انگڙو
 جيڪو ڪري اي ڪمڙا ته ڪر ڪراحت هوءَ
 پر ڪيڻ ۾ حيوان جي ڪونهي شهبو توءَ
 تڏهن درست لکيائون مڙي ٿول اي
 جي ڪنهن هنئي ٻڪري ڪي ترار ڪندا تا
 پيئي آگاهين تنهنجي سنسي لهي سا
 پر آهي ڪراحت ڪم اهڙو ضرورت ڌارا
 کاتي واهيائين تنهن تي ڏيئي زور جهجهو
 ته ڪيڻ ۾ تنهن ٿول جي ڪونهي شڪ شهبو
 جي ڪنهن پهرين گهه ڪيو ڊڳي ڪي ٻڪري ڪي
 موٽي نڙي ماڳ ڪنا تنهن ڪي ڪهي
 پر ڪيڻ حلال تنهن جو ريه شڪ شهبو
 ته ڪيڻ تنهن جو بچڙو مور نه چڪجي

تہ ڪيڻ تنهن جو حرام ٿيو سڻي صحي ڪجاه
 تنهن پڄاڻا نڙي وهت جي گهڻي نه وڃي
 آهي ان ۾ بي فائدو عذاب وهت ڪي
 تيسين ڪنڌ نه پڇبو تنهن جو نه ڪي سو ڪاڻبو
 نه ڪي پيرن جهلي تنهن ڪي بي ڏانهن گهلبو
 جيئن ڏنڀ ڏسندو بي فائدا وهت ويچارو
 مگر جڏهن وهت نري رهيو ڏڪڻ ڏنائين ڇڏي
 ڪانهي ڪراحت ان ۾ جيڪو ڪري سي
 پر چيائين هڻندي بسمله مُنهن منجه
 ته ٿيا حلال ٻڪريءَ جا سي ٻئي ٽڪرا
 پڻ جي ذابح ٿي ذبح ڪيو ڪو وهت ننڍيرو
 سسي لهي تنهن جي وڃي اڳيان پوءِ
 پر ڄاڻي ڪرڻ ڪم اهڙو چون ڪراحت هوءَ
 پر اڃان آهي جيئري پڌري ٿي پسجي
 ته اي ڪم ڪتابن ۾ ڪراحت لکي
 مگر جي انهي گهاءَ سين مري پُه پوي
 توڻي ڪيو هوندائين گهاءَ سو بسمله سان وري

لي مري بيان مسندن جو امڙ لکيو
 مائي سڀي سمون ڏيڻ ڏيڻ جو
 نالو ميا به جو ڏيڻ ڏيڻ جو
 جن ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 چئي لفظ بسم الله جو ڏيڻ ڏيڻ
 جي مري پيو تهس ڏيڻ ڏيڻ روا
 مائي سڀي ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 تڏي حاليت مڙي ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 شرمهه الملوڪ جي اڀه توفرماء
 سڀي هي ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 وري ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 تيرهيءَ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 جڳي ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 ٿوڻي اڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 جڳو ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 تڄان ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 مڄان ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ

سند ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 پيو ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 ته ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 رڳو ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 سووڻي لکي وهڻي رت ڏيڻ ڏيڻ
 ٿوڻي رڳو ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 پر جي رت ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 مڱر ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 پر ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 هيڪ جن اڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 رڳو ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 ته ويڻي ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 ٿڪڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 تهو ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 پر ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 تڄان ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ
 ڏان ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ ڏيڻ

اي مڙئي بيان مسئلن جو مٿا مون لکيو
 هاڻي سڻجي سو ٻو قسم ذبح جو
 نالو چيائون تنهن جو ذبح ضرورت
 جيئن ذبح اتي حيوان جي قدرت ٿئي نه ڪا
 چئي لفظ بسمله جو ڪجي تنهن کي گهاءُ
 جي مري پيو تنهن سين ته ڪيڻ تنهن روا
 سائين سباحي ڏئي وڏا سهنج ڪيا
 تڏهن حلاليت ۾ تنهن حيوان جي اختلاف آه
 شرح ۾ ”تحفة الملوك“ جي ايهين ٿو فرماءُ
 سڻجي هي ڪنن سين تفصيل تن سندا
 وري ٿئي سا پڇي وڃي ڏئي وٽا
 تير هنيائين تنهن کي بسمله پڄاڻا
 جيسين ڊوڙي رسيا تيسين ويس ساه
 توڻي اٺ ڊڳي ترسي جهنگ ۾ ڪ شهر منجه سا
 حملو ڪرين تنهن تي جيڪو اچين آڏا
 ته جان ترسي جهنگ ۾ جت ماڻهو مور نه ڪي
 ۽ جان شهر ڪ ڳوٺ اي ٻئي ٽول ترسن

سندو ذبح اختيار جي سو سڀوئي هو
 ٻيو قسم ذبح جو اندر شريعت
 تنهن ذبح ضرورت جي آهي اي معنيٰ
 رڳون نه سگهجن تنهن جون وڏي نڙي منجه
 سو وڃي لڳي وهڻ کي رت ڪڍي تنهن ڪا
 توڻي رسيس نڙي وٽان ڪ ڪنهن ٻي ماڳا
 پر جي رت نه نڱڻو وهي وهڻ منجه
 مگر ڏني درستي اتي سڀوجهن فتويٰ
 پر ذبح ضرورت ڇهين پٽين عالم لکن ٿا
 هيڪ جيئن اٺ ڪ ڊڳي ڪهجي جاگهرن ۾ سماءُ
 رسڻو سگهي نه تنهن کي ماڻهن گهڻن ڌارا
 تنهن وڃي ڪيو وهڻ کي تڪائي جو گهاءُ
 ته ڪيڻ حلال تنهن جو سڪي صحي ڪاه
 تهڙو غلبو تن جو شهر ۾ تهڙو ٻهرنا
 پر حڪم ڪڪڙ ۽ ٻڪري جو هن پر آهي
 تا ڪيڻ حلال تنهن جو توڻي گهاءُ ڪجي
 تان گهاءُ ڪري سي ٻئي حلال ڪين ٿين

جڏيئي نڃ نڪيئي تنڪي منجاء لڳن
 جن ماڻهو تي ٿي شهرم غالب تي سڱن
 سوڻيو مارن هائرو ساندن جي سڀا
 جي ڪا ڪيائ ته ٿي تڪن سوروا
 پيو جن ڪري ڪوهرم وهت ڪه جو پيو
 ماڳ نري جو تهي اگا تئو
 ڪڏيئي ڪڏي ٿي ٿي پيئي مر پيو
 ٿوئي ڪا ڪا ٿي اچي ڪترار پالو
 ٿوئي لگن نري وٽا ٻي ما ڪا ٿو
 کين حلال ٻوڙ جو تڏه چوڻ ٿي
 وهت يقيناً جهس هوند هڏه پيو
 مڱجي شڪار ٿي اچي شڪ پوي
 تڏن سو حلال ٿيو مومن مٽي
 پڻ وهت ڪوهرم جي ڪه ڪا هيو
 تڏه چيلو تڏو پڙهن هي چيو
 جي سو ڪار ڪرڻي ٿوري ڪوٺو
 ڪتاب خزانه ڪلم اچي لکيو

حَتَّىٰ اِنَّهٗ قَوْلِي مَنَعَكَ كِتَابِي
 جِي ڪه اندو ڪو خر ڪهرن ڪي
 وري وختي سوڻو ڪن ٿيهن ٿي
 سڄن هي ڪنن سر ڪم ڪم ڪم
 ٿوئي اٺ ڪڍي ڪي ڪي ڪو پيو
 نڪ سڳي ڪو ڪناته ڪي ڪڍو
 بسمل جي ٿي ڪاري ڪا ڪيو
 تڪن ڏسڻ ٿي ته وهت سندو
 پر ڪا ڪر جي تهر وڃو وهت ٿي مار
 ڪا ڪا ڪيائ اهڙو ڪا ڪا ڪا
 تڏه سو حرام ٿيو ڪن وارن تي
 تڪا مارو وهت ڪي ڪه ٿو ٿي
 ڪفايا عيني ماريه فرما ٿي
 پر پاياء تهس موره سرندو
 ت بسمل جي ٿي ڪو ڪا ڪو
 پورو ڪي ڪي ڪي ڪي ڪو
 تفصيل ڪو ڪو ڪو ڪو ڪو

جيسين ذبح نه ڪجي تن کي منجها ماڳ رڳن جيئن ماڻهو اتي ئي شهر ۾ غالب ٿي نه سگهن سو ٿيو ماڻهن هيرڻو سانڍڻ جي سببا جي گهاٽ ڪيائون تنهن کي ته ڪيڻ سو روا پيو جيئن ڪري ڪوه ۾ وهڻ ڪنهن جو پيو ماڳ نريئي جو تنهنجي اڳاهون ٿيو ڪه جيسين ڪڍجي تنهن کي تيسين مري ٿو توڻي کان ڪه ڪاتي اچلي ڪه ترار ڪه پالو توڻي لڳس نڙي وٽان ڪه ٻي ماڳا توه ڪيڻ حلال ڍور جو تڏهن چون ٿئي وهڻ يقيناً جنهن سين هوند هڏهين نه مري مگر جي شڪاري کي اچي شڪ پوي ته پڻ سو حلال ٿيو مؤمنن مٿي پڻ وهڻ کي ڪوه ۾ جي ڪنهن گهاٽ هنيو تڏهن حيلو تنهن جو پڙهين هي چيو جي سو ڪارگر نه ٿئي ته وري ڪبو ٿو ڪتاب ”خزانة الاڪمل“ ۾ اهڃ اي لکيو صحي انهي قول کي منجهه ڪتاب لکن جي ڪنهن آندو گورخر ڪه هرڻ جهنگ منجها وري وحشي سو ٿيو ڪن ڏينهن پڄاڻا سڻجن هي ڪنن سين حڪم شريعت جا توڻي اُن ڪه ڍڳي ڪه ٻڪري ڪه ڪو ڍور پيو نه ڪي سگهجي ڪوه ڪنا تنهن کي ڪڍڻو بسمله چئي تنهن کي ڪاري گهاٽ ڪبو ته ڪيڻ درست ٿئي تنهنين وهڻ سندو ۾ گهاٽ گهرجي تهڙو جو وهڻ کي ماري ۽ جان گهاٽ ڪيائون اهڙو جو اڃاترو آهي تڏهن سو حرام ٿيو ڪيڻ وارن تي ته گهاٽ ماريو وهڻ کي ڪه ڪنهن ٽول ٻي ”ڪفايا“ ۽ ”عيني“ ۾ ايئن فرمائي پر پانائين تنهن سين مورهين نه مرنڊو ته بسمله چئي تنهن کي ڪبو گهاٽ پيو پورو ڪري ڪم کي ڇڏيو تهاڻ پوءِ تفصيل تنهن جو پڻ ”جامع الفقہ“ ۾ ڪڍي نهاريو

دُورِ پَنڊِي اِن رَوَايتِڪي مَن وَدِيڙِڪَ نَرُوڄِن دِڳوڪِ سَوَانِ ڪَهي ٿِي تَارُو ڪِ جَلاڪَرِي اَنرُو وِرُوڄِڪَ وِجِي تَنڌَ وَنِيتَ ڪَرِي دِڄِ جِي تَهِي ڪَڙِي ٿوڻِي لَکِي بَڪِي ڪِ رَاهِي پَر مَاري وَهِي پَر جِي نِيتَ دِڄِ جِي ڪَڻ ڪِيَاءِ جِي مَرِي پُوڻِ تَهِي تَنڌَ رِستَ نَليڪا اهي ڪِتابِ نِمِ اِيهي پَن ڇَڪَار پَر تَنسُ ڪَا اِچارُ وَنَهِ ڪَڻي نَع نَگُو تَهِي نِمِ اِچُو تَهِي وَرُو ڪَڙِ ڪَڙُو مَڪَڙِجَ تِيو سَوَا تَرُوڄِن هُو ڪَڙِي جَانِڪِ پَاڻِي جِي ڏَنڊَ وَتَڙِي ڪَڙِي پَر جِي ڪَڙِ تَهِي ڪَا ڪِيُو تَرِي مَڪَا جِي مَرِي پُوڻِ ڪَڙِ تَهِي تِيو سَوَا رَڙِ چُو تُوڄِن قِسمِ پَڪِي جُو مَنڊَ اِي هُو تِي رَهِيَاءِ تَهِي جِي نِمِ اِي ڪَڙِي ٿوڻِي لَکِي نَرِي مَنڊَ ڪَڙِي مَڪَا	اِي اهي مَسَلُو عَجِيبَ ڪَڙِي سِي هُو سَڙِي شَرِيعَتِ سَڄِ سَڄِ ڪِيُو جِي ڪَڙِي وِڃِي سَڙِي وَتَهِي سَڙِي مَڙُو تَهِي سِيو مَڙُو سَڙِي لَکِي جُو تَهِي سِي نِمِ اِي جِي تَنڌَ تِي نِمِ اِي حَلَالِ سَڙِي مَڪَڙِي قِصَدِ دَفِ جُو تَرِ اِي هِيَاءِ پَر ڪَڙِي وَتَرِي ڪَڙِي جِي وَرُو لَڙِي تَنڌَ وَنِيتَ نَڪِي ڪَڙِي هُو نِمِ اِي اِي ڪَڙِي سِيو مَڙُو پَر جِي ڪَڙِي جِي ڪَڙِي جِي وَتَرِي تَهِي سَڙِي تَنڌَ وَرِي تَهِي ڪَڙِي ڪَڙِي ڪَا ڪَڙِي وَتَرِي ڪَڙِي ڪَڙِي هُو ڪَڙِي جِي وَتَرِي تَهِي وَرِ ڪَڙِي سَڙِي شَرِيعَتِ پَر وَرِي پَر مَڙُو سَڙِي تَهِي پَڪِي جِي سَڙِي جِي مَرِي پُوڻِ تَهِي تَنڌَ سَڙِي
---	---

اي آهي مسئلو عجيب گهڻو هيٺين سين سڻهو
 سائين شريعت ۾ سهنج سڀ ڪيو
 جيڪو وڃينس اوڏرو تنهن کي سڱ هڻي
 ماڻهو تنهن کي رسيو مورا ۽ نه سگهي
 لڳي جو تڪائي سين ۽ بسمله پڻ چئجي
 ته ڪيڻ ٿئي تنهن جو حلال سين تي
 مگر ڪري قصد دفع جو ترار هنيائين
 پر ڪهڙو نڙي ڪنا جي جيئرو لڌائين
 ته پور پوتاري کي جيڪڏهن هنئين بسمله سان ترار
 اڃا رسڻو ماڻهن کي پڻ حملا ڪري ٿو
 جيسين جهلڻ جهڙو نه ٿئي تيسين نه ڇڏبو
 تڏهن وري تنهن کي گهاءَ ڪون ڪجي
 گهاءَ ڇيائون تڏهن، جڏهن ڪهي نه سگهجي
 هو جهلڻ جهڙو سو وهڻ تهين وار
 حڪم سڀئي شريعت تون پر وري پار
 رسيو نه سگهجي تنهن کي پڪن جي سببا
 جي مري پيو تنهن سين ته ڪيڻ سو رهاءَ

ڏوريندي ان روايت کي مون وڏو ڏک پئڻو
 ٿئو جيئن ڍڳو ڪر سانھ ڪنھن جو پوتار ٿئي
 ڪ حملا ڪري اُٿرڻ ورتو چڪ وجهي
 تنهن نيت ڪري ذبح جي تنهن کي گهاءَ ڪجي
 توڻي لڳي بڪي ڪر ان ۾ پر ماري وهڻ وڃي
 پر جي نيت ذبح جي ڪان ڪيائين
 جي مري پيو تنهن سين ته درست نه لڪيائين
 آهي ڪتابن ۾ ايهي پڻ پڄار
 پر ٿئيس گهاءَ اڇاترو تنهن ڪيس نفعو نه ڪو
 ته بسمله چيو تنهن کي ورتو گهاءَ ڪبو
 مگر جڏهن ٿيو سو اهڙو جيئن هوند جهلي سگهجي
 جان کي پائنڻجي جيئندو تان نڙي ڪنا ڪهي
 پر جي ڪنهن تنهن کي گهاءَ ڪيو نڙي مان ڪان ڌار
 جي مري پيو تنهن گهاءَ سين ته ٿيو سو مردار
 چوٿون جيئن قسم پڪين جو منجهه اڏامي هوا
 تير هنيائين تنهن کي چئي بسم الله
 توڻي لڳس نڙي منجها ڪ ڪنهن ٻي ماڳا

مگر جي ائي ڪبو تر ڪو ڪرم سان
 جي لفظ بسمه جو نه ٿي ڪا هي
 پراهي هاتن هيرءَ مائرن ساڙي
 تڏه سو حلال نٿو سڃي ڦول ڪري
 رگوڊيا ٽنهي ٿي ٽڪائي ساڻ
 توڻي ڪبو تر وڃي مائرن هيراءَ
 پنجاڻ ڪر ڪه جي وڻي چري وڻي
 چيس ٿي چري وڻي ٽنهي هوم ٿي
 تڻ سا حلال ٿي ڪر سڀين کي
 ۽ جان اهو سڳو نيا جي مرڻ ته جو
 جڏه هيٺ ايندي الهي تڏه ڇڏ ڪو
 پر جي ڪڏه ته وڻ جو چرن اهو
 نڪر ايندي ڪڏه ڪو ڪرم هري نه اه
 سوڻي حڪم ڪبو تر جو چيو ڪو ڪو
 تي اهو ڪا ٿي ٿي ويا من ويرا
 جو ڪي هٿن پٽم شوڪن ٿريا
 ۽ جان ماڳي تر جي رهيو ڪن سڳي

سو منجهات ڏيئي ائي اڏامي
 سوڻي ڏار اڻي مال رهيو ڪو
 هوند اچي پاڻه پڻي منزل ڏي
 پر جي رهيو ڪان ڪبو تر ڏي ڇڏي
 تڏه ڏرست ٿي وڃي ڪو نه ٿي ڪا
 قاضيان ڪتابم ڪڍي نه ٿي
 مارو ڏي ڇڏي ٿي ڇڏي ٿي
 ڪان هيا ٿي ٿي ٿي ٿي
 توڻي هئي هاتن هيرءَ مائرن ساڙي
 تڏه حلال ٿي ٿي ٿي ٿي
 چيو ٿي ٿي وڻي وڻي ته رهيو
 نڪو ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 تڏه پڻ حلال ٿي ٿي ٿي ٿي
 ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي
 هٿ موڪليا ٿي ٿي ٿي ٿي
 نڪن سو موچارو سو ٿي ٿي ٿي
 ڪا ڪا ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي

مگر جي آڻي ڪبوتر کي گهر ۾ سانڍي سو منجها هٿ ڏئي جي اٿي اڏامي
 چئي لفظ ٻسمله جو تنهن کي کان هڻي سو نڙي ڌاران ٻي ماڳ رسيو ڪبوتر کي
 پر آهي هٿن هيرئو ماڻهن سان مڙي هوند اچي پاڻهين پنهنجي منزل ڏي
 تڏهن سو حلال نه ٿيو صحيح قول ڪري پر جي رسيو کان ڪبوتر کي ذبح جي ماڳا
 رڳون وڍيائين تنهن جي تير تڪائي ساڻ تڏهن درست ٿيو جيڪو تنهن کي ڪاءِ
 توڻي ڪبوتر وحشي ماڻهن هيرايو آه ”قاضي خان“ ڪتاب ۾ ڪڍي نهارجاه
 پنجون جيئن ڪڪڙ ڪنهن جي وڻ تي چڙهي ويٺي جي ماڻهو ذبح تي تنهن جي قادر ڪين ٿئي
 جيسين چڙهي وڻ تي تيسين هوند مري ڪان هنياين تنهن کي سين نالي ڏئي جي
 ته پڻ سا حلال ٿئي ڪڪڙ سڀني کي توڻي هئي هٿن هير ۽ منجهه گهرن گذاري
 ۽ جان اهڙو سگهو نه پانئجي مرڻ تنهين جو تڏهن حلال نه ٿئي جي گهاء ڪيائون توءِ
 جڏهن هيٺ ايندي آهي تڏهن ذبح ڪبو جيڪي چڙهي وڻ تي وڃي تنهن رسيو
 پر جيڪڏهن تنهن وڻ جو چڙهڻ اهڪو آه نه ڪو جڙي سج آهارڻ جو ڪڪڙ کي مٿا
 نه ڪي ايندي گهر ڏانهن، گهر ۾ هري نه آه تڏهن پڻ حلال ٿئي جي هڻجي گهاء
 سوئي حڪم ڪبوتر جو جيڪو ڪڪڙ لاءِ ڇهون ڍڳي ڪ ٻڪري ڪنهن جي، جي سا حامل آه
 ٿي اهڪائي تنهن کي ويامڻ ويرا هٿ موڪليائين تنهن جي ڳيڙ منجهارا
 جو ڳپ هئس پيٽ ۾ سو ڪنائين نڙياء ته ڪيڻ موچارو سو ٿيو ٻسمله برڪتا
 ۽ جان ماڳ کي نڙي جي رسڻو ڪين سگهيس گهاء ڪيائون تنهن کي جتان سج ٿئيس

تَذَرُ يَدَيْهِمَا كَتَابِنَا تَوْحِيدًا لِّكَلْبٍ
جَائِعٍ جَرَّ كِبَاءَهُ فِي كَاهِهِ مَا كُنَّا
يُحِبُّونَ مُسْئِلًا ذِجْضَهُ وَمَرَجًا حِجَابِنَا
تَوْنِي دِيكَ لَكِبَرِي كُفْمِي ذُكْنَدِي رُومِي
وَنِيرَسَهِي تِنِيرِي يِجْ ذِجْ كَجَبِسِ تَوْ
تَهْلَهُ حَالًا شَتِي تَوْنِي بِسَلْجُو
وَنَسْ كَاتِي نَاهَا جِهْ سَانِ كُفْمِي
تَذَرُ كَاهُ كِبَاءِ سِرْ كَهْ تَوَلَسِ لِسْمِ كَرِي
يِنِ اِيحِي اِنِ كَرِي حَالِ كِي كُوْجِي ذِجْ
كَوْ يِ جِيرِ وَنِكُوْ يِرْ كُهْنِ سِي سِي
يِرْ مَذْهَبِ صَاحِبِي يِ سُوْ حَالِ
عَجَانِ نِكُوْ كِتِ سُوْ جِيرِ وَبِتِ مَنَّا
يِرْ نَكْنَاءِ تَهْ كِي جَاتِي جَانِ مَنَّا
تَوْنِي نَزْدِ اِمَامِ اعْظَمِ يِ تَهْ يِ يَارِ نِ
تَوْ يِرْ وَرْ يِ يَقِيْنِ كَرِي تَجَسُّسِ اِفْسَا
ذِجْ كِبَاءِ تَهْ كِي بِسَلْجُو يِ مَهَا
هَ اِي سَحْبِيْنَ سَجَّ مَنَّا كِيْلِ حَالِ جَنْجُو

پرجي هيس قدرت دج جي تري
 تڏه وڃاياءِ سڀانه ماڻجي کينا
 ان ماڳن ري پنه ناهه ورت
 جن جيئ سند ساڳهه موت اوڙ
 جرح ڪيائ تهڪي وئي ٿول تڪو
 ڪاڇي جنم رسيوڏ ڪڏو ڊي کي
 چاڻي وڃي ڪاڻي کي ٽپسي تي
 تڪين حلال نه تڃو ڳڄان نوڊي
 جوکي هوس پيتم مري سونڪري
 تڪين حرام ته ڪپ جو امام اعظم
 مگر فتويٰ ڏنا ته هتي جيڪا امام
 اڃان ڪهن چيتو مڃس اهي سا
 تڏه ڪين حرام تڃو مڃن مڙن مڙا
 اڃان ڪپ نڪري ايو خير پيت
 ڪچورياءِ لڙڪي يا هجو ڪڇاڻ
 تڏه ڪين حلال تڃو ورس ڪو
 جن جيوانن شريعت حلال ٿا

تڏهن پڻ ڪتابن ۾ حلال لکيس
 ڄاڻي جرح ڪيائين ٻي ڪنهن ماڳ ڪنا
 ڇهڻي مسئلا ذبح ضرورت جا اچي اُت پُنا
 توڻي ڊڳي ڪ بڪري کي ڪنهن ڏکڻي زور ڪيو
 وير نه سهي تيتري جي ذبح ڪجيس ٿو
 تڏهين حلال نه ٿئي توڻي بسمله چوءِ
 وٽس ڪاتي ناه ڪا جنهن ساڻ ڪهي
 تڏهن گهڻ ڪيائين ڪنهن ٽول سين بسم الله ڪري
 پڻ اچي اُت ڪ ڊڳي حامل ڪو جهلي ذبح ڪري
 ڪ وري جيئرو نڪڻو پر ڪهڻ سيئي نه سهي
 پر مذهب ۾ صاحبين جي سو حلال هوءِ
 ۽ جان نڪڻو ڳپ سو جيئرو پيٽ منجهان
 پر نه ڪنائين تنهن کي ڄاڻي ڄاڻ منجهان
 توڻي نزد امام اعظم جي ڪ تنهن جي يارن
 ٿو پروڙجي يقين ڪري ته منجهس آهي ساه
 ذبح ڪيائون تنهن کي بسمله چئي مها
 * هاڻي سڻجن سچ منجهان ڪيڻ حلال جن جو

پر جي هيس قدرت ذبح جي نڙي ماڳ ڪنا
 تڏهن وڃايائين سين پاڻهي ماڻهن جي ڪيڻا
 ان ماڳ ري ٻڻن ۾ ناه ضرورت ڪا
 جيئن جيئن سندس اڳاهون ۽ موت اوڏيرو
 جرح ڪيائين تنهن کي وٺي ٽول تڪو
 ڪ اچي جهنگ ۾ رسيو ڏکڻو ڊڳي کي
 جيسين وڃي ڪاتي کي تيسين ٿي مري
 ته ڪيڻ حلال نه تنهن جو رڳون جان نه وڍي
 جو ڳپ هوٽس پيٽ ۾ مري سو نڪري
 ته ڪيڻ حرام تنهن ڳپ جو امام اعظم چوءِ
 مگر فتويٰ ڏنائون تنهن تي جيڪي امام چيو
 اڃان ڪهڻ جيترو منجهس آهي ساه
 تڏهن ڪيڻ حرام تنهن جو منجهه مڙن مذهبن
 ۽ جان ڳپ نڪري آيو جيئرو پيٽ منجهان
 ڪ چورائين ڪن ڪ پڇ پڙهجنو ڪ جهنگون ڪ هٿڙا
 تڏهن ڪيڻ حلال تنهن جو ور سڀڪو ڪاءِ
 جن حيوانن کي شريعت ۾ حلال ٿا لکن

ڪي تمصيل تجو ڪنا ڪتابن
هين ڪراچي ايا لکي تر اچي پوين تي سر
تر تي پرورن سهلو ڪارن ابو جن
ان ديگي ريدي ڪري ڪي مباحا مهين
ديگي ڪري جنگ جي دهرس جي سن
هرن قارو ڪي سهو پي حلال اهي
گده ڪي استر جو ڪي حرام هوء
ڪن ڪرامت تحريم جي تنزيه چون
پن ڪن لکيا پچرو تن چوپا پت
تڪا سندان دند تراش ڪارن من ڪن
ڪي سياه گوش ڪي بوهي گزيچ گبولترو
ڪي نهاري وانري ڪومرو پيو
ڪتو پوسئون پن حرام ڪهن
پن اچي جاني دور ڪوبن وهن وچا
جن ڪر گده جا وگدرو ڪي جي دي
چون اهي اهي پچرو ڪي سويا
جن ڪر ڪري چيلو جو ڪي لکي ڪرا

اِهِنِ جِيَوَانِ تَرِيَتْ مَنِي عِتَابِ كَهَنِ
 دَارُو دَارِيَانِ كَبُو حُكْمُ سَنَدُ وَمِزَنِ
 پِر لُكِي بِهَرِ قِسْمُ سَنَدُ وَچُو پَايِنِ
 حَلَالُ لِكِي اِنڪي مَنجَ جِيَن مَذْهَبِنِ
 پِنِ كِي حَلَالُ لَوِ چُو جِي جَنمِ پُونِ
 گِنْدِ بَچِي كِتَابِ پِنِ دُرُ سَتِي لِكِي
 پِنِ اِمَامِ اعظمِ گِرا هَتْ لِكِي مَوَاهُ لَوِ چُو
 پِر فُتُو تَنزِيهِ اِي مَنجِ عِيْطِ لِكِنِ
 جِي قَاتَرِنِ جِيَوَانِ جِي سَانِ دَنَدِنِ
 جَهْرُو بَكَارِ سِيَا رُ هَتْ سِيَه لِكِي
 كِ چِرَاكُ پِر تَرِي كِ لَنُگُو لَوِ كَرُو
 پِنِ سُوَرِ سِيَنِ مَذْهَبِنِ مِچِيَا جَهْرُو
 تُوڻِي رَهَنِ جَنمِ كِ مَاشَرِ مِ پُونِ
 پُو حَلَالُ جِه جُو حَرَامُ جِي مَاءِ
 كِ كِي جَاوُ مَرُو كِه لَوِ خَرَكِنَا
 اِ جَانِ مَاءِ حَلَالُ بِي جِي پَانِي دَارَا
 كِ تِيوَدُنِ دِيگِي تِي هَلِي كِه جَارَا

ڪجي تفصيل تن جو ڪنا ڪتابن
هڪڙا چوپايا ٻيا پڪي ٿڌا جي پوين تي سُرڻ
ته ٿئي پروڙڻ سهلو ڪارڻ اڄوڃهن
اٺ ڊگي ري ٻڪري ڪ منجها جا مينهن
ڊگيون ۽ ٻڪريون جهنگ جون پڻ درس چيون سين
هرڻ ڦاڙهو ڪ سهو پڻ حلال آهي
گڏه ۽ آستر جو ڪيڻ حرام هوءَ
ڪنين ڪراحت تحریم چئي، ڪي تنريه چون
پڻ ڪيڻ لڪيائون بچڙو تنين چوپاين
تڪا سندن ڏندڙا شڪار تنين سين ڪن
ڪ سياه گوش ڪ بوهي ڪ رچ ڪ پولڙو
ڪ نهار ڪ وانرڪ ڪو مرون ٻيو
ڪتو ۽ پوستون پڻ حرام ڪهن
پڻ جي ڇاپي دور ڪو ٻن وهتن وڇا
جيئن ڪر گڏه جڏو ڪوڏڙو ڪنهن جي ڊگي منجها
ته چون آهي بچڙو ڪيڻ سو ويا
جيئن ڪر ٻڪري چيلو چٽيو ڪتي ڪ بگهاڙ منجها

آهين حيوان ٽين پٽين منجهه ڪتاب گهن
ڌاروڌار بيان ڪبو حڪم سندو مڙن
پر لڪجي پهرين قسم سندو چوپاين
حلال لڪيائين ان ڪي منجهه چئن مذهبن
پڻ ڪيڻ حلال گڏوئن جو جي جهنگ ۾ پُونن
گيندي جي ڪتاب ۾ پڻ درستي لڪي
پڻ امام اعظم ڪراحت لکيو ماه گهوڙي جو
پر فتويٰ تنريه اتي منجهه ”محيط“ لکن
جي ڦاڙين حيوان ڪي چني ساڻ ڏندن
جهڙو بگهڙ سيار ڪ هٿيو ڪ شينهن ڪ چيتو
ڪ چراخ ڪ پرتري ڪ لنگور ڪ نوڪرو
پڻ سوئر سيني مذهبن ۾ چيائون بچڙو
توڻي رهن جهنگ ۾ ڪ ماڻهن سان پُونن
پيءُ حلال جنهين جو ۽ حرام جنهن جي ماءُ
ڪ ڪٽي جائو گلرڙو ڪنهن گورخر ڪنا
۽ جان ماءُ حلال تنهن جي ۽ پٺاس مردارا
ڪ ٽپو ڏنو ڊگي تي هلي ڪنهن حمارا

ڪهڙي ئي ڄڻ رهيو ڪنڪا ڪه سڀا
 ان مسئلن ۾ ماءُ تي لکن اعتبار
 ڪفايا ڪا ڏيندڙ اهي ئي پڇار
 جڏهن ڇو سڄو اها ڀاءُ اهي ماءُ جهڙو
 تان جان سڄو ئي ڀوڄو تان ڪي ڏاڍو
 جن ڪراهن ۾ ٿو ڪٿي ڇڏي باقي پنه
 ته ٿو ٻن ٻنهن ۾ ڪن جي چوري سوچڻ
 تان حڪم ٿهڻي تهڙو ڇڏي ڪٿي جو
 حڪم ٿهڻي پڪر ڇو پڙها ڇوڻ ڏبو
 جو هو ڪٿي ڇڏي سوکڻي ڏسڻ ٿو
 ۽ جان پوني پنهنجي ڏسڻ ڪٿي ڪڍي
 جن ماءُ هڪ ڏاڍو ڪا هسڻو ٿو رکي
 تان کين حرام نه ڇو ڪٿو سوچي
 تڏهن حڪم پڪر ڇو ڏنا ٿهڻي
 ۽ جان ڏاڍو ماڻهڪي ۽ چاءُ ڳالهه
 اها ڇهڙي ڏانهن ڪري صحتي سڀي
 تان ڪٿي ڇڏي ڇو ٿو اهي ته جو ماءُ

ٽيڪ ڇو ٿو ڏنن مناسو چياءُ موچار
 ڇو ڪو حڪم نه ڇو سوئي سنڌو ڏاڍو
 پري تڏو ڪي ڳالهي هتي سڀو
 ۽ جان ته پڪر ڇو اها ڀاءُ ڀوءِ
 ۽ جان ڪا اها ڀاءُ ڀوءِ ڪا مائڻ جي
 تڏهن حڪم نه ڇو عالم ڦر مائو اهو
 ڀوءِ جان وڃي ٿو ڪٿي ڪٿي ڪٿي
 ۽ جان وڃي ڪڏهن ٿو ڪٿي تان کين ڪٿي
 مگر ٿو ڏي ته ڇو اچي وڃو
 مٿي ڏاڍو ٿي ڀوڄو اهي موچارو
 تڏهن چياءُ ٽيڪو ڇو ڏي ڪٿي
 جان ڏاڍو ماڻهڪي ۽ ڳالهه ڪن چري
 ۽ جان ڳالهه چنڊ ۾ ٿي ماءُ ڏنا ڇڏي
 مگر ٿو نه ڇو وڃو ڳالهه اچي
 تڏهن هتي ته ڪٿي لڻ لنگڻا
 جان ڏاڍو ڪيا ٿهڙي ڇهڙي ڪن
 ۽ جان ڏاڍو ڪيا ٿهڙي ڇهڙي پڪر ٿي

ڪ هرڻي کي حمل رهيو ڪنا ڪنهن سيار
ان مسئلي ۾ ماءُ تي لکن اعتبار
”ڪفايا“ ۽ ”ڪافي“ ۾ آهي اي پچار
جڏهن ٻچو سڄو ايهار ۾ آهي ماءُ جهو
تان جان سڄوئي پيءُ جيهو تان ڪيڻ حرام ٿيو
جيئن ڪر آهيس مٿو ڪتي جهڙو باقي پهون جهو
ته ٽولي سين پنهنڙ ۽ ڪتن جي چوڙي سو چڏيو
تان حڪم تنهن کي تهڙو جهڙو ڪتي جو
حڪم تنهن کي ٻڪري جو پڙهيا چون ڏبو
جو هو ڪتي جهڙو سو ڪهين ڏرس نه هوءَ
۽ جان پوني پنهنڙ سين، پڻ ڪتن سين گڏجي
جيئن ماه هڪائون گاه سين وٽس ڪتي رکجي
تان ڪيڻ حرام تنهن جو ڪتو سو چئجي
تڏهن حڪم ٻڪريءَ جو ڏنائون تنهن کي
۽ جان کاڌائين ماه کي ۽ چنائين گاه
اهان ڪهڙي دانهن ڪري صحي سٽي سا
تان ڪتي جهڙو بچرو آهي تنهن جو ماه

ته جيڪي ڄاڻو تن منجهن سو چيائون موچار
جيڪو حڪم تنهن جو سوئي حڪم ٻار
پر هي تڏهوڪيون ڳالهائون هيئنن سين سڻهو
۽ جان تنهن ٻچڙي کي ايهار پيءُ جي پوءِ
۽ جان کا ايهار پيءُ جي ۽ ڪا مائس جي هوءَ
تڏهن حڪم تنهن جو عالمن فرمايو اهو
پوءِ جان وڃي ٿيو ڪتن سين هلي هڪائون
۽ جان وڃي گڏيو پنهنڙ سين تان ڪيڻ حلال سو
مگر مٿو وڏي تنهن جو اچلي وجهبو
مٿي ڌاران مڙئي ٻيو آهي موچارو
تڏهن چيائون تن جو حيلو هي ڪجي
جان کاڌائين ماه کي ۽ گاه ڪين چري
۽ جان گاه چنائين مڙئي ماه ڏنائين ڇڏي
مگر مٿو تنهن جو وجهبو اڳاهون اچلي
تڏهن هڻي تنهن کي لٽ لڳن ٿا
جان دانهن ڪيائين تهڙي جهڙي ڪن ڪتا
۽ جان دانهن ڪيائين تهڙي جهڙي ٻڪرين

تڏه ڪيڻ تڙجود مرست مؤمنن
 ۽ جان پهن ڪن جي ڙن ڪري شو
 جن پاڻي پاڻي تائين مهلا س رڳي
 تان حڪم ڪئي جو ته ڪي منجه ڪتاب لکي
 تان ڪيڻ حلال تڙجود ڪري مٽي
 تڏه ڪهن ڌار انهي خبر نه پوندي
 جان انڌي انڪنانه منجه اوڃي نهو
 جان اوڃي نڪي انڌي سار وري
 مگر مٿو تڙجود وڃي اڃا پي
 پڻ جو هت اهي حلال اصل ڪيڻ مو
 گاهه ڇري موره پلنتيا ڌار
 ڪن ماڻه ڪيڻ تڙجود لکيا مودار
 گاهه مودار وڃا ڇري تنم ته کا
 ڳاڻي ڌن ڌن تڙجود ڪن لکيو هئي
 ڇر ڪئي ڌن هڪ ڪر وڃر ڇري
 مگر صعي قول ڪتاب هنيو اڳي
 ٽنهي لڳي تن ڇسي ٻو وڃي

پر مٿو وڃي اڃا عالمي چوڻ
 تڏه ڌن تڙجود هتر وڃي اڃا
 جان لڳا وڃي ڪوڄي لڳي
 ۽ جان پهن ڪي پڻا مڏي ته ٿي
 ۽ جان لڳا وڃي پڻي ته ڌن ٿي
 جد ڌن ڌن ڪوڄي ته ڌن ٿي
 تان ڪيڻ ته جوڇو وڃي ڌن ٿي
 تان حڪم ته ڪي ته ڌن وڃي
 قاض خان ۽ مسعود ڪيڻي مسعود
 پر پڻي پلنتيا ڌن وڃي ڌن ٿي
 پوءِ ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن
 مگر ڌن لڳي اڳي ڌن ڌن ڌن
 تڏه ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن
 تڏه ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن
 پڻ ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن
 تڏه ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن
 ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن
 ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن
 ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن ڌن

تڏهن ڪيڻ تنهن جو درست مؤمنن
۽ ڄاڻ پھڻ ۽ ڪتن جي مڙن ڪري سو دانه
جن پاڻي پائي ٿاڻ ۽ ۾ مهڏاس رکجي
تان حڪم ڪتي جو تنهن کي منجهه ڪتب لکي
تان ڪيڻ حلال تنهن جو جيڪي ري مٽي
تڏهن ڪهڻ ڌارا تنهن جي خبر نه پوندي
جان آندا نڱيا تنهن منجهه ۽ اوجھري نه هوءَ
جان اوجھري نڪتي آندن ساڻ وري
مگر مٿو تنهن جو وجهبو اچلي
پڻ جو وھت آهي حلال اصل ۾ ڪيڻ ۾ موچار
گاه نه چري مورھين پليٽيا ڌار
ڪيڻ ماه ڪ کير تنهن جو لکيائون مُردار
گاه موچارو چارجي تن ۾ تھين ڪا
ڳاڻيٽو تن ڏينهن جو ڪنين لکيو هيءَ
جھرڪي ڏينهن هيڪڙو، ڪڪڙ جھلي تي
مگر صحيح قول ڪتاب ۾ هن پر ٿو آڻي
تيسين لئجي تن کي جيسين بوءِ وڃي

پر مٿو وجهبو اچلي عالما ايئن چون
تڏهن فڪر ڪبو تنهن جو ههڙو چيا
جان لپيائين ڇپ سين ڪتو جيئن لبي
۽ جان پنهن جيئن پيتائين ڏيئي ٿڪ تنهن کي
۽ جان لپيائين ڇپ سين ڪين پئي تڪ ڏيئي
جڏهن ذبح ڪبو تنهن کي، تڏهن برت ڪبي
تان ڪيڻ تنهن جو بچڙو درس نه ٿيندو
تا حڪم تنهن کي تهڙو جهڙو ٻڪري کي
”قاضي خان“ ۽ ”مسعودي“ ۾ اي مسئلو پسجي
پر پوني پليٽي چرندو بسوڙي نبار
بوءِ نڪري بچڙي تنهنجي ماه منجهار
مگر جي لئي اڀاري تنهن وھت کي ڪيترا ڏينھڙا
تڏهن وڃي درست ٿئي کير سندس ۽ ماه
ته اٺ ۽ ڊگي کي لئبو ڏه پورائي ڏينه
پڻ رد ٻڪري کي ٽي چار ڏينهن لئجي
ته ڳاڻيٽي کي ڏينهن جي اعتبار نه ڪجي
ذبح ڪجي تڏهن جڏهن هيٺون قرار ٿئي

پَرِي جَلَن جُوحِيَوَ اَجُو سُولَ رَمَلَا هُوَ
 بِجَانِ پِلِي تي پُن چَرِي ۽ پُن چَرِي ڪا
 تَدَه ڪِين دُرُسْت تَهجُو پَدَنه دَارَا
 تِلَاو ڪا دَوْر سُول رَجِي ڪُڪَر سَنَدُو
 لَڪِي رَنَاء تَه لِي ڪِي ۽ سَوْر جُو
 جَان اهي اِيحَامَر تَبُو پَهَرُو ۽ پِيُو
 تَحَانِ پِي تي پِي جَان پَرِي نِي دَج ڪِي سُو
 جَان پِي پِي جَان اِن تُولِن جِي ڪَڏِي
 تَدَه ڪِين تَهجُو چِيَاء جُڪَا
 چَار چِسَر تَن دِي هَم مَوچَار مَرُو ڪَاه
 جِي ڪَه دِي ۽ بَگَرِي سِي وَجِي جَمَاع ڪِيُو
 تَعْرِيسَر اِن تَه لِي پَرِي نِي دَج ۽ دَبُو
 مَگَر چَن دِه پَاسُو ڪِي ڪَن اِي تَه پِي
 اِعْمَادِي اِنه قولِي مَنِي خَلَا صَحِي
 پِي وَقَت مَن خِيَوَ اَن جِي ڪِي نَگَرِي
 لَڪِيو مِيَان تَهجُو هِنَر عَالَمِن
 ڪِي حَرَام تَهجُو مَنِي مُؤْمِن

جَدَه رِي پِلِي تي دَوْر سَوْرِي خِلَتِي
 بُو ۽ چَرِي تَه مَن تي نِي سِي دَل
 تَوِي دِي ۽ بَگَرِي ڪُڪَر اهي سَا
 چِي ڪَدَه پِي ڪِي ڪَر ڪَدَه جُو خِلَو ڪِيُو
 ڪِي خَمَر پَارِي اَن اَن ڪِي پَآ پِلِي تي ڪَڏِي
 تَان حُڪْم تَهجُو هَمَرُو پَرِي هِن فَرَمَا
 تَان ڪِين حَلَال تَهجُو لَڪِيَاء پَدَرُو
 ڪِي پَارِي نَاسِ اَصْلَه ڪِي رَا پَرِي اَن
 جِي جَلَسَر اِن تُولِن ڪَن اَن رِي چَار دَه
 تَوِي مَوچَار فِتي تَه سَنَدُو مَاه
 دَوْر پَرِي اَن پَآ اَن ڪِي ڪَر ڪِيُو
 پَر ڪِين تَه جِيَوَ اَجُو حَرَام چُون تَهو
 ڪِي ڪَرِي تَه ڪِي ڪَانِي چَد بُو پُو
 جَن حُضْرَه عَلِي اَهَرِي وَهِي ڪِي ڪَانِي
 اهي چِيَاء پَدَرُو مَن اِي ڪَرِي
 جِي ڪِي مَن اِي ڪِي شَڪَر جِي ڪَرِي
 جِي وَهِي بَار ڪِي شَڪَر ڪِي ڪَرِي

پر اي جهلڻ جو حيوان جو سو لازم تڏهن هوءَ
۽ جان پليتي پڻ چري، ڪي پڻ چري گاه
تڏهن ڪيڻ درست تنهن جو ٻڌڻ ئي ڌارا
تيلاه ڪاڌو رسول رب جي ڪڪڙ سندو ماه
ڪي ڏنائون تنهن کي ڪتي ڪ سوڙ جو
جان آهي اڃا مرتبو پهريون ڪ ٻيو
تہ جان پيتي پڄاڻا پريندي ذبح ڪيائون سو
۽ جان پيڻ پڄاڻا ان ٽولن جي مُده گذري ڪا
تڏهن ڪيڻ تنهن جو چيائون نہ جُڳاءِ
چارجيس تن ڏينهن ۾ موچارڙو گاه
جي ڪنهن ڊڳي ڪ ٻڪري سين وڃي جماع ڪيو
تعزير سڙاڻو تنهن کي پريندي ڏبو
مگر چڱو تہ پاسو ڪجي ڪنا ڪيڻ تنهن جي توءَ
اعتماد پڻ انهيءَ قول تي منجهه ”خلاصي“ چوءَ
* ٻيو قسم تن حيوانن جو جي ڪيڻ نہ گهرجن
لکيو بيان تنهن جو هن پر عالمن
ڪيڻ حرام تن جو مٿي مؤمنن

جڏهن ري پليتي ڏور سو چري ڪين ٻيو
ٻوءَ بچڙي تنهن ۾ ٿئي نہ پيدا
توڻي ڊڳي ڪ ٻڪري ڪ ڪڪڙ آهي سا
جيڪڏهن پيئي ڪير گڏه جو چيلو ڪ گهيتو
ڪ خمر پيارياڻون ان کي ڪ پاڻي پليتي گڏو
تان حڪم تنهن جو ههڙو پڙهين فرمايو
تان ڪيڻ حلال تنهن جو لڪيائون پڌرو
ڪ پيارياڻينس اصلهين گهڻيرا پيرا
جي جهليس ان ٽولن ڪنا ٿي چار ڏينها
تہ وڃي موچارو ٿئي تهين سندو ماه
ڏوه پريائين پاڻ ڪي ڪري ڪم ڪچو
پر ڪيڻ تنهن حيوان جو حرام چون نہ هوءَ
ڪهي ڪري تنهن کي ڪانئي ڇڏبو پوءِ
جيئن حضرت علي اهڙي وهت کي ڪهي ڪانرايو
آهي چيائون پڌرو منجها پڪيئڙن
تہ جيڪي منجها پڪي شڪار چنبي سين ڪن
جهڙو باز ڪ ترمچي ڪ بهري ڪ شڪرو

کين ان مٿن جو پيا ٻڌڻو
 پرسي پليتي ري پوڪين مٿن
 ۽ چيني ۾ پکڙجي شڪار ڪرڻ
 سائي سڀي حلال ڪيا عالم فرماين
 ۽ هڏ هڏ ۽ چوٽي ڪٻر ۽ ڏور
 ۽ گنج ۽ مرغابي ۽ ترڪ ۽ ننڍي
 ۽ ڪکڙ رهي ڄا ماڙن ۾ ڪاڙ ۽ جڳهه
 مذهب ۾ امام اعظم جي انڀڙ ڄا
 صحي سڀي ٿي ۾ي جن ڪن
 جو شڪار چيني ۾ ڪري پکڙي آڻاڻ
 پوڻ ۾ ٻڌو اهي چوڻ اهو
 اهي کين موم ۾ ڏيڻ ۽ نه جو
 جو چي پليتي کي ۾ي چي ان
 کين ان ۾ن ۾ن جو ڏيڻ ۽ نه جو
 اهي تن ٿولن ڪا چي ۾ي زمين ۾ن
 جھڙو نور ۽ ڪر ۽ ڪي ۽ ڪا هو
 ۽ ڪن جو ڪر ۽ ڪر ۽ ڪر ۽ ڪر

ڪيڻ ان مڙني جو چيائون بچڙو
پر سي پليتي ري ٻيو ڪين چئن
۽ چنبي سين پڪيڙا جي شڪار نه ڪرين
سائين سي حلال ڪيا عالم فرمائين
ڪ هڏهه ڪ چوتير ڪ ڪپر ڪ دوهائي
ڪ ڪنج ڪ مرغابي ڪ تتر ڪ تغدري
ڪ ڪڪڙ رهي جاماڻهن ۾ ڪ ڪڪڙ جهنگ سڀني
مذهب ۾ امام اعظم جي ان پر چيائون
صحي سڄي تن ڪي هيٺين جي ڪنن
جو شڪار چنبي سين ڪري پڪيڙا ڦاڙي
ٻيو قسم تنهن جو آهي چون اهو
آهي ڪيڻ مومنن ڪي درست نه تهين جو
جو چڻي پليتي ڪي ۽ پڻ چڻي ان
ڪيڻ ان بن قسمن جو درست مسلم
آهي تنين ٽولن کان جي مٿي زمين سرن
جهڙو نور ڪ ڪرڙو ڪ ڪچون ۽ ڄاهو
ڪ ڪوئو جو گهرن جو ڪ وري جهنگ سندو

ڪ سرڻ ڪ سڀچانو ڪ گجهه ڪ باشو
پڻ جيڪي ڪيڻ پليتي پڪيڙا ڪ ڍوندي ٻون
ڪيڻ زبون تن جو لکيو ڪتابن
نه ڪي نسوري ڍونين ڪي ڪ پليتي ڪي ڪين
جهڙو ابابيل ڪ گيرو، مور ڪ جهرڪي
ڪ ڪبوتر گهرن جو ڪ وري وحشي
ڪ شتر مرغ ڪ بلبل ڪ قاز ڪ قمري
ڪيڻ چتو ۽ چپ ڪي پڻ لال لکيائون
آهي حڪم ڪانگ جو مٿي چئن پٽين
هيڪڙو قسم ڪانگ جو اهڙو آهي
ڪيڻ تنهن جو بچڙو منجهه ڪتاب لکي
جو پليتي ڌاران مورهين چڻي ڪين ٻيو
ٿيو قسم تنهن جو اهڙي لکن
پڻ جو چڻي سدائين ان ڪي او چوڻون قسم لکن
ٿيو قسم تن حيوانن جو ڪيڻ حرام جن
سي سڀئي حرام لکيا اندر ڪتابن
ڪ وري سڀ ڪ سرڄڻو ڪ سوپيري سانپو

ڪله ڪڏيڏر ڪٿون ڪي ساندڻ
 نين مڙن ٿولجوان ڪڏرست نهو
 به ٿول حلال لکيا مڙي مڃاڻ
 پياسيني تنڪن عالم حرام چون
 ڪڏي پشڪ ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 ڪڏي ماکي جي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 ٿوئي ڪيان اڃا ڪڏي ڪڏي
 مڪر سوف ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 مارو ٽي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 جي ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 پڇي ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 رت ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 مڪر ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 جهو اڳي پاڻي ڪڏي ڪڏي
 قسم جي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 ٿوئي اڳي رڳو سا ڪڏي ڪڏي
 ٿوئي لهر ڪڏي ڪڏي ڪڏي

ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 پڻ رت ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 هيڪ ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 جهرو ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 پڻ قسم ڪڏي ڪڏي
 ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 تڏه ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 مطالب ڪڏي ڪڏي
 ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 پڇي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 ڪڏي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 ٿوئي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 ٿوئي ڪڏي ڪڏي ڪڏي
 پڻ ڪڏي ڪڏي ڪڏي

ڪه ڪه ڏيتر ڪ پتون ڪ وڇي ڪ سانڍو
 ان مڙن ٽولن جو ڪيڻ ڏرست نه هوءَ
 به ٽول حلال لڪيائون مڙئي منجها تن
 بيا سڀئي تن کان عالمِ حرام چون
 ڪ پتنگ ڪ ڪڙڪيتو ڪ مک ڪ مڪڙي
 ڪ مک ماکيءَ جي ڪ جُون ڪ اڏوهي
 توڻي ڪينئان اُن جا ڪ ميوي سندا
 مگر صوف ڪ کارڪ ۾ ڪينئان جي لپن
 ماڻهو تن جي ڪيڻ ڪنا عاجز ٿي آيين
 جي ڪينئان ڪڍي نه سگهبا سي معاف ٿا چون
 پر جيڪي ڪڍي سگهجي تنهن ۾ مَ ويسرن
 رت وهندو نه ٿئي تنهن ۾ موراھين
 *مگر مڇي چئجي جنهن کي سا درس لڪيائين
 جهڙا پڪي پاڻيءَ جا ڪي ڪي ٿا پسجن
 قسم جي مڇي جا سي دُرس سڀئي
 توڻي اچي رنگ سا ڪ ورن ڪاريري
 توڻي لهر ڪ سنڪ ڪا ڪ ذات حڪمن جي
 ڪ سياڻو پاڻي جو ڪ بياباني توءَ
 پڻ رت وهندڙ نه ٿئي جنين منجهه ٽولن
 هيڪ مڇي، مڪڙ بيا، سڻي صحي ڪجن
 جهڙو مهو مُنگهڻ ڪ چڻي ۽ ڪ ڪلڙو ڪ مڪوڙي
 ڪ تڻڻ ڪ ڪوريٽڙو ڪ ڪيڙ نندي ڪ وڏي
 پڻ قسم سڀئي ڪيئن جا چيائون بچڙا
 ڪ پڻ ڪڍجي جن منجها ڪ توڻي ڪ بيا
 ڪ ڪينئان پون مڱن ۾ لها ۾ چارن
 تڏهن ڪيڻ سنڌي تن ٽولن جي موڪل ڏني پڙهين
 ”مطالب المؤمنين“ ۾ اي اشارو لکن
 ڄاڻ جنين ٽولن پاڻي ۾ ۽ رَهڪ سڌائين
 ڪيڻ حلال نه هيڪڙو ٽول نيائين
 پر جيڪي ٿوڪ ڄاڻن سُڪي اتي ۽ پاڻي ۾ پونن
 ڪيڻ درست تن جو اُتو عالمن
 توڻي لسي هوءَ سا توڻي چليري
 توڻي وڏي سا گهڻو ڪ آهي ننڍيري
 پر ڪيڻ مڇي جو مڙهين تڏهن حلال ٿئي

جن گرجلي انداء پائي ڪانهه ته ڪي
 ڪڍري اوڏو ته ڪي ڪڍري تي اچي
 ڪڍي هيڪري پئي ڪي موڪلي
 ڪڍي ته ڪي جهنب ساڻ چي
 ڪڍي سوڙي سڀا مڙ پائي چي
 ڪڍي سائي پائي ڪي ٿڌي وري
 ٿڌن سڀن صور ڪڍي ڏري
 مڙ مڙي يا ڪي ڪهه مڙ ڪري
 تڪ مڙن اڄو ڪهه سبب لڙي سبب
 بي مسئلو هي ڪڍي ڪڍي
 پڙ ڪڍي پائي مڙو ڪڍي
 تان ڪڍي حلال ڪڍي عالم تان
 تڏهه عالمن ڪڍي ڪڍي ڏنن ڪڍي
 پڻ ڪڍي پائي ڪڍي موت پوڻ
 تڃا ڪڍي اڃا مڙي پڻ مڙي پڻ سا
 عجان اهي پڻ مڙي سوچ ڪڍي
 جن لڙي مڙي اڃا پڻ ڪڍي

جڏهن ٿيو مرڻ تنهن جو ڪنهن سبب ڪري
 ڪ ٿيو ڏيئي پاڻهي نڪري ٻهر اچي
 ڪ رڙهي ويو پاڻي مڇي تا سڪي منجهه ڇڏي
 ڪ ٻجهي رهي جاريءَ ۾ ڪ ڪُنڊي ۾ اٽڪي
 ڪ ڪوٽول وڌائين پاڻيءَ ۾ جو مڇيءَ کي ماري
 ڪ گرميءَ ۾ سج جي ڪ پاڻيءَ ۾ ميري
 ڪلو لڳي تنهن سين مڇي پئي مري
 ۽ جان سبب مڇي جي موت جو ظاهر نه پسجي
 ڪ مٽي لڌائين پاڻيءَ ۾ پر خبر کان پوي
 تڏهن ڪيڻ ڏرس نه تنهن جو مؤمنن مٽي
 پر جيڪڏهن پاڻي وٺو رڙهي مڇي مٿا
 جان آهيس پار سسي ٻهر پاڻي ڪا
 ۽ جان سسي پاڻيءَ ۾ ۽ ٻهر ڀڄي پار
 ”ڪفايا“ ۽ ”تبين“ ۾ ڪڍي تون نهار
 حڪم تنهن جو ههڙو منجهه ڪتابن آه
 تان ڪيڻ سنڌي تنهن جي منع ڪيائون مورا
 تان جان سبب تنهن جي موت جو ڪو پسجي پيدا

جيئن ڪر جهلي آندائون پاڻي ڪنا ٻهر تنهن کي
 ڪ دريا وڌو تنهن کي ڪنڌي تي اُڇلي
 ڪ مڇي هيڪڙي پئي کي ڪهي موڪلي
 ڪ ڪو پڪي تنهن کي ڇهنب ساڻ ڇني
 ڪ مري سوڙهائي سبب مٽ ۾ پاڻيءَ جي
 ڪ ڪوسائي پاڻي ڪي ڪ ٿڌائي وري
 ٿئن سڀني صورتن ۾ ڪيڻ ڏرس ٿئي
 مرڻ مري پانهنجي ڪ ڪهين مرض ڪري
 ته ڪ مرڻ ان جو ڪنهن سبب ڪري ڪري سبب آهي
 اي مسئلو هيٺئين ڪنن سين سڻي ياد ڪجي
 پر ڪين رهيو س پاڻي ۾ پئو ٻهر تها
 تان ڪيڻ حلال تنهن جو لکن عالم تا
 تڏهن عالمن تنهن جي ڪيڻ تي ڏنن ڪين قرار
 پڻ جا تري پاڻيءَ تي مڇي موت پُوا
 ته جا سُجي اڀامي پُٺ ۾ موٽي پيئي سا
 ۽ جان آهي پيٽ ۾ منجهس سوچ نه ڪا
 جيئن لڳو هُئس پُٺ اتي ڪ پيٽ تي ڪو گهاٽ

نَانُ کِينُ حَلَالُ تَهْجُونَاتِ نَاهِ رَوَا
 ۽ پکي ڪري جهنم ۾ اڌ ته کي:
 پڻ جي ڪه اڌي جولاءِ زمين مٿا
 جي ۽ مڃا هڪ ڪري ٻي جي ڪري
 ٿڪڻ دهرست ته جو جان سڄي سڀاه
 تان منع ڪئي عالم ته جي کينا
 ٿڪڻ ته جي جو مڃا رو چوڻ
 ڪتاب حيوه الحيوان ۾ پڇا رکڻ
 ناه لا زم تن اتي چون بسم الله
 پڻ پاڻي پليت ۾ جي جا چا پي
 کين دهرست ته جو پڇا تان دوشي
 کين نگر جي تنجو اچي وڃوس
 جه مڃا ڪند وڃجو ۽ ٻولي ۽ ننگي
 دهرست چيا ته هي صمي قول ڪري
 قسم جي مڪر جاسي مڙي حلال چوڻ
 ٿوئي مومن تنکي ڪ مجوسي فن
 جي کي کڏ زمين ۾ مڪر لنياء

جي هي تر از جي کي ڪو پوت ڪري
 ٿڪڻ پڻ ٽڪر جو دهرست ڪر مائي
 ته اهي مڃا رو کڻ کين وارن لاءِ
 ڪم مڃا پڻ پکي جي نڪتي بهرو پي
 ۽ جان تغير کاڌا ۽ جي تي پسرنا
 جي ماري مجوسي جي کي کي هيڪند
 ڪونه اختلاف ان ۾ مڃا جي مذمت
 پر چي ماري جي کي مومن مڃا
 جي ڇڏيا وڃا ٿي پڇي مڃا
 وڌي ته پاڻي ۾ وڌي ساڻي
 پڇو جي جو ڪند وڃي سندو
 پر چا جي ننڍا ۾ اهر تي اهي
 ڪراهه ته جي اختلاف رکي
 پر چنڊ ته پاسو ڪجي ڪا پي لپي
 ٿوئي ڪه سبب ڪري ڪه سبب
 بسم الله وقت وڃي پڻ لا زم ڪا لکن
 ڪ چير ۽ حير اچي کي ڪا نياء

تان کيڻ حلال تنهن جو نات ناه روا
 ڪ پڪي ڪري چهنب سين ٻه اڌ تنهن کي
 پڻ جي ڪنهن اڌ مڃي جو زمين مٿا
 جي مڃي منجهان هيڪڙي ٻي مڃي نڪري
 ته کيڻ درست تنهن جو جان سڄي سا آهي
 تان منع ڪئي عالمن تهين جي کيڻا
 ته کيڻ تنهن مڃي جو موچارو چون
 ڪتاب ”حيوة الحيوان“ ۾ اي پچار لکن
 ناهي لازم تن اتي چوڻ بسم الله
 پڻ پاڻي پليت ۾ مڃي جا جاپي
 کيڻ درست تنهن جو پڄاڻان ڌوتي
 کيڻ نه گهرجي تن جو اچلي وجهبوس
 جنهن منجهان ڪنڊو پڻ جو ۽ پتو ڪيڏي نه سگهجي
 درست چيائين تنهن کي صحي قول ڪري
 قسم جي مڪڙن جا سي مڙئي حلال چون
 توڻي مؤمن تن کي ڪ مجوسي وٺن
 جي ڪٽي ڪڏ زمين ۾ مڪڙ لٽيائون
 جي هڻي تراڙ مڃي کي ڪ به پوت ڪري
 ته کيڻ ٻنهي ٽڪرن جو درست فرمائي
 ته آهي موچارو گهڻو کيڻ وارن لاءِ
 ڪ منجهان پيٽ پڪي جي نڪتي بهر وري
 ۽ جان تغير کاڌائين چڄي ٿي پرزا
 جي ماري مجوسي مڃي کي ڪٽي هيڪاندي ڪن
 ڪونهي اختلاف ان ۾ منجهه چئني مذهبن
 پڻ جيڪي مارين مڃي کي مؤمنن منجهان
 جي چڏيائين ڄاڻي ٻجهي ته پئي مور نه ڪا
 وڌي تنهن پاڻي ۾ وڌي سا ٿئي
 پتو جو مڃي جو ڪ ڪنڊو پڻ سندوس
 پر جا مڃي ننڍائي ۾ اهڙي آهي
 ڪراهن ۾ تنهن جي اختلاف لکي
 پر چنگو ته پاسو ڪجي جيڪا ٻي لپي
 توڻي ڪنهن سبب ڪري ڪ ريهين سبب مرن
 بسمله وقت وٺڻ جي پڻ لازم ڪان لکن
 ڪ جيري ۾ جيئرا جهلي ڪٽي ڪانيائون

ڪو جي ڪو سڀي پايي ۾ تنگي تاياءُ
 پر ڪاڻ جو چيري ته ڪو چون ڪراهن
 هي ڏيئي سڀي ڪم شريعت جو
 هاڻي سڀي بيان تجو هي ۾ هجا
 رت و هي جو نري منجاسو حرام لکيا
 پراڻ ڌار رت پيو دُرست چياءُ
 پنجڪ دڄ پنجا ٿا رک پٺت جي منڍ
 فتوى لکي ڪتابن ۾ انه قول آي
 هيڪ الت فتح پو ترنا انورا
 پنجا ٿو و گوچه ساري صهي ڪجا
 انا رک ڪندا جي نوء مغرمي جو
 لي مڙي ڪراهن تنزه ڪر ڪا لانا
 ان ڌه ٿولن ري حلال چيا مڙي تو
 ڪ هي ڪجي ڪ قهر ڪ اندرا
 ڪ رک ڪ چري ڪ ڪونر اسنڌا
 مگر هڏا جي پکين جاء پک ڪ سندا
 پڻ عالم اوجري ۾ اختلا لکن

مڙن مڏ هبن مڙي حلال لکيا
 ڪجي پاسو ته ڪنا جي تي سڀ پيو
 کين دُرست جن حيوان جو سڀي
 کين نگر جي جن ٿولن جو دُرست حلال
 کين ڪنا ته جي منع ڪيا
 ڪن ڪتابن ۾ ي روايت آهي
 کين تجو مو منگي پڻ دُرست آهي
 ڌه ٿول حيوان حلال لکن ڪراهن
 چوئي دُرست و آهي پڻ اهي مڪروها
 سڀا سمنهرو ڀر دُو جه مڙي ساما
 ڌه مغر ڪندا چوئي جي جهم مڙي جاء
 کين نگر جي تجو ضرورت ڌارا
 ٿوئي ماه ڪ پوچري ڪ سڀي
 ڪ ڪل مڏ بوجي ڪ سندا سڀي ڪرا
 ڪ جو نور ڪرتي ڪ هڏا ڪو پرا
 جي ڪا جي تنگي پنڌ ڪين چو
 ڪن دُرست چي ڪي ڪراهن

ڪه وڃي ڪوسي پاڻيءَ ۾ تن کي تايائون
 پر ڪاٺ جيئري ٿول جو چون ڪراحت هوءَ
 هيٺون ڏيئي سڄي ڪمر شريعت جو
 هاڻي سڄي بيان تن جو هيٺين سين هٿجا
 رت وهي نڙي منجهه سو حرام لڪيائون
 پر ان ڌاران رت ٻيو دُرسٽ چيائون
 ته جيڪي فيح پڄاڻن رڳن پيٽ جي وهندڙ رت رڙهي
 فتويٰ لکي ڪتابن ۾ انهي قول اُتي
 هيڪ آلت، فُرج ٻيو، ٿئا آنورا
 پنجون پتو، وڪو چهون ساري صحي ڪجا
 انون رڳون به ڪنڌ جون، نائون مغز مٿي جو آه
 اِي مڙهي ڪراحت تنزيه ڪري ڪتاب لکيا
 ان ڏهن ٽولن ري حلال چيائون مڙهي ٿوڪ ٻيا
 ڪه هيٺون ڪه بڪي ڪه ڦڦڙ ڪه آندا
 ڪه رڳون ڪه چرٻي ڪه ڪونٺرا سڱڙا
 مگر هڏا جي پکين جا ۽ پڪ سندا تن
 پڻ عالمن اوجھري ۾ اختلاف لکن

ته مڙن مذهبن ۾ سي حلال لڪيائون
 ڪجي پاسو تنهن ڪنا جي ٿئي سجهه ٻيو
 ڪيڻ دُرسٽ جن حيوانن جو سي اچي ات پُٺا
 ڪيڻ نه گهرجي جن ٽولن جو ڍور حلال منجهه
 ڪيڻ ڪنا تنهن جي منع ڪيائون
 ڪن ڪتابن ۾ اي روايت آهي
 ڪيڻ تنهن جو مؤمنن کي پڻ درست نه آهي
 ڏه ٽول حيوان حلال ۾ لکن ڪراحت ٿا
 چوڻي دُبر حيوان جي پڻ آهي مڪروها
 ستون سنهڙو پردو جنهن ۾ سڻي سامءَ
 ڏهون مغز ڪنڊي جو پُٺ جي جنهن ۾ مني جاءِ
 ڪيڻ نه گهرجي تن جو ضرورت ڌارا
 توڻي ماه ڪه پوڇڙي ڪه سسي ۽ گريا
 ڪه ڪل مذبوح جي ڪه سندا سي ڪٽڙا
 ڪه جو نرو ڪه ڪڙي ڪه هڏا ڪنڊيرا
 جي ڪاڻجي تن کي ته چڱو ڪين چون
 ڪن دُرسٽ چئي، ڪي ڪراحت ڪهن

کين جادور جي ڄم ڪي سماءُ
 تڪين ته جو سفر لکين علماءُ
 وڌي ڇڏي تها ٿي اڳي ذبح ڪنا
 ماه جن نولجو مرام هي انا ما تها لکي
 پڻ ڪو ڪي ڪري ذبح جي مري پيا
 تڪين ڦٽو ٿيو ٿو ٿي ماه ٻچي
 هاڻ سڄي سڀي کاڌو محمد جن مڃا
 ڪي تحقيق تجو مڃا سڪ سرير
 ذه وهت لکيا اهڙا سڀي سڄي
 ٻچي ڪو ڪي ڪري ذبح جي مري پيا
 ڪن ڪتابن ۾ چاري اهي
 مڪر جي ماه ۾ پڻ روايت اهي
 سڙخا اهي هي ڪو ڪي ڪري يالي جو
 تڪو اڳي گڏ ڇوڻي ڪو ڪو ٿو
 مهر ڪر منڍي باج ساڻ بدن
 من جي منان جا پانڊا پيا جن
 ڪري رحمت تهن ڪو ڪي ڪري

جي هوندي هيڪاڻ ڪي ڪي ڪي
 پر جي ڪين بهر اهي ڪي ڪي
 تڏه منع ڪيا ته جي ڪي
 مڪر ڪي اهي ڪي ڪي ڪي
 انون نڪو ته مڃا ڪي ڪي
 فتاويٰ سڀي ڪي ڪي
 کاڌو جن نولجو ماه محمد مڃا
 تڏي ڪي ڪي ڪي ڪي
 ان ڪي ڪي ڪي ڪي
 ساڳو ڪي ڪي ڪي ڪي
 تڪاڏو ڪي ڪي ڪي ڪي
 پوراڏه ڪي ڪي ڪي ڪي
 ڪاڙو ڪي ڪي ڪي ڪي
 سائين ڪي ڪي ڪي ڪي
 بخشي ڪي ڪي ڪي ڪي
 ڪر ڪي ڪي ڪي ڪي
 لا اله الا الله محمد رسول الله

گپيرڻ جا ڏور جي جنهن ۾ گپ ساماء
 تہ کيڻ تنهن جو سڦرو لکن ٿا علماء
 وڏي ڇڏيائون تنهن کي اڳي ذبح ڪنا
 ماه جن ٽولن جو حرام آهي، انا ملر تن جا کير نه کڻجي
 پڻ ڪڪڙ ڪهڪري ذبح ري مري پئي جي
 تہ کيڻ ڦٽرو تن جو توڻي ماه نه چڪي
 * هاڻ سڻجن سي کاڌو محمد جن منجهان
 ڪجي تحقيق تن جو منجهان سک سرير
 ڏهه وهڻ لکيائون اهڙا صحي سي سڻجن
 پنجين ڪڪڙ، ڇهون تغدري چٽو منجهان پڪيڙن
 ڪن ڪتابن ۾ پڇار اي آهي
 مڪڙن جي ماه ۾ پڻ روايت آهي
 سُرخاب آهي هيڪڙو پڪي پاڻيءَ جو
 تڪر اڏامي گهڻو چونس چڪويو
 مهر ڪر مون ڌڻي باجهه ساڻ ٻُڌن
 مون جيئن مٺاين جا پانڊا پريا جن
 ڪري رحمتون تن سين ڪلمون جي ڪهن

جي هوندي هيڪاندي حيوان سين ڪهندي ويرا
 پر جي گپيرڻ بهر اچي نڪري ڏور منجهان
 تڏهن منع ڪيائون تنهن جي کيڻا
 مگر کير آهي عورت جو درست گپرو کي
 آڻو نڱو تنهن منجهان ڪ ڪين کير نڪري
 ”فتاويٰ سراجي“ ۾ ڪڍي نهارجي
 کاڌو جنين ٽولن جو ماه محمد مير
 تہ ٿئي تسلي تن کي اندر جن اڪير
 اٺ، ٻڪري ۽ ڍڳي، چوٿون سهو چون
 ستون گوشت گورخر جو، اٺون سڻو مڇين
 تہ کاڌو گوشت سُرخاب جو پڻ سيد سونهاري
 پورا ڏهه حيوان ٿيا ان روايت ڪري
 ڪارو ٿئي رنگ ۾ مرغابي جيڏو
 سائينم سنئي سونهائي مڙن مؤمنن
 بخشي بوج بچائون ڏوهڙا ڏوهارين
 ڪرم تنهن جو ڪثير ٿيو اي صاحب سندس سين
 لا اله الا الله محمد رسول الله ﷺ

* بيان نبي سائين، جن جانورن ۽ پکين جو گوشت کاڌو.

پھر وہ باب ذبح جو ایسی حیوانات
 تھے جن پر وجہ سہل و حلال حرام
 سبکی شریعت کی وزعامل عمل کن
 لکن کتاب ہم نری ہے پکار
 واد اہلنتم فاصطادوا فرما یو جبار
 پر کینوشکار یا انکے لئے شکار
 نیلا وہ مباح تیو مباح مرن مباح
 ککری نیت کہ نفع حی و نخی شکار
 پر کین جن تو لہو حلال مور نہو
 حی شکار حی نہجو تکرہت کہو
 کم آئیدی کل نخی ک شرفع کبو
 ہی کروتی تن حیوانی شکاری
 حکم بن قسمہ جابیان کیا کہ جن
 جو وہ شرط شکار جا میں کتاب
 تسکن تین سہلا مومنین متی
 جن شکار نخی حیوانی و قلابہ
 جھرو کتو کہ شہنہ کو شری طور

ہائی بیویاب شکار جنہو حی بیان
 سنی مسئلہ دینجائیں ی یا جن
 نہ صباح ذیہ قیامی مرن جن
 نہ اہی دہرست مومنین ککری شکار
 موکل دینی نخی بن محمد مختار
 مگر اذن ذنہ لغوی صی صابن
 پر قصد قوت حلالہو شکار
 حی نیت کیا مراند حی تکرہت
 جھرو سور ک یو لڑو کہ شہنہ ک
 کین دارا تن منجا شہنہ نفع ہو
 قسمتہ شکار جان پیت لکن
 بیوتی شکار ہو تکی جن
 ہائی پھر ہی جن جیکہ شہنہ
 لکن کریان پندر اسندی والی
 پھر و شرط شکار جو سنی یو دھر
 توئی قہہ کین جو کہ اہی جن
 کچھو کچھان ک شکار و باز ک

پهريون باب ذبح جو اچي ٿيو تمام
 ته ٿئي پروڙجڻ سهلو حلال ۽ حرام
 سڪي شريعت کي ور عامل عمل ڪن
 لکن ڪتابن ۾ نرتي اي پچار
 ”وَإِذَا خَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا“⁽¹⁾ فرمايو جبار
 پر ڪيو شڪار پاڻ نه ڪڏهين سرور سڀ ڄمار
 تيارهه مباح ٿيو منجهه مڙن مذهبن
 ڪ ڪري نيت ڪنهن نفعي جي وڃي شڪار وٺن
 پر ڪيڻ جن ٽولن جو حلال مور نه هوءَ
 جي شڪار ڪجي تنهن جو ته ڪراهن نه هوءَ
 ڪم ايندي ڪل تن جي ڪ شر دفع ڪبو
 هيڪڙو ٿئي تن حيوانن سين جي شڪاري هون
 حڪم بن قسمن جا بيان ڪيا گهرجن
 *چوڏهن شرط شڪار جا منجهه ڪتاب لکي
 ته سڪڻ ٿين سهلا مومنن مٿي
 جيئن شڪار ڪجي جنهن حيوانن سين سوڦاڙيندڙ هوءَ
 جهڙو ڪتو ڪ سياه گوش ڪ ڪو مرون پيو

*هاڻي پيو باب شڪار جو سڄي تنهن بيان
 سڄي مسئلا دين جا پڙهي پارجن
 ته صباح ڏينهن قيام جي مرڪن وچ بين
 ته آهي درست مؤمنن کي ڪرڻ سندن شڪار
 موڪل ڏني تنهن جي پڻ محمد مختار
 مگر اذن ڏنائون ان جو صحي صحابن
 پر قصد قوت حلال جو ور شڪاري ڪن
 جي نيت ڪيائين راند جي، ته ڪراهن ڪنهن
 جهڙو سوئر ڪ پوئلڙو ڪ شينهن ڪ ڪتو
 ڪيڻ ڌاران تن منجهه ٿيندو نفعو پيو
 *قسم تنهن شڪار جا بن پتين لکن
 پيو ٿئي هٿيارن سين هوءَ تڪائي جن
 هاڻي پهرين سي سڄن شرط شڪار جا
 لکي ڪريان پترا سنڌي وائي سي
 پهريون شرط شڪار جو سڄي ياد ڪرهو
 توڻي قسم پڪين جو ڪ آهي چوپايو
 ڪ چيٽو ڪ سڇاڻو ڪ شڪرو ڪ باز ڪ باشو

* باب پيو: شڪار جي باري ۾

* شڪار جا قسم

* شڪار جا چوڏهن شرط

(1) ترجمو: ۽ جڏهن احرام لاهيو پوءِ ڀلي شڪار ڪريو. (پارو 6، سورة المائدة، آيت 2)

كَرْتُ شَكَارِ اِنْدُرُ سَتُ لِكِي تَوُ
 جَدِ لَهْ دُورِي شَكَارِي وَغِي سِيُونُ
 جِي سِيُونِي رِي سِيَا تِي سِيُونِي مَغِي رِي
 پَرِي چِي كُو جِيَوَان قَانِي دَرِي تِي صَلَاحِي
 جِي بِيَا تِي هِي شَكَارِ دُونِه لِي سِي
 تَكِينِ سَنَدِي تِي هِي كَانِه دُرِي
 بِيُونِ شَكَارِ جِيَا اَمَرُ
 وَمَا عَلِمُ مِنَ الْجَوَارِ مَكِينِ خَالِقِ
 هِي كَرُوكَارِي پَكِي بِيُونِ پَا يَتِ
 سِي سَنَدِي تِي اَمِي عِلَامَتِ
 ثَابِتِ رَسَا يِي تِي هِي پَانِ شَخَسِ
 تَدَهْ مَعْلَمُ سُو تِي شَكَارِ هِي
 تِي سِيُونِي كِينِ تِنِ بِنِ جِيَوَانِ مَوْرِي
 تَدَهْ صَحِي قَوْلِ كَرِي سُو حَلَالِ لِكِي
 پِي جِي تِي رِي پَرِي اَمِي چِي كُو شَكَارِ
 تِهْ بِيَا اَمَرُ شَكَارِ جِيَا كَادَاوِ تِي
 جَدِ كَادَاوِ هُونْدِي تِهْ مَبَا لِكِي رَسَا

لِي سِيَا تِي شَكَارِ دُونِه مَبَا اَمَرُ
 گَاوِ كِيَا تِي تِي تِي تِي تِي
 تَرِي حَلَالِ نِي جِيَوَانِ هِي اَمَرُ
 رِي رِي اَمَرُ دِي كُو تِي مَوْرِي
 تِهْ رِي مَارُ شَكَارِي مَبَا اَمَرُ
 مَكَرِي جِي رِي لِي دَرِي تِي تِي
 تِي شَكَارِ جِيَوَانِ سِي شَكَارِ
 پَرِي سِي جِيَوَانِ پَتِ جِيَوَانِ
 كُو جِيَوَانِ پِيَا جِيَوَانِ
 جِي وَ يِي اَمِي شَكَارِي شَكَارِي
 جِيَوَانِ شَكَارِ مَبَا لِكِي تِي
 پَرِي سِي اَمِي جِيَوَانِ جِيَوَانِ
 جِيَوَانِ تِي شَكَارِ مَبَا لِكِي
 پَرِي تِي پَرِي مَوْرِي مَوْرِي
 تِي شَكَارِ كِيَا تِي هِي
 تِي شَكَارِ اَمَرُ مَبَا لِكِي
 جِي وَ يِي اَمِي شَكَارِي شَكَارِي

ڪرڻ شڪار تن سين درست لکي ٿو بسمله چئي شڪر ڏانهن منجهان ڇڏبو ڪو
جڏهن ڊوڙي شڪار کي وڃي رسيو سو گهڻا ڪيائين تنهن کي تيز تڪائي جو
جيسين وڃي رسيا تيسين مري رهيو ته ڪيڻ حلال تنهن جو منجهه ”هدايا“ چوڻ
پر جيڪو حيوان ڦاڙيندڙ نه ٿئي اصل الائي جهڙو اٺ ڪ ڍڳو ڪ هجو ڪ ڪبوتر ڦمري
جي بچيائين تنهن کي شڪار ڏانهن بسم الله چئي تنهن وڃي ماريو شڪار کي مٿا پهس پئي
ته ڪيڻ سنڌي تنهن جي ڪانهي ڏرستي مگر جي جيئرو لپندو ته ذبح تنهن ڪبي
بيو شرط شڪار جو چيائون اهڙو ته ڪجي شڪر جنهن حيوان سين سو سيڪريل هو
”وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ“⁽¹⁾ خالق فرمايو پر سڪڻ حيوان جو ٻن ڀتين جون
هيڪڙو ڪارڻ پڪي پيو چوپاين ڪتو ڪ چيتو ڪ بيا چوپايا
سڪڻ سنڌي تن جي آهي علامت اها جيئن وٺي آئي شڪار کي شڪاري مهڏا
ثابت رسائي تنهن کي پاڻي منجهانس نه ڪاءِ جو نه کاڌائين شڪار منجهه لڳ ٿي پيرا
تڏهن معلم سو ٿيو شڪار تنهن سين رههه پر جيسين اڃان ڪيڻ چڙهي پهرين ٻن شڪارن جو
تيسين ڪيڻ تن ٻنهي جو حلال مور نه هو ۽ جان تن شڪارن منجهه لڳ نه کاڌاءِ
تڏهن صحي قول ڪري سو حلال لکيءَ بيو مڙئي پويون موچارو چيءَ
پڻ جي ٿي پيرا ڪين چڪي ڪتو شڪار منجهه ٿي شڪار ڪيائين تنهن سين گهڻائي پيرا
تنهن پڄاڻان جو شڪار جهليائين کاڌائين تڏان ته اي شڪار حرام ٿيو کاڌائين جنهن کان
جڏهن کاڌو هوندائين تنهن منجهه اڳي رسائڻا ۽ جان ڪتي آئي رسائيو شڪار شڪاري کي

(1) ترجمو: ۽ جن جانورن کي توهان شڪار سيڪاريو ٿا (انهن جو ڪيل شڪار حلال آهي) پارو 6، سورة المائد، آيت 4

وَرِي مُوئي تِه مَجَادُورِي ۽ چِري
 تڪين ڪري ان صونم شڪار اُميئي
 ڪل کاڌاءِ تيجي ڪر تاءِ هڏو
 ڪ چنب چنباءِ تيجي ڪ چنبو ته جو
 نڪ کاڌو شڪار تيجو موئي ڪوئي
 پري سڀئي وڏي ڪاڻو مڃڪتاب ڪي
 ۽ جان ايو ورت شڪار جي
 تڏه ڪن حلال تيجو مومين مئي
 حڪم چيني ۽ پڻ چوپايو جنر شڪار جي
 پر ڪي شڪار جن پڪين س توڻي باز ڪي
 جن ۽ مانم شڪاري جي ٿين سمورا
 جڏه ڪوئس موئي ايو باز مري پيرا
 جي باز کاڌو شڪار تيجا ڪرام سوڌو
 حڪم نه اهي پڪين جوان ڪاڻو پويان
 ڪوئن س ناسو موئي مالڪ ڏانه
 چيسئي موئي اجابت نڪري تڏي
 جن شڪار جن هٿيارن ٿي ڪاهون

ڪ وري شڪار ڪر ۽ اڳي وڏو نه ڪي
 پر جي کاڌاءِ رسائين اڳي نڪرو گوشت
 ڪ پڪر اندي مڃا ڪي ڪو چنباءِ نڪرو
 تان اهري ڪي جا هليو شڪار وڏي
 چيسئي وري تڏي پير الڳ ڪي ڪي
 جڏه ڪي جي جر جي شڪار مري
 ته موئي دڄ سو ڪوئو سڀل ساري
 توڻي ڪي کاڌو مڃا ڪي جا هلي ڪي
 ن مڙن مسلمانن ڪي جهوا ڪي
 سڪن سنڌا ٿي تيجي اهيان اهرا
 جهم ڪوئي تني تهر اچن موئيا
 تڏه معلوم سوئو ڪوئو شڪار لاءِ
 اهي دهرس مومين ڪي ڪي نه سنڌ
 پر چيڪڏه باز ٿي وڏو باز ڪنا
 تڏه شڪار تيجو پڇو ڪي ناه روا
 نرو شڪار جو ڪتاب ٿي ڪهن
 توڻي له ڪي ڪجاءِ ڪاڻ مڃا ڪي

وري موٽي تنهن منجه ڊوڙي ڪ چري
 ته ڪيڻ ڪري ان صورت ۾ شڪار حرام نه ٿئي
 ڪ کل کاڌائين تنهن جي ڪ ڪرڻيائين هڏڙو
 ڪ چهنڊ چيڀائين تنهن جي ڪ چنبو تنهن جو
 نه ڪي ڪاڻبو شڪار تنهن جو موٽي ڪو ٻيو
 پر اي سڀ تڏهوڪيون ڳالهيون منجه ڪتاب لکي
 ۽ جان آڻيو جيئرو هٿ شڪاري جي
 تڏهن ڪيڻ حلال تنهن جو مؤمنن مٿي
 حڪم چيئي ۽ پڻ چوپلين جو جن سين شڪار ڪجي
 پر ڪجي شڪار جن پکين سين توڙي باز ڪ پيا
 جيئن فرمان ۾ شڪاري جي ٿين سي پورا
 جڏهن ڪوئڻ سين موٽي آيو باز تي پيرا
 جي باز کاڌو شڪار منجه ته حرام سو نه هوءَ
 حڪم نه آهي پکين جو ان ڳالهه ۾ چوپلين جهو
 ڪوئڻ سان نه آڻيو موٽي مالڪ ڏانه
 جيسين موٽي اجابت نه ڪري ٿي پيرا
 جيئن ڪجي شڪار جن هٿيارن سين تڪاسي هون
 ڪ وڏي شڪاري ٽڪرو اچليو ڏانهن ڪتي
 پر جي کاڌائين رسائين اڳي ٽڪرو گوشت جو
 ڪ پڪڙاندي منجه پکي جي ڪو چيڀائين ٽڪرو
 تان اهڙي ڪتي جاهل جو شڪار درس نه هوءَ
 جيسين وري ٿي پيرا لڳه ڪيڻ نه چڏيندو
 جڏهن ڪتي جي جرح سين پئي شڪار مري
 تنهن موٽي ذبح سو ڪيو بسمله ساڻ وري
 توڻي ڪتي کڻو منجهانس ڪنهن جاهلي ڪري
 ان مڙن مسئلن ۾ پڻ ڪتي جهو آهي
 سڪڻ سندا ئي تن جي اُهيڃاڻ اهڙا
 جهر ڪوئي تن ڪي تهر اچن موٽيا
 تڏهن معلم سو ٿيو لائق شڪار لاءِ
 آهي دُرس مؤمنن ڪي ڪيڻ تنهن سندو
 پر جيڪڏهن باز ڀڄي وئو بازدار ڪنا
 تڏهن شڪار تنهن جو ٻيڙو ڪيڻ ناه روا
 ٿئون شرط شڪار جو ڪاتب اي ڪهن
 توڻي لوه ڪ رک جا ڪ ڪاٺ منجه گهڙجن

۱. نات حلال ڀٽي شڪار سنداوتن
 ۲. جن کي شڪار جن ٿولن ٿو کرين
 ۳. ٿوئي ڪا ڪيا ٻي ڪر انڪا ڪه ٻي ٻا
 ۴. جو ڪا ڪيا ٿي ٿي ٿو ٿي ٿي ٿي
 ۵. ڪڍن ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۶. ڪه ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۷. مري ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۸. عيان ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۹. شور ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۰. ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا
 ۱۱. ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۲. مگر ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۳. تڏه سو حلال ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۴. جي لفظ ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۵. مگر ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۶. مٿان ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۷. ڪي بندوق ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي

۱. چوٿو شڪار جو چوٿا ڪا
 ۲. رت ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۳. پري ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۴. قولي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۵. جيڪو ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۶. سڀي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۷. تڏه ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۸. ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا
 ۹. ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا
 ۱۰. لکي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۱. جن ڪا ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۲. شور ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۳. ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا ڪا
 ۱۴. ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۵. ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۶. جي شڪار ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
 ۱۷. سڀي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي

نا ته حلال نه ٿئي شڪار سندو تن
 جيئن ڪجي شڪل جن ٽولن سين سي ٽڪو ڪرين گها
 توڻي گها ڪيائين ٻڪي ڪرلن ڪلن ڪنهن پي ماڳا
 جو گها ڪيائين تيزي سين ته ايهي بس چون
 ڪيڏ نه آهي رت جو وس ۾ شڪارين
 ڪهنيائين تير ڪه ڪاتي ڪنهن وهڻ ڪا
 مري سو شڪار پيو تنين جي سببا
 ۽ جان اچي تير ڪه ڪاتي پٺ پارا لڳي
 سو وڃي ڏڪي جيئن لڳو وهندو شڪار ڪي
 ڪه گها ڪيائين لٺ سين ڪه پھڻ ساڻ ڪري
 ته ڪيڏ ڏرست نه تنهن جو توڻي بسمله چيائين هٽندي
 مگر جي گهڙي ڪيائين منهن گز جو ٽڪو تير جهو
 تڏهن سو حلال ٿيو ڪيڏ صيد سندو
 چئي لفظ بسمله جو سو جهلي اُچليائين
 مگر ٽڪي پھڻ ۾ جيڪا ڳرائي هوءَ
 متان ٿيو هوءَ ڳرائي سين موت شڪار جو
 ڪه بندوق هنيائين ڪه گليل پري
 چوٽون شرط شڪار جو چون ٿا علماء
 رت نڪري هٽڻ سين هوند وري جنهن منجهه
 پر نڪرڻ رت جو لازم ڪين لکن
 فتويٰ انهي قول تي ڏني عالمن
 جي ڪنهن تير ڪه پالو هنيو چئي بسم الله
 سي وڃي لڳا شڪار ڪي ٻرتا منهن پارا
 تڏهن ڪيڏ حلال تنهن جو عالم چون ٿا
 ڪه ڪنهن شڪاري گز هنيو منجهه ڪمان پري
 ڪه گليل اُچليائين ڪه بندوق هٽي
 لڳڻ سين ان ٽولن جي پئي شڪار مري
 جيئن گها نه ٿئي ان جو ٽڪائي ڪري
 سو وڃي ٽڪائي پاڙ سين منجهه شڪار لڳو
 ڪه منهن هرڙي پھڻ جو ٽڪو ڪيائين
 ته پڻ شڪار تنهن جو حلال چيائين
 ته پڻ شڪار تنهن جو چون نه ڪاٿبو
 جي شڪاري گز هنيو پڪي ڀڄندي ڪي
 سسي لٽائين تنهن جي لڳي جيئن ڏڪي

ٻڌايو ڪنهن نري ڪنهن الله عز حڪم ان حياتي کي موت جهڙي پراڻي حياتي جي ڏسي ڏيئي ڪو نور ڪي شڪار جن جو انهن ڪنهن ٿوئي ڪرين ڏند ڏي ڇڏي ڇڏي ته وڃي نڪو شڪاري ڪا ٿي ڇڏي ڪي هيءَ زمين تي ڪي شڪاري ٿو تڏهين حرام ٿي ڇڏي ڇڏي ٿو سو وڃي سنڌ ڪري ٿي ڇڏي ڇڏي ته اهڙي ڪا ڪري حلال ٿي ڇڏي پڇا شڪار جو سڄو ٿو ڇڏي ڇڏي ڪي پاڻي کان ڪمان ٿي ڇڏي ڇڏي پر پسي شڪار پاڻي ڏي ڇڏي ڇڏي ٿي ڇڏي ڇڏي ان شڪار ٿي ڇڏي ته جي لفظ ٿي ڇڏي ڇڏي ڇڏي وڃي قتل ڪيا ڇڏي ڇڏي ڇڏي ۽ جان اڳوڻي ڇڏي ڇڏي ڇڏي	ٻڌايو ڪنهن نري ڪنهن الله عز حڪم ان حياتي کي موت جهڙي پراڻي حياتي جي ڏسي ڏيئي ڪو نور ڪي شڪار جن جو انهن ڪنهن ٿوئي ڪرين ڏند ڏي ڇڏي ڇڏي ته وڃي نڪو شڪاري ڪا ٿي ڇڏي ڪي هيءَ زمين تي ڪي شڪاري ٿو تڏهين حرام ٿي ڇڏي ڇڏي ٿو سو وڃي سنڌ ڪري ٿي ڇڏي ڇڏي ته اهڙي ڪا ڪري حلال ٿي ڇڏي پڇا شڪار جو سڄو ٿو ڇڏي ڇڏي ڪي پاڻي کان ڪمان ٿي ڇڏي ڇڏي پر پسي شڪار پاڻي ڏي ڇڏي ڇڏي ٿي ڇڏي ڇڏي ان شڪار ٿي ڇڏي ته جي لفظ ٿي ڇڏي ڇڏي ڇڏي وڃي قتل ڪيا ڇڏي ڇڏي ڇڏي ۽ جان اڳوڻي ڇڏي ڇڏي ڇڏي
--	--

پر اڃان پسجي جيئرو پيو ڪر ڦٽي
 تہ پڻ حلال نہ ٿئو سڀڪو صحي سڻي
 ۽ جان سڀسي ڌاران تنهن کي بي ڪنهن ماڳ لڳو
 تڏهن جي ڪنانئس نڙي ڪنا تہ ڪيڻ دُرس هو
 وڃي جي وهت کي ڪرين تڪيرو گهاء
 پر جيڪن ڪتو ڪ باز هئا چڻيو بسمله ڪنا پوءِ
 بلڪ بوسائين تنهن کي ڪ ڪو پڳائينس انگڙو
 سبب ان ٽولن جي شڪار جو ماڳهين ساه ويو
 جي ڪنهن پري شڪار ڏانهن تڪو تير هنيو
 ڪ لڳي هڏي تان اُٿري اُچاترو ويو
 جيسين پيهي ماهه کي وڃي نہ رسو
 جيئن چڏي شڪاري ڪتي ڪ باز کي هئا
 جي ڪتو ڪ باز شڪاري ڪين ڊوڙايو
 وڃي ڪُنائين تنهن کي ڪري گهاء تڪو
 مگر جي ڪتي کي ڊوڙندو شڪاري ڏنو
 بچڻ پڄاڻا تنهن جي ڪتو زور ڏُڪيو
 تڏهن چون حلال ٿيو ڪيڻ تنهن جو

جهلي ڪُنائين نڙي ڪنا بسم الله ڪري
 حڪم ان حياتيءَ کي موت جهو آهي
 پر آهي حياتي منجهس گهڻي ڪ ٿوري توءِ
 ڪجي شڪار جن حيوانن سين سي گهرجن پڻ اها
 توڻي ڪرين ڏندن سين ڪ چهنب ڪ چنبي سان
 تنهن وڃي نڪئو شڪار کي گهاء تڪائي جو
 ڪ ڪتي هنياين زمين تي ڪ مٿس چڙهي وينو
 تڏهن ڪيڻ حرام تنهن جو دُرس ڪين ٿيو
 سو وڃي سنگ ڪ ڪر تي تنهن کي لڳو
 تہ اهڙي گهاء ڪري حلال نہ ٿئي سو
 پنجون شرط شڪار جو سڻهو مؤمن
 ڪ پائي ڪان ڪمان ۾ هڻي شڪار ڏانه
 پر پسي شڪار پاڻهي پُئس سو ڊوڙيو
 تہ ڪيڻ مُردار چيائون ان شڪار سندو
 تنهن چئي لفظ بسمله جو جهلي هُشڪاريو
 وڃي قتل ڪيائين ڊوڙي شڪار سو
 ۽ جان اڳوڻي ڊوڙڻ ۾ ڪتي ڦير نہ ڪيو

ڪي پيئندڙ لفظ ۾ الله جو پيئندڙ
 مگر جي ٻئي جيرو ٽڪي ڪا سو
 ته اچي مارو شڪار ڪو وڃي ڏور
 ته ڏور اچي پائي ڪو ڏور اچي
 پئي جي شڪاري اچي ڏور اچي
 ڪوڙن وقت ۾ الله جي پئي ڪي آسني
 تپن کي ته ٻهجو اهي مڙجا
 ٿوئي ترڪي تر پاهجو ڪه ماڳ مٿا
 سو اچي لڳو شڪاري پري پري ڏور
 مگر جي ڪان هيڪو ٿي اتي رڪيو لڳو
 جو هو ۾ الله ۾ ڪه شڪاري هيو
 ته وڃي لڳندو شڪاري ماڳ مارو
 ٿوئي شڪاري ڪلن هئي پري ڏور
 تن وڃي ڪو ٿو ٿي ڪان پي اٿا
 چئي ٿي ڏور ٿي رسي ٿي ٿي
 ڪر هوشڪاري اچي ڏور ڪا
 ٿي هيا ته ۾ الله چئي مٿا

تان شڪار ٿي ڪر ڪر ڪر ڪر
 پئي ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 پر اصل ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 تڏ پئي ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 پر ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 اچي وڃي ٿي ڪر ڪر ڪر
 عيني ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 واء ستر ڪر ڪر ڪر ڪر
 ٿڪن ٿي ڪر ڪر ڪر ڪر
 اچي لڳو ٿي ڪر ڪر ڪر
 اٿي ٿي ڪر ڪر ڪر ڪر
 ٿڪن ٿي ڪر ڪر ڪر ڪر
 ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 سو وڃي لڳو شڪاري ڪر ڪر
 تپن ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 چي ڪر ڪر ڪر ڪر ڪر
 سو پئي وڃي ڪر ڪر ڪر

ڪ بچيندڙ لفظ بسم الله جو بچيندي نه چيو
مگر جي لپي جيئرو ته ڪهي ڪائبو
تنهن اچي ماريو شڪار ڪو وهنده ڊوڙ ڪري
ته اي ڊوڙو آهي پاڻهي ڪ ڊوڙايو ڪنهن بي
پڻ جي شڪاري نه اچيو شڪل ڏانهن هٿا پنهجي هٿيل
کوڙڻ وقت بسم الله جي پڻ ڪيائين سنڀار
ته پڻ ڪيڻ تنهن جو آهي نه موچار
توڻي ترار ڪ تير پاهنجو ڪنهن ماڳ مٿاهون رکيو
سو اچي لڳو شڪار ڪي پريندي مٿو
مگر جي ڪان هيڪڙو پت اتي رکيو اڳ هو
جو هو بسم الله سين ڪنهن شڪاري هنيو
تنهن وڃي لڳندي شڪار ڪي ماڳهين ماريو
توڻي شڪاري گليل هنئي پري زور منجهي
تنهن وڃي ڪنيون قوت سين ڪان پت اُٿا
جيسين ڊوڙي رسي تيسين وٽس ساه
ڪر هو شڪاري اچليو ڪان اصل ڪنا
تير هنياين تنهن ۾ بسم الله چئي مُها

تان شڪار چيائون حرام سو جي ماڳهين مٿو
پڻ جيڪڏهن ڪتو ڪ باز هيڪڙو جو معلم آه
پر اصل ڪنا ان جي پروڙ ڪان پوي
تڏ پڻ ڪيڻ ان شڪار جو درس ڪين لڪي
پر ڪوڙي چٽيائين ڪنهن ڦلهي ۾ نئي تير ڪ ترار
اچي وڃي تن سين مري پيو شڪار
”عيني“ ۽ ”تبيين“ ۾ آهي اي پچار
واءِ سٿاڻو جو لڳو تنهن ڪٿي هيٺ هنيو
ته ڪيڻ تنهن جو مؤمنن ڪي چيائون بچڙو
اچي لڳو تنهن ڪي مٿا ڪان بٿو
اُٿڙي تنهن سين ڊوڙيو ڪان پت وارو
ته ڪيڻ چيائون تنهن جو آهي موچارو
ڪ ڪٿي اچيائين ڪ پهن ڪو پر چئي بسم الله
سو وڃي لڳو شڪار ڪي ڪان ٽڪائي پارا
ته پڻ ڪيڻ تنهن شڪار جو آهي حالالا
جي ڪنهن ڏنو اڏامندڙ پڪي منجهه هوا
سو پڪي ويو نڪري تهين تير ڪنا

پراڻي ڳوٺ ۾ ٻي شڪار ڪري موٽندي
 ڇڏي شڪار جو اهو ڦر ماڻهن
 نالو ٻي رڳو وڃائي ڪي ڇڏين
 تڏهه ڏسڻ شڪار جو مؤمن سڏي
 جهر وٺو ڪو ٻانڀا ڇڏي ڇڪي ڪان
 شڪار حرام ٿيڻ ڄاڻي ڪري
 تڏهه ڇڏي ٻانڀا ڇڏي ٽهڻي هڪ ڪار ٻاڻ
 پڻ ڇڪي ڪو ٻانڀا ڇڏي ٽهڻي ٻاڻ
 اڃا ڪٿون سڀو شڪار ڪري ٿا وري ياد ڏيو
 ويڃي ڪي ٻانڀا ڇڏي شڪار ٽهڻي ٻاڻ
 مگر ڇڪي ڪان هٿندي ڪي ڇڪي ٽهڻي
 جي پٺا تڏهه ڇڪي ڇڪي ڇڪي
 ٽڪان مؤني مؤن ۽ وڏو هٿ
 ٿو ٻي اڇي سڏي هٿ شڪار ٽهڻي
 تان ڇڪي ڪان ڪان ٽهڻي ٽهڻي
 جهر ڇڪي ڪان ٽهڻي ٽهڻي
 ٽڪن ٽهڻي ٽهڻي ٽهڻي

ٽن سو حلال ٿي سگهي ياد ڪها
 جن شڪاري وقت شڪار ٿي سگهي
 پري ويڃي وسري ٽهڻي شڪار ٽهڻي
 وقت ڇوڪر جو ٽهڻي ٽهڻي
 جي ٽهڻي ڪان اڇلي ٽهڻي ٽهڻي
 ٽوڻي ڪو ٻانڀا ڇڏي ٽهڻي ٽهڻي
 شڪار ڪان صور ٽهڻي ٽهڻي
 پڻ ڇڪي ٽهڻي ٽهڻي ٽهڻي
 ٽهڻي ٽهڻي ٽهڻي ٽهڻي
 ٽن سو حلال ٿي سگهي سڀ
 اڃان ڪان ٽهڻي ٽهڻي
 ان ٻن مسئلن ۾ فرق ايترو
 پر ڪٿي ٽهڻي ٽهڻي ٽهڻي
 ان ٻن مسئلن ۾ فرق ڪيائين
 پڻ ڪان ٽهڻي ٽهڻي ٽهڻي
 جي ٽهڻي ٽهڻي ٽهڻي
 پڻ هي مسئلو شڪار ٽهڻي ٽهڻي

پر اچي لڳو ڪنهن ٻي شڪار کي موٽندي مٿا
 ڇهون شرط شڪار جو اهو فرمائين
 نالو پنهنجي رب جو ور ڄاڻي ڪير ڇڏين
 تڏهن دُرست شڪار جو مؤمنن مٿي
 جهڙو ڪتو ڪ باز ڇڏي جي ڪ کان اُچلي
 ته شڪار حرام ٿيو جان ڄاڻي ايئن ڪري
 تنهن پڄاڻا بسمله چئي تنهن کي هُشڪاريائين
 پڻ جي ڪتو ڪ باز ڇڏين ٺي ڇڏين لفظ بسم الله جو
 اڃان ڪتو نه رسيو شڪار کي تا وري ياد پيو
 وڃي ڪتي ڪ باز ماريو شڪار تهان پوءِ
 مگر جي ڪان هڻندي ڪنهن کي بسم الله وسري
 جي چيائين تڏهين ته حلال چون ٿئي
 ته ڪان نه موٽي مورهين ويو جو هئا
 توڻي اچي سڏ سين هوند شڪاري ڏي
 ”تاتارخاني“ ڪتاب ۾ انهي پر آهي
 جهر اُچلي ڪان کي ڪ بچي باز ڪتو
 ته ڪم نه ايندو مورهين ڇوڻ تهين جو

ته پڻ سو حلال ٿيو سڪي ياد ڪجهه
 جيئن شڪاري وقت شڪار جي بسمله ياد ڪرين
 پر جي ويئي وسري بسمله شڪاري کي
 وقت ڇوڻ جو بسمله جي سڻي ياد ڪجي
 جي پهرين ڪان اُچلي بسمله پوءِ چوي
 توڻي ڪتو ڪ باز ڇڏيندي بسمله ڄاڻي ڇڏيائين
 ته شڪار ان صورت ۾ دُرست مور مَ پاءِ
 پڻ نه ڇڏيائين ڄاڻندي بلڪ وسري ويو
 بسم الله تنهين ساعت ۾ شڪاري چيو
 ته پڻ سو حلال نه ٿيو ساري سڀ سڻهو
 اڃان ڪان نه رسيو تان موٽي ياد اچي
 انهي پنهنين مسئلن وچ ۾ فرق ايترو آه
 پر ڪتي ۽ باز کي موٽي ڪوڻ ڪجي
 ان ٻن مسئلن وچ ۾ فرق ڪيائون اي
 پڻ لازم لکيائون شڪاري تي، ته بسم الله پاڻ چوي
 جي بسمله پاڻ نه چيائين چوي ڪو ٻيو
 پڻ هي مسئلو شڪاريءَ کي ياد ڪئو گهرجي

جَن بَسْمَلِ جِيءَ اِيْهِ اِيْ هِي كَرِي كَدِي هِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ جَانِي جِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ وِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ تَشْكَارِ جِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ تَهْوِي شِكاري تَن مَجْدِجِ جَن مَشْرِكِ مَجْهُوسِي تَدِ جُوشْكَارِ تَانِ تَوِي مَجْهُوسِي پَانِ سِيكاري اِيْءِ اِيْءِ پِيءِ شِكاري كَرِي اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ پِيءِ جَانِي بَسْمَلِ جِيءِ اِيْءِ اِيْءِ كَرِي شِكاري حَرَمِ لِكِيءِ حَرَامِ لَا تَقْسَلُوا الصِيْدَ وَاَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَا يَءِ تَجْدِءِ شِكاري كَتُوْدِ وَاِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ سِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ پَرِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ تَدِءِ شُوحَرَامِ تَوِيءِ اِيْءِ اِيْءِ مَكْرُءِءِ لِكِيءِ هِيءِ اِيْءِ اِيْءِ	جَن بَسْمَلِ جِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ شُوءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ نَكِيءِ حَرَامِءِ شِكاري اِيْءِ اِيْءِ پِيءِ جِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ پَرِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ سَتَانِءِ شِكاري اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ جَن كَرِهُونْدِءِ وَاِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ مَكْرِيءِ كَتُوْدِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ جِيءِ شِكاري اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ تَشْكَارِ بَسْمَلِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ نَاتِءِ شِكاري اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ پِيءِ صِيْدِءِ تَوِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ شِكاري اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ تَدِءِ شُوءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ نَكُوِيءِ قَرَارِءِ اِيْءِ اِيْءِ وِيءِ قَتْلِءِ شِكاري اِيْءِ اِيْءِ جَانِيءِ جِيءِ اِيْءِ اِيْءِ اِيْءِ
---	---

جيئن بسمله چئجي جنهن تير اتي سوئي اچلجي
سو واري وڌائين ڀتي ۾ ڪنهن سبب ڪري
ته ڪيڻ حرام تنهن شڪار جو، جي پئي سو مري
پڻ جي ڪهين ڪتو ڪ باز ڇڏو بسمله چئي هيڪڙو
پر بسمله ڇڏيائين ڄاڻي بجھي اي پويون پيرو
ستون شرط شڪار جو ساري سٽيجا
جيئن ڪر هوندو مسلم سو ڪ ڪتابين ڪنا
مگر جي ڪتو ڪ باز مجوسي جو سيڪاريل آهي
جي شڪار تنهن سين مؤمن ڪري ته روا چون ٿئي
ته شڪار بسمله ري حلال ڪين ٿئي
نا ته شڪار تنهن درست نه آهي
پڻ صيد تنهن جو ٻڌو جنهن احرام
انئون شرط شڪار جو پڻ سٽي ياد ڪجا
تڏهن سو ڪٽور سڙي شڪر جي بي ڪري هاج نه ڪا
نه ڪو وٺي قرار وچ ۾ پسي ٿڌيري جاءِ
وڃي قتل ڪيائين شڪار ڪي تنهن پڄاڻا
جانسين جيئرو نه لپي ڪهجي نه رهائ

جيئن بسمله چيائين پهرين اتي هيڪڙي
ڪڍي هنياين ڪان ٻيو بسم الله ري
جانسين جيئرو نه لپي ته ذبح تنهن نه ڪجي
وري ڪونياين تنهن ڪي ڇڏيائين ٻيو
ته شڪار چيائون ڀڄڙو جو ان ڪتي ڪ باز ڪيو
ته هوءَ شڪاري تن منجهه ذبح جن روا
مُشرڪ مجوسي مُرتد جو شڪار تا نه رهائ
توڻي مجوسي پاڻ سيڪاريو ڪ ڪنهن مومن ٻئي
پڻ شڪاري گهرجي اهڙو جو ايترو بجھي
پڻ ڄاڻي بسم الله چئي وقت شڪار جي
ڪرڻ شڪار حرم ۾ لڪيائون حرام
”لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَ انْتُمْ حُرُمٌ“ فرمائي علام
ته جڏهن شڪاري ڪتو ڊوڙايو بسمله چئي مُها
سنهي ٿلهي نه ڪري نه ڪا ماني ڪاءِ
پر جي ڪتي ڪيو ڪڏهن ڪو ان ڪمن منجهه
تڏهن سو حرام ٿيو ڪيڻ ماڻهن ڪا
مگر عادت لڪيائون هيڪڙي ٿئي منجهه چيئن

(۱) ترجمو: (اي مومنو!) نه ماريو شڪار ڪي حالانڪ توهان احرام ۾ آهيو. (پارو 7، سورة المائدة، آيت 95)

ۛن پَسَن پُچا تاشڪار چي ڦي وَاوَهَن
 ڦي وِيَر مَعاف چئي اَصلاً عالِمَن
 پَر چِڪوڪو ڪَڏَ ڦي عَادَۂ سَڪي
 تَتَن وِيَر مَهر ڦي ڪِتابِ مَعاف ڦِرا
 هدايا عِتَبَن مِڻي عِبَارَت اِي
 جَان وِڙ وِڙ وِڙ ڦِڙ ڦِڙ ڦِڙ ڦِڙ
 تان هِي اِي رَڌ مَڪو پُڻ شڪار مَڻا
 تَتَن شَو حلال تُو وِڙ سِڪو ڪاءِ
 جَان پَر ڦِڙي مَوتِ تُو وِڙ شڪار ڦِڙ
 نَڪِڻ تَهجُو شَرِيعَم ڊَر سَڪين لَڪي
 جِي شڪار ڦِڙ شڪار ڦِڙ ڦِڙ ڦِڙ
 قَتل ڪَڙيندَ تَهڪَ شڪار ڦِڙ ڦِڙ
 تَبِي شڪار حلال تِيامَڻي قاضِ حَاجُو
 وِيَر چي ڪَڙي تان اچي پُڻ ڦِڙ
 تَڏَ ڪَڙين پُڻي شڪار جُڏ مَڙ ڦِڙ
 پَر چي ڪَڙ ڪَڙ ڪَڙ ڪَڙ ڪَڙ
 چي ڪَڙ ڦِڙ ڦِڙ ڦِڙ ڦِڙ ڦِڙ

لکي اچي انگي اوجھو ورت
 چيتي جي شڪار مي خاصيت کن
 جن ونو وات شڪار جي چي چي اچي
 پڻ حڪم تھوئي باز جو ھو سندري
 پڻ جي شڪاري دورايو کتو شڪار
 پروڻجي ڪاھند وڻم موني مور
 قتل ڪيا تھي ڪري ڪاري گا
 جان ويرم ڪيا وڃم گدو ڀڄاڙا
 ڪو گڏس تن ڪلر موني جي شوما
 توڻي ويرم وڃم پڻ مور ڳان گري
 سوڌو رڃا ته شڪاري پڻ پڻڊا رڃو
 وري ڪٺا انگي وڃن وڌا ڪو
 پڻجي ڪري شڪاري مشن ڇڏي وڻو
 ڊوڙي ڪٺا تھي وڃي تھانوءِ
 سولي حڪم باري ان امر ھو ڪي
 سوڇڙي روءِ شڪار جي ڏونہ موني
 موني پڻي شڪار جي ٻاڻه ڊوڙيو

جيئن ڀسڻ پڄاڻان شڪار جي وٺي وات وهن
 اي وير معاف چئي اصلا عالمن
 پر جيڪو ڪتو ڪڏهن اي عادت سڪي
 ته پڻ ويرم اهڙي ڪتابن ۾ معاف فرمائي
 ”هدايا“ ۽ ”تبيين“ ۾ اي عبارت آئي
 جان وٺو ڊوڙندو تنهن ڏانهن تا ويس سو هئا
 تان هلي آيس آڏ ۾ ڪو ٻيو شڪار مٿا
 ته پڻ سو حلال ٿيو ور سڀ ڪو ڪاءِ
 ۽ جان پريان ٿي موتي وري شڪاري ڏي
 ته ڪيئن تنهن جو شريعت ۾ ڏرس ڪين لکي
 ۽ جي شڪاري شڪار ڏانهن ڪتو ڊوڙايو
 قتل ڪندي تنهن کي شڪار ڏنائين ٻيو
 ته ٻئي شڪار حلال ٿيا منجهه ”قاضي خان“ چوي
 ويرم جهجهي گذري تان اچي ٻيو نڱيو
 تڏهن ڪيئن پوئين شڪار جو ڏرس چون نه هوءَ
 پڻ جي ڪنهن ڪتو ڪ باز ٻسمله چئي جهلي ڊوڙايو
 جيئي ڪ ڏائي هليو ڪر پيس په پيو
 لکي لکي ان کي اوچتو وٺن
 چيئي جي شڪار ۾ اي خاصيت لکن
 جيئن وٺيو وات شڪار جي چيئي جيئن لکي
 پڻ حڪم تهوئي باز جو، جهو سندو ڪتي
 پڻ جي شڪاري ڊوڙايو ڪتو شڪار ڏانه
 پر وڃي ڪاهيندو پٽ ۾ موٽي نه مورا
 قتل ڪيائين تنهن کي ڪري ڪاري گهاٽ
 جان ويرم نه ڪيائين وڃ ۾ ڪا ڊوڙ ڌارا
 ڪو گڏيس شڪار موٽندي جهلي سو ماري
 توڻي ويرم وڃ ۾ پڻ مورهن ڪان ڪري
 سو ڊوڙي تنهن شڪار کي پرينده رسيو
 وري ڪنائين اُن کي وڃ نه وڌائين ڪو
 پر جي ڪهي پهرين شڪار کي مٿس چڙهي ويٺو
 ڊوڙي ڪنائين تنهن کي وڃي تهاڻ پوءِ
 سوئي حڪم باز کي ان امر ۾ جيڪو ڪتي جو
 سو چڏي روءِ شڪار جي ٻي ڏانهن موٽيو
 موٽي پني شڪار جي پاڻهي ڊوڙيو

وَنَحْيَ كَنَاءَ نَهْيِكَ تَيْبٌ حَرَامٌ تَيْبُ
 جِي ڪَهِ ڪَانَ اِطْلُو شڪارَ دُونَهُ جِي ڪَهِ
 وَرَ ڪَهِ لَکُو شڪارَ ڪي مُوتَندي وِيرا
 مَگر جِي نِڪَري دِيوارَ ڪَهِ وَرَ مَنجَاسو سَمَهِ
 پَن جِي ڪَهِ شڪارَ دُونَهُ هِيڪَرو ڪَهِ اِچِلو
 تَبِي شڪارَ ڪَهِ وَجَارَ تَاشڪَ ڪَهِ لِي ڪَهِ
 شَوَارِي مُوتَايو پَن دُونَهُ وَاسَٽَائي
 تَڪِين سَدي تَجي پَر هَن مَنع ڪَهِ
 تَدَ ڪَهِ مَر تَه شڪارَ جِي اِخِلَافَ
 جَن پَاشو ڪَهِ نَسِڪو اَهَرِي وَائِگَنا
 نَوَ شَرَطُ شڪارَ جِي ياد ڪَهِ هُو
 جَازِ نَدِي شَرِيعَ شڪارَ جِهَ جُو
 مَر هُو مَنجَان هِيڪَرو مَجُوسي مَڪُو
 ڪَهِ دُورَ رَوَت ڪَهِ هِيڪَرو جِي بِلَچِي هُو
 تَدَ لَ شڪارَ حَرَامُ پَن جُو ڪَهِ
 شڪارَ جِهَ جُو شَرِيعَ حَلالَ اَهي
 پَر شڪارَ وَڌِي پَچَندَ وَ سَوَدَ نَاسِ وَاري

پَر جِي لَهو جِي رَوَت ڪَهِ جِي حَلالَ ڪَهِ
 سَوَ لَکِي ڪَهِ دِيوارَ ڪَهِ وَرَ مَنجَاسو پَن دَهِ
 تَڪِين سَوَ حَرَامُ تَجي مَکَهِ وَرَ سَڪَهِ
 وَنَحْيَ لَکُو شڪارَ ڪي تَحَلالَ چُون تَيو
 سَوِي ڪَهِ تَه شڪارَ مَنجَا وَنَحْيَ پَن لَکُو
 پَن جِي ڪَهِ شڪارَ ڪَهِ تَيرَ هِي وَفَرِ ڪَهِ
 اَچِي لَکُو شڪارَ ڪي مُوتَن وِيرا
 وَ جَامُوتَا يَاسَ پَن دُونَهُ پَر جِي دَلي تَدَ اَهِ
 ڪَن ڪَتابِ مَ حَياءُ شَرَوَاءَ
 سَالي سَبا جِي شَرِيعَ سَهِجَ سَپَ ڪَهِ
 جَن ڪَتي شڪارَ پَر ڪَهِ نِي ڪَهِ لَکُو اَهَرُو
 جِي اَچِي ڪَهِ شڪارَ ڪي پَن ڪَن قَتلَ ڪَهِ
 ڪَهِ پَن مَنجَا هِيڪَرو اَن سَپَ ڪَهِ رُو هُو
 ڪَهِ هُو پَن ڪَانَ هِيڪَرو يَانهَ دُورَ
 جِي ڪَهِ شڪارَ ڪي ڪَهِ تَه ڪَهِ
 پَن ڪَهِ شڪارَ ڪَهِ قَتلَ تَه تَه ڪَهِ
 تَڪِين تَه شڪارَ جُو ڪَهِ رَاهَتَ لَکِي

وڃي ڪنائين تنهن کي ته پڻ حرام ٿيو
 جي ڪنهن کان اڳيو شڪار ڏانهن چئي بسم الله
 وري لڳو شڪار کي موٽندي ويرا
 مگر جي نڪري ديوار ک وڻ منجهان سو سلهون ويو
 پڻ جي ڪنهن شڪار ڏانهن هيڪڙو کان اڳيو
 ته ٻئي شڪار مڇارا ٿيا شڪ نه آئي ڪو
 سو واري موٽايو پڻ ڏانهن واءِ سنائي لڳي
 ته ڪيڏ سندي تنهن جي پڙهين منع ڪئي
 تڏهن ڪيڏ ۾ تنهن شڪار جي اختلاف آه
 جيئن پاسو ڪري نه سگهيو اهڙي واءِ ڪنا
 نائون شرط شڪار جو پڇي ياد ڪر هو
 جائز نه ٿئي شريعت ۾ شڪار جنهن جو
 پر هو منجهان هيڪڙو مڇوسي مڪو
 ڪ ٻوڙ وقت کڻي هيڪڙي جي بسم الله چئي نه هو
 تڏهن شڪار حرام ٿيو ٻنهي جو ڪنو
 شڪار جنهن جو شريعت ۾ حلال آهي
 پر شڪار وٺو ٿي پڇندو سو ڏنائينس واري
 پر جي لهيو جيئرو ته ڪهي حلال ڪبو
 سو لڳي ڪنهن ديوار ک وڻ سين موٽيو پڻ ڏانه
 ته ڪيڏ سو حرام ٿيو جي ماڳهين ويس ساه
 وڃي لڳو شڪار کي ته حلال چون ٿيو
 سو پيهي تنهن شڪار منجهان وڃي بي لڳو
 پڻ جي ڪنهن شڪاري تير هنيو بسم الله چئي
 اچي لڳو شڪار کي موٽڻ ويرا وري
 ۽ جان موٽائين نه پڻ ڏانهن پر جيئي ڏائي ڏانه
 ڪن ڪتابن ۾ چيائون ته روا
 سائين سباجهي شريعت ۾ سهنج سڀ ڪنا
 جيئن ڪتي شڪاري سين شريڪ نه ٿئي ڪتو ڪو اهڙو
 جي اچي ڪنهن شڪار کي ٻن ڪتن قتل ڪيو
 ڪ ٻن منجهان هيڪڙو اڻ سيڪاريو هو
 ڪ هو ٽئي کان هيڪڙو پاڻهي ڊوڙيو
 ۽ جي ڪڏهن شڪار کي ڪنو تنهن ڪتي
 ٻيو ڪتو شريڪ نه ٿيو قتل ۾ تنهن کي
 ته ڪيڏ تنهن شڪار جو ڪراحت لکي

مَدَايَا مَحِيْطِيْ مَسْأَلُوْا اِي بِرَكِيْ شِكَا رِيْ جَمُوْ كَرِيْ بِيْ دَوْر تَدَا شِكَا رَحَلَالِ بِيُوْمِيْ كِتَابِيْ اِنْ مَرْنِ مَسْأَلِنِ مَحْكَمِ بَارَسَنْدُو جُوْ شِكَا رِيْ كَانِيْ سُوِيْ سُوِيْ سُوِيْ بِيْ مَرَسْ تَهْ شِكَا رَدُوْ اِجْلِيْ وَهِيْ تَمَاهِ تَهْ جُوْ خِيْرُوْ مَوْمِنْ چِيْ مَكُوْ جَنْ مَرَسْ شِكَا رِيْ شِيْ شِيْ شِيْ شِيْ نَاتِ يِيْ حَرَامُ تُوْ كِيْنِ شِكَا رَسُوْ وَرِيْ جُوْ سِيْ هِيُوْ تَهْتَا كَانِ بِيُوْ اِيْ كَانِ پُوِيْ پَهْرِيْ يِيْ لَكُوْ تَهْ پِيْ جَانَا كَانِ پَهْرِيْ وَنِيْ شِكَا رَكُوْ هِيُوْ تِيْ كَانِ شِكَا رَدُوْ وَهْ لِهْ مَسْلَمَانِ اِيْ جُوْ سِيْ تَهْمِيْ كِيْ دِيْ كِيْ دِيْ تِيْنِ كِيْنِ تَهْ حَرَامُ مَكْرِيْ جَانِ بِرِ بِيْلِيْ حُدِيْءِ جَانِيْ يِيْ يِيْ دَعْمِ اِيْ شِكَا رِيْ جَنْدُوْ تِنِ جِيْ دِيْ پَا	كَنْ سَاتَنِيْ هِ چِيْ پَرَفُوِيْ خَرِيْمِ اِي مَكْرِيْ شِكَا رِيْ چِيْ چَا رِ كَانِ كِيْءِ تِهْ وَنِيْ هِيْ سِيْ مَجِيْ وَدِيْ شِكَا رِيْ اِنْ قَدَرِ كَرِيْ اِيْ تَرِيْ گِرَاهْتِ چُوْ نَاهِ اِيْ جِيْءِ تَهْرُوْ جَمْرُوْ كِيْ جُوْ بِيْ كِهْ كَانِ شِكَا رِيْ بِيْلِيْ سَاتِ وَ نِيْ يِيْ لَكَا شِكَا رِيْ يِيْ سُوْمُوْ دَهْ شُرْطِ شِكَا رِيْ جُوْ پَرِيْ هِيْ جِيُوْ مَرَوَانَا شَرِيْعَتِ شِكَا رِيْ جِهْ جُوْ تُوْ كِيْ بِيْلِيْ شِكَا رَدُوْ وَهْ لِهْ مَسْلَمَانِ كِيْ پُوِيْ يِيْ مَسْلَمِ هِيُوْ پَرِيْ بِيْلِيْ اِلَلِ لَكَا كَرِيْ تَهْمِيْ جِيْ رُوْنِ يَادَهْ پِيُوْ تِيْنِ سُوْ حَرَامِ تِيُوْ وَرِيْ سِيْ سِيُوْ كُوْ بِرَكِيْ سَلِيْ سِيْنَدِيْ جِيْ طَاقَتِ تِيْ وَ نِيْ مَارُوْ شِكَا رِيْ لَكَا اَمْرِيْ كَانِ دِيْ كِيْ اِيْدَهْ كَمَا جُوْ مَسْلَمَانِ هُوْ جِيْ كَنْ جُوْ سِيْ شِكَا رَدُوْ وَهْمِيْ كَانِ
--	---

ڪنهن سا تربيہ چئي، پر فتويٰ تحرير آئي ”هدايا“ ۽ ”محيط“ ۾ اي مسئلو آئي
مگر جي شڪار جي پچار کان ڪيائين پر ڪتي شڪاري تي حملو ڪري ٻُڪي ٻوڙ وڌائين
تنهن وڃي همت سين هن جي وڌي شڪار جهليائين تڏهن شڪار حلال ٿيو منجهه ڪتاب لکيائين
ان قدر ڪري ايتري ڪراحت چون ناه مورا ان مڙن مسئلن ۾ حڪم باز سندو
آهي چيائون تهڙو جهڙو ڪتي جو جو شڪار ڪجي کان سين سو پڻ صحيح سڻهو
ته جي ڪنهن شڪار کي بسمله ساڻ هنيو بي مڙس تنهن شڪار ڏانهن اچيو پهڻ ڳرو
وڃي ٻئي لڳا شڪار کي پئي سو مئو ته ماه تنهن جو بچڙو مؤمن چڱي م ڪو
ڏهون شرط شڪار جو پڙهين هي چيو جيئن مڙس شڪاري سين شريڪ نه ٿئي شڪار ۾ ڪو
روا ناه شريعت ۾ شڪار جنهن جو نا ته ٿئي حرام ٿو ڪيڻ شڪار سو
توڻي بسمله چئي شڪار ڏانهن ڪنهن مسلم تير هنيو وري مجوسي هنيو تنهن تا کان پيو
ڪ پويون پڻ مسلم هنيو پر بسم الله نه چيو اچي کان پويون پهرين تي لڳو
لڳڻ ڪري تنهن جي منجهس زور زياده پيو تنهن پڄاڻان کان پهرين وڃي شڪار ڪڻو
ته پڻ سو حرام ٿيو ور سڻي سڀ ڪو ڪ هنيو ٿي کان شڪار ڏانهن ڪنهن مسلمان
پر ڪيڻ سنڌي سينگ جي طاقت ٿيس کان اچي مجوسي تنهن کي ڪيائي ڪمان
وڃي ماريو شڪار کي لڳي اهڙي کان ته پڻ ڪيڻ تنهن جو حرام ڪري ڄاڻ
ڪ ڪيائيندڙ ڪمان جو مسلمان هو پر بسمله ڇڏيائين ڄاڻي بجھي ته پڻ حڪم اهو
جي ڪن مجوسين شڪار ڏانهن پري کان هنيا اچي شڪار پڇندو تنهن جي ڊپا

تَان هِيُو مُؤْمِنَن تِي شِڪَارِي تِي سِيْلِدَسَا تَكَرَاهَت تَحْرِيْمُ تِي كِي تِه جُومَاه پَر جِي وَ لَهِي دَجُ كِي تَدَه بَاك نِڪَا مُؤْمِنَن تِي مَانِي وَ اِچِي وَ گَان شِڪَارِي پِي تِي كِي تَا وَ بَارَن شِڪَارِي وَ تِه جُومِي پَر اِچِي تِي شِڪَارِي وَ مَاد وَ تِي تِه مَار وَ شِڪَارِي مَالِه تِه اِهَت تَحْرِيْم كُتُو مُؤْمِنَن دُور اِيُو پِي تَان تِه پِي تِي كِي مُؤْمِنَن سِيْلِدَسَا تِه تِه جُومِي اِيُو مَالِه سُو وَ شِڪَارِي وَ تِي كِي تِه شِڪَارِي تِه اِچِي تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي مَكْرِي كُتُو تِه دُور وَ تِي وَ تِي جَان تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي جَان پِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي حُكْم بَار وَ تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي تِي شِڪَارِي وَ تِي شِڪَارِي وَ تِي	پَر اِچِي تِي تِي تِي تِي تِي تِي تِه وَ تِي مَار وَ شِڪَارِي تِي تِي كَر وَ تِي شِڪَارِي تِي تِي تِي جَان اِچِي تِي تِي تِي تِي تِي تَدَه تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي اِيُو شِڪَارِي وَ تِي وَ تِي تَان مُؤْمِنَن وَ تِي وَ تِي جَان وَ تِي وَ تِي وَ تِي تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي سُو وَ تِي وَ تِي وَ تِي پِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي جَان وَ تِي وَ تِي وَ تِي اِيُو وَ تِي وَ تِي وَ تِي تَدَه وَ تِي وَ تِي وَ تِي جَان وَ تِي وَ تِي وَ تِي تَان وَ تِي وَ تِي وَ تِي تِي وَ تِي وَ تِي وَ تِي اِيُو وَ تِي وَ تِي وَ تِي
--	--

پر اڃان پيا نه پٽ تي ڪان مجوسين جا
 تنهن وڃي ماريو شڪار ڪري تڪيرو گهاءَ
 ڪر وٺڻ ۾ شڪار جي بيلي مجوس ٿيا
 ۽ جان اچي پيا پٽ تي تير مجوسين جا
 تڏهن ڪيڻ حلال تنهن جو توڻي ماڳهين ويس ساه
 آيو شڪار پڇندو تنين جي سببا
 تان مؤمن ڇڏيو بسمله سين ڪتو پاڻ هٿا
 ۽ جان ڪتا ڪ باز مجوسين جا وري پوئتي موٽيا
 ته ڪيڻ حلال شڪار جو ڪانهي ڪراها
 سو ويو ڊوڙن شڪار ڏانهن تان ڪنهن مجوسي ڏٺو
 بچڻ ڪري تنهن جي تڪيرو ڏڪيو
 ۽ جان اصل مجوسي ڪتو ڇڏيو پوءِ بچيو مسلمان
 آهي اعتبار ان ۾ اتي اصل جي ڊوراڻ
 تڏهن هُشڪارڻ ڪي اعتبار ڪجي
 ۽ جان مسلمان ڪنا تان موچارو آهي
 نا ته ٻنهي ٻول بچڙو ڪيڻ نه گهرجي
 اڪارھون شرط شڪار جو پڇي پروڙيو
 تان هنيو مؤمن شڪار ڪي تير بسمله سان
 ته ڪراھت تحرير ٿئي ڪيڻ تنهن جو ماه
 پر جيئرو لهي ذبح ڪجي تڏهن باڪ نه ڪا
 مؤمن تھان پوءِ اچليو ڪان شڪار ڏانه
 پڻ جي ڪتا ڪ باز شڪار ڏانهن مجوسين ڇڏيا
 پر اڃان پُني شڪار جي وٽا ڊوڙندا
 تنهن ماريو شڪار ماڳهين ته ڪراھت تحرير آه
 ڪتو مؤمن ڊوڙايو پڄاڻان تها
 پڻ جي ڪنهن مؤمن بسمله چئي ڪتو هٿان ڇڏيو
 تنهن مجوسي اُپي ماڳهين سو ڪتو هُشڪاريو
 وڃي ڪنڌين تنهن شڪار ڪي ته حلال چيائون هوءَ
 ته ڪيڻ زبون تنهن جو ساري سِڪ سڃاڻ
 مگر جي ڪتو پاڻهي ڊوڙيو ڪنهن نه ڊوڙايو اي
 جان ٿيو مجوسي ڪنا تان ڪر حرام ٿئي
 جان بچڻ ڪري مسلمان جي ڪ ڪتو زور ڏُڪيو
 حڪم باز جو ان مسئلي ۾ پڻ ڪتي جهڙو آهي
 ته جي شڪاري ڏسي شڪار ڪي پري ڪان هنيو

ڪٽوڪ بَارُجِيءَ تَاوِ بِمِلَ چِيَاءِ پُوڻ
 پَرِيه پِيءَ شڪارُ غَابُ ٿِي وَ
 وَنُٿِي شڪارِ جِي دُورِ نِيڏاؤ وِڻدو
 جِي نڪِياءِ اَڻ پوري وِڻي رَهيو
 پُوڻ وِڻي لَڏاؤ تِهڪي تان دِ ناسِ مَو
 لَعَلُ هُو اَمَلُ اَرْضِ تَتَلُ مَحَلُ مَرِيَاو
 پَر وِڻي رَهيو تِهڪي مَرَن پِيءَ
 ڪا پِي مَوِڻي هِيڪَرُ پُوڻ ڪَڏَ ناءِ
 مَڪَرِ جِي شڪارِ شڪارِ مَرِيو ڪا لَڏو
 تِهڪا هِي اَنه تيرِ جِي پِي ڪِه سَنَدُ
 تُوڻي وِڻو ٽوڇو دُورِ نِيڏاؤ وَ
 اهي مَڻ تيرِ جِي مَڇانِ مَرَن مَڻن
 وِڻي تِه شڪارِ ڪِي وَهَنده ڪا ڪِيو
 جان دُورِ نِ لَڏاؤ وِڻي شڪارِ جِي
 پَجان وِڻي رَهيو وِڻي دُورِ نِيڏو
 ڪَڏو ناءِ پاڇو پِي وِڻي پِيو
 تَڪِي تَهجو مَوِڻي اهي مَوچارُ

تَن وَنَجِي رَسِي شَكَارِي تَن كَوَا كِيُو
 تَشَكَارِي طَلَب كَنَا نَجِي وَنَجِي نَزَهْد
 تُوڤِي دَوَرِي يَانِه دِي كِيُو يِي چُو
 كِي دَوَرِن دَا رَا شَكَارِي كُو كِيَا
 تَكِي تَه شَكَار جُو حَرَامُ چُون تِيُو
 ي جَاوُو دَوَرِي دُو شَكَارِي فَرَسَت نِيَا
 كَانُ يَجُو شَكَار مِي تَن لَو لَدَا
 تَدَا كِي شَكَار جُو مَوچَا رُو چِيَا
 دِي گَا هُو سِي فِكْرُو پَر پَر رِي تُو
 تَدَا پَن زَبُون تِيُو كِيُو صِيَد جُو
 حَكْم كِي ي بَار جُو يِي شَكَارِي هُو
 تُوڤِي شَكَارِي يَدِ وَهَتَا بَار كُو
 پَر تَه پِيَا شَكَار سُو غَاب تِي وَ
 پُو سَرَن پِيَا تَا سُولِي تَكِي دَر مَنُو
 دَوَرِي لَدَا تَه كِي سَرَن كَنَا پُو
 هُو گَا شَكَار مِي تَن مَرِي هِي كَرُو
 پَر تِي سَب تَدَا وَنَجِي گَا لِيُو شَكَار لِيَا

ڪ ڪتو ڪ باز ڇڏيائين بسمله ڇيائين پوءِ
 پر تنهن پڄاڻان شڪار غائب ٿي ويو
 ونئو پُٺ شڪار جي ڏوڙيندو ويندو
 جي نه ڪيائين ان پر وري ويهي رهيو
 پوءِ وڃي لڏائين تنهن کي تان ڏنائينس مُٽو
 ”لعل هو امر الارض قتله“ محمد فرمايو
 پر وڃي رسيو تنهن کي مرڻ پڄاڻا
 گهاءُ پڻ هوس هيڪڙو ٻيو ڪون ڏنائين
 مگر جي شڪاري شڪار ۾ ٻيو گهاءُ لڌو
 ته ڪ آهي انهي تير جو ڪ ٻي ڪنهن سڌو
 توڻي وينو نه وڃ ۾ ڏوريندو ويو
 آهي مثل تير جي منجهه ان مڙن مسئلن
 وڃي تنهن شڪار کي وهنده گهاءُ ڪيو
 جان ڏوڙ ڪنا تنهن جي ويهي شڪاري رهيو
 ۽ جان ويهي نه رهيو ويس ڏوڙيندو
 ڪتو ڏنائين پانهنجو وٽس اُڀيرو
 ته ڪيڻ تنهن جو مؤمن کي آهي موچارو
 تن وڃي رسي شڪار کي تڪو گهاءُ ڪيو
 ته شڪاري طلب ڪنا تنهن جي ويهي نه رهندو
 توڻي ڏوڙي پاڻهي ڪ ڪنهن ٻي کي چوڻ
 ڪ ڏورڻ ڌاران شڪار جي ڪو ڪم ڪيائين ٻيو
 ته ڪيڻ تنهن شڪار جو حرام چون ٿيو
 ۽ جان ويو ڏوڙيندو شڪار کي فرصت نه ڪيائين ڪا
 ڪان پنهن جو شڪار ۾ پڻ لڳو لڏائين
 تڏهن ڪيڻ شڪار جو موچارو ڇيائين
 ڪ گهاءُ هوس هيڪڙو پر نه پروڙجي تو
 تڏهن پڻ زبون ٿيو ڪيڻ صيد جو
 حڪم ڪتي ۽ باز جو جي شڪاري هُون
 توڻي شڪاري ڇڏيو هٿان باز ڪو
 پر تنهن پڄاڻان شڪار سو غائب ٿي ويو
 پوءِ مرڻ پڄاڻان شڪار سولي، ته ڪيڻ ڏرس نه هوءَ
 ڏوري لڏائين تنهن کي مرڻ ڪنا پوءِ
 هو گهاءُ شڪار ۾ پڻ مڙئي هيڪڙو
 پر اي سڀ تڏهوڪيون ڳلهيون منجهه ڪتب لکيائين

[illegible]

جڏهن شڪار غائب ڪي مئو پوءِ لڌائين
تڏهن مڙني صورتن ۾ سو حلال لڪيائين
بارهون شرط شڪار جو پڻ هيٺئين سين سڻجي
سو هو پڇندڙ اهڙو جنهن کي رسي نه سگهجي
ڪ آهي قسم پڪين جو منجهه هوا اڏامي
جي ڊگي ڪ ٻڪري ڏانهن ڪنهن تير اچليو
جي مري پون تنهن گهاء سين ته ڪيئن تن بچڙو
پڻ اچي ٿيو هٿن هيرئون هرڻ جهنگ سندنو
ته حڪم تن کي تهڙو جهڙو ڊگي جو
پڻ جي بسمله چئي شڪار ڏانهن ڪو تير هڻي
هوند ٻوڙي شڪاري تنهن کي جهلي هت ڪري
ڪ پاڻ نه هنيائين تنهن کي پر هينس مڙس بي
توڻي بسمله پڻ چيائين ان پوئين پيري
ماڻهو ٻوڙي تنهن کي رسي ڪين سگهي
تڏهن شڪار حلال سو توڻي پئي مري
پر چيائين ٻنهي پيرن ۾ لفظ بسمله جو
جان تڏهن چڏيائين هت منجهه پوئين باز ڪ ڪتو

۽ جان لڌائينس جيئرو پوءِ ڪاتي سين ڪنائين
توڻي طلب شڪار جي پڻ هڏهين کان ڪيائين
ته ڪتو ڪ باز چڏجي جي حيوان ڏانهن ڪ کان اچجي
جنگهون هئونس تڪيون جن سين ٻوڙي
نا ته ڪيئن تنهن جو گهاء سين حلال ڪين ٿئي
ڪ ڪڪڙ ڏانهن گهر جي باز چڏيائين ڪ ڪتو
۽ جان مري نه پيا تان تن کي ذبح ڪر
ڪ اچي شڪار ڦاهي ۾ بجهي ڪو پئو
ٿيندا حلال نه گهاء سين ذبح جان نه ڪيو
رهيو سو پڇڻ ڪنا لڳڻ ڪري تنهن جي
موٽي هنيائين کان ٻيو شڪار ڏانهن اهڙي
جي مري پيو پوئين کان سين ته حرام چون ٿئي
۽ جان شڪار پڇڻ ڪنا اڃان رهيو نه آهي
تان هينس شڪاري کان بسمله سين ڪ ڪنهن بي
جي ڪنهن ڪتو ڪ باز هٿان چڏي پوءِ چڏيائين ٻيو
ته حڪم تن جو ان مسئلي ۾ آهي کان جهڙو
جڏهن شڪار جهڙو اڃان ڪين هو

تان کين حلال تيجونات درست نئو
 جرح کري تيجي چينا سور هيو
 پر خليا س هيم ايجا اپينو هو
 ان پوي جرح کري پي شکار مو
 مجان شکاری شکاری ايجا رسيو
 تده پي کين درست تيجو نه وسو
 چي کده کا اچلو که چي نيم الله
 جن گر هيا تير پي که ان کري که
 دهر پي بد و هو واهي نه کري
 بلک وني رسيو که شکار چيدار کا
 تکرين ته شکار جو پي چيا نه هيا
 تهيا نه ان دي کري دونه سو شي
 کين چيا قدر ته شکار سندو
 پر اصل هيا جن نولن دونه تيجي
 تده ظاهر جاتي که چون کچي
 جن کن گذارن گرنه اهي سندوان
 هدايا عنايا مي عبارت ايه

پي سجي کي به بار شکاری وني کا گيو
 دوي شکاری تمي جی رسيو
 تان موي باز کي شکاری گيو
 تکرين ته شکار جو حرام چون تيو
 پسي کيو باز شکاری گنا گري
 پي اهي کتابيم اهري چارا
 طرف ته جيو اچي جو چنده نه
 دهي که پي دونه جو گرنه ساما
 شوکان نلکونه جيو انکي هيا نه
 مري پو تهس کان کيا جتا
 مگر چي ظاهر تيو وني تهيا پو
 کان نلکو ته پي که شکاری رسيو
 جان لکي کان قتل کيو که شکار
 تده هوامانن هيران که وحشي
 ان دي کي اهل ليکو وحشي کين کي
 پي اصل کيو که وحشي پي
 چي که هيو تير نه جيون دونه بملک

تان کيڻ حلال تنهن جو، نا ته دُرست نه ٿيو
 جرح ڪري تنهن جي ڀڄڻا سو رهيو
 پر نه جهليائينس هت ۾ اڃا پيئو هو
 ان پوئين جرح ڪري پئي شڪار مئو
 ۽ جان شڪاري شڪار کي اڃان رسيو ناهي
 تڏهن پڻ کيڻ دُرست تنهن جو ري وسواسي
 ته جيڪڏهن کان اڇليو ڪنهن چئي بسم الله
 جن ڪر هنيائين تير پري ڪنهن اُٺ ڪ ڍڳي ڏانه
 ڪ هرڻ ٻڌو هو ڦاهي ۾ تنهن کي ڪري گهاءُ
 بلڪ وڃي رسيو ڪنهن شڪار ڀڄندڙ ڪا
 ته کيڻ تنهن شڪار جو پڻ چيائون نه رهائ
 ته هنيائين جنهن اُٺ ڍڳي ڪ پڪي ڏانهن سو وحشي هو
 ته کيڻ چيائون ڦٽرو تنهن شڪار سندو
 پراصل هنيائين جن ٽولن ڏانهن تن جي خبر ڪان پوي
 تڏهن ظاهر حال تي حڪم چون ڪجي
 جن گهڻو گذران گهرن ۾ آهي سندو اُٺ ڍڳي
 ”هدايه“ ۽ ”عنايه“ ۾ اي عبارت آهي

پڻ جي ڪتي ڪ باز شڪار کي وڃي گهاءُ ڪيو
 ڊوڙي شڪاري تنهن کي جيئري رسيو
 تان موٽي باز ڪ ڪتي شڪار کي ڪيو گهاءُ پيو
 ته کيڻ تنهن شڪار جو حرام چون ٿيو
 تيسين ڪتو ڪ باز شڪار کي گهڻا گهاءُ ڪري
 پڻ آهي ڪتابن ۾ اهڙي پڇارا
 طرف تنهن حيوان جي جو ڀڄندڙ نه آه
 ڪ هڻي ڪنهن پڪي ڏانهن جو گهرن ۾ سامه
 سو ڪان نه لڳو تنهن حيوان کي هنيائين جنهن لاءِ
 مري پيو تنهن سين ڪان ڪيائين جتا
 مگر جي ظاهر ٿيو وڃي تهان پوءِ
 ڪان نه لڳو تنهن کي پر ڪنهن شڪار کي رسيو
 ۽ جان لڳي ڪان قتل ڪيو ڪنهن شڪار ڀڄندڙ کي
 ته ڪ هئا ماڻهن هيرئان ڪ وحشي وري
 اُٺ ڍڳي کي اهلي ليڪبو، وحشي پڪين کي
 پڪي اصل ۾ سڀ ڪو ڪر وحشي پسجي
 جي ڪنهن هنيو تير تنهن حيوان ڏانهن بسمله چيائين پوءِ

ڪيڻ آهي شريعت ۾ حلال نه جنهن جي
جهڙو سوئر ڪ سيار ڪ ڪو مرون ٻيو
پریندي تنهن کان سين مري شڪار پئو
تيرهون شرط شڪار جو چيائون اهڙو
ڪ تير اچلي تنهن ڏانهن بسم الله چيو
ٿئي سبب نه وچ ۾ ڪو مرڻ جو ٻيو
جيئن ڪر هنيائين شڪار ڏانهن پري تير تڪو
جي مري رهيو سو پاڻيءَ ۾ ته ٿئي حرام سو
مرڻ تنهن جو پاڻيءَ ڪري متان ٿيو هوءَ
ته شڪار بري ۽ بحري وچ ۾ تفاوت آهي
گهڻا پڄاڻان پاڻيءَ ۾ ٻڏي سو مري
تان ڪيڻ حلال تنهن جو نا ته حرام ٿئي
توڻي مٿي رهيس ماڳ جرح جو ڪ ٻڏي ويس تمام
جهلي نڙي ماڳ ڪنان تنهن کي ذبح ڪجي
پڻ بسمله چئي شڪار کي جي ڪنهن گهڻا ڪيو
ڪ ڇت تي ڪنهن گهر جي ڪ ڪنهن ڏونگر تي پوءِ
جيئن شڪاري رسيو تيسين مري رهيو
پر آهي ماڻهن ٿو پڇئون نه هيراڪو گهر جو
پر ڪنهن شڪار حلال کي سو وڃي ڪاڻ لڳو
ته پڻ چيائون ڦٽرو ڪيڻ شڪار سو
ته جهڙ شڪاري شڪار ڏي ڇڏي باز ڪتو
تهڙ ٿئي تن جي گهڻا ڪري مرڻ شڪار جو
جي گهڻا ڌاران ڪو سبب ٻيو واقع اچي ٿيو
گهڻا پڄاڻان پاڻيءَ ۾ وڃي سو ٻيو
توڻي شڪار بحري ڪ سڪي سندو تو
پر ڪن ڪتابن ۾ ان پر آهي ٿو
جيئن پکي کي پاڻي جي، جيڪو گهڻا ڪري
ته جان آهيس ماڳ جرح جو پاڻي ڪنا مٿي
۽ جان پکي سڪي سندو تان ڪيڻ تنهن حرام
مگر ٻڏڻ پڄاڻان جيڪڏهن جيرو سو لهجي
تئين ٻڏڻ صورتن ۾ سو ڪيڻ درست لکي
اچي ڪنهن پهڻ ڪ وڻ تي سو ڪري شڪار ٻيو
وري اٿي ان ماڳن تان مٿي زمين پوءِ
ته ڪيڻ تنهن جو بچڙو سڻي صحي سڪو

جن مڙھن ان شڪار جي اچي شڪ ٿيو
 ۽ جان لڌا سر جي تان ڪهي ڪا ٿيو
 ۽ اصله زمين اتي واقع سو ٿيو
 ٿو ٿي پوند ۽ پهرين زمين تي جي ٿي ٿيو
 ڪرن ۽ زمين تي سوشڪاري لڳو
 جيڪا ڪيوشڪار دونه ڪا ٿي ڪا ٿي
 جي مري رهيو ٿي ڪا ٿي ڪا ٿي
 جذبه پرنده ۽ موشڪار ڪا ٿي
 ڪا ٿي ڪا ٿي ڪا ٿي ڪا ٿي
 ٿي ڪا ٿي ڪا ٿي ڪا ٿي
 تڏه ڪن ڪا ٿي ڪا ٿي
 چوڏه ڪا ٿي ڪا ٿي
 تڏه ڪا ٿي ڪا ٿي
 پريم ڪا ٿي ڪا ٿي
 چتر ڪا ٿي ڪا ٿي
 جواصل ڪا ٿي ڪا ٿي
 ۽ جان جي ٿي ٿي

تم ان لکن ڪري ٿي ٿي
 پر جي ٿي ٿي ٿي
 تڏه ڪن ٿي ٿي
 مگر جي ٿي ٿي
 ٿي ٿي ٿي
 سو ٿي ٿي
 پر ٿي ٿي
 ۽ جان شڪار ڪا ٿي
 جن ٿي ٿي
 ڪا ٿي ٿي
 حڪم ٿي
 تجده ٿي
 ۽ جان ٿي
 جان ٿي
 تان ٿي
 پڻ ٿي
 تڏه ٿي

جيئن مرڻ ۾ ان شڪار جي اچي شڪ پئو
 ۽ جان لڌائينس جيئرو تان ڪُهي ڪاٿبو
 ڪ اصلهين زمين اتي واقع سو ٿيو
 توڻي پوندو پھڻ ڪ زمين تي چيهون چيهون ٿيو
 ڪرڻ وير زمين تي سو شڪار کي لڳو
 جي ڪنهن ڪيو شڪار ڏانهن گهاء بسم الله ساڻ
 جي مري رهيو تنهن ۾ ته حرام ڪري سڃاڻ
 جڏهن پريندي نه مئو شڪار گهاء ڪري
 ڪ کا رهي حياتي تنهن ۾ پر ٿورڙي آهي
 تنهن پڄاڻان ڪري پيو پاڻيءَ ۾ ڪ وري منجهه چيري
 تڏهن ڪيڻ حلال تنهن جو منجهه ”ڪفاهه“ لکي
 چوڏهون شرط شڪار جو سڻي صحي ڪجي
 تڏهن جيڪي شڪار تنهن جرح سين پريندي مري
 پر جيئڻ آهي ٻن ڀتين منجهه ڪتاب لڌو
 جيترو رهي ڪڍي دور ۾ ڪهڻ ڪنا پوءِ
 جو اصل تير هنيائين بسمله چئي سو ذبح ٿيو
 ۽ جان جيئڻ تنهن ۾ انهن گهڻيرو آه
 ته متان لڳڻ ڪري پھڻ ڪ وڻ جي موت ٿيو تنهن هوءَ
 پر جي نري رهيو ان ٽولن تي وري نه اٿيو
 تڏهن ڪيڻ تنهن شڪار جو آهي موچارو
 مگر جي گتو هوءَ زمين تي پالو ڪ ڪيرو
 ته پڻ پيو شڪ ان شڪار ۾ ڪيڻ ڪنا ويو
 سو وڃي ڪري جيري ۾ پيو گهاء پڄاڻ
 پر اي سڀ تڏهوڪيون ڳلهيون منجهه ڪتاب لکي
 ۽ جان شڪار گهاء سين پريندي مري
 جيتري ڪڍي دور ۾ ذبح پڄاڻان پسجي
 ڪ پئي ڪنهن پھڻ ڪ وڻ تا اٿي هيٺ اچي
 حڪم لکيائون موت جو ان حياتي کي
 تڏهن ڪتو ڪ بلز شڪري هٿن چٽي ڪنهن ڪل لڳي
 ۽ جان لڳي جيئرو تان ذبح تنهن ڪجي
 جان آهي تنهن شڪار ۾ جيئڻ ٿوريڙو
 تان ذبح صيد جو لازم چون نه هوءَ
 پڻ ڏنائون هن حياتي ٿوريڙي کي حڪم موت جو
 تڏهن ذبح ڪرڻ تنهن جو لکن ٿا

جِي ڪَهَنُ چڏِيَاءَ تَهَجُو تڪِينُ سُونَهَاءِ
 بِنُ جِي شڪارِي بَسْمِ اللّٰهِ جِي پِي ڪَانُ
 پِر هُو تَهَر شڪارِ مَ جِي جَبِ پِرُو
 اچي شڪارُ اهڙي جالِ ڪَٽِي پِي رَهِيُو
 ڦِٽِي ڦِٽِي تَهَ ماڳِ مَرِي سُونِيُو
 وَڃِي لڏِي سِ جَنگِ پِرِ ڏِ ناءِ سِ مَوِ
 پِرِ ڪَڏِي ڏِي جِهَ ماڳِ اچي شڪارِ پِرُو
 جُو مَتِي ڏِي جِي ڦِٽِي ڦِٽِي هُو رِ ڪَنڊُو
 تَهَ جالِي ڏِي ڏِي نڪِي وِٽِي پِي ڦِٽُو
 تڏِي لِي شڪارِ حرامِ تِيُو جِي سِ سَهُو
 پِرِ خَبَرِي پَنِيَسِ تَهِي تڪو پِٽُو مَن وَڏِي
 ڏِي چڏِيَاءَ شڪارِ جَوَانِ عَڏِي سِي سِيَا
 اَبُو جِي اِنِ ماڳِ عَڏِي پِڇُو نِيَا
 پِنِ اهي ڦِٽِي ڦِٽِي ڏِي جَبِ پِرِي جِي ڦِٽِي
 قاضِي خانِ ۽ ظهيري ۽ لِي اِيهَ عِبَارَتَا
 جڏِي حَيَاتِي شڪارِ مَجَرِي هُو
 جِي ڦِٽِي ڦِٽِي ڏِي جَبِ ڏِي ڪَن پِرُو

تُوڻِي چڏِيَاءَ ڦِٽِي ڦِٽِي ڪَٽِي لڏِي نِيَا
 وَڃِي شڪارِ مَرِي مَجَانِي لڳُو
 جِي ڦِٽِي ڦِٽِي مڏِي بُوڇِي ڏِي پِڇِيَا تَهَا ڪَٽِي
 پِرِ وِٽِي تَهَ وَڌِي مَ مَ مَ مَ مَ مَ مَ مَ
 پِرِ وِٽِي شڪارِ مَرِي تَهِي ڦِٽِي ڦِٽِي
 تڪِينُ حَلالُ تَهَجُو شَبِ هُو مَجَرِي
 هُو تَهَ ماڳِ ڪُو وِٽِي شڪارِ اهو
 تُوڻِي ڪَٽِي عَڏِي سُو ڪَ عَڏِي تُو
 جِي شڪارِ مَرِي سِيُو پِٽِي مَرِي هُو
 تُوڻِي تَهَ شڪارِ ڏِي ڏِي شڪارِ جَوَانِ
 ڪَ سُو هُو نِيَا مَرِي هُو جَوِي ڪَ
 تَهِي اِنِ شڪارِ جَوِي نِيَا سَرِ وَا
 سِي ڪَ حُڪْمِ جَا ڪَٽِي ڏِي جَوِي ڏِي
 تَاتِ عَڏِي تَهِي اِنِ ماڳِ لِي سِي اَشِيَا
 پِرِي سِي تَهِي ڏِي ڏِي ڏِي ڏِي ڏِي
 اِي جَانِ هُو مَجَرِي جِي تُو پِرُو
 تڏِي ڪَٽِي حَلالُ تَهَجُو تُوڻِي مَ مَ مَ

جي ڪهڻ ڇڏيائين تنهن جو ته ڪيڻ سو نه رهائ
توڻي ڇڏيائين قدرت سين ڪ ڪاڻي لڏائين نه ڪا
پڻ جي شڪاري بسم الله چئي پري کان هنيو
وڃي سو شڪار ڪي منجهه تيز لڳو
پر هئو تهر شڪار ۾ جيئڻ جهجهيرو
جيترو رهي مذبح ۾ نبيح پڄاڻان تهاڻ گهڻو هوءَ
اچي شڪار اهڙي حالت ۾ ڪٿي پئي رهيو
ڦٽي ڦٽي تنهن ماڳ ۾ مري سو پيو
وڃي لڏائينس جهنگ ۾ پر ڏنائينس مٿو
پر جيڪڏهن جنهن ماڳ ۾ اچي شڪار پيو
جو مٿي ذبح تنهن جي قدرت هو رکندو
تنهن ڄاڻي ذبح نه ڪيو وٽس پي ڦٽو
تڏهن اي شڪار حرام ٿيو هيٺئين سين سڻهو
پر خبر نه پيس تنهن جي ته ڪو پيو مون وٽ آه
ذبح ڇڏيائين شڪار جو ان عذر جي سببا
ابوجهي ان ماڳ ۾ عذر نه چون ٿا
پڻ آهي قدرت نبيح جي مجوسي ڪي جي ڪلمو چئي مڻا
”قاضي خان“ ۽ ”ظهيري“ ۾ اي آهي عبارت
جڏهن حياتي شڪار ۾ جهجهيري هوءَ
جيترو رهي ذبح ۾ ذبح ڪنا پوءِ
تڏهن ڪيڻ حلال تنهن جو توڻي ماڻهن وٽ هوءَ

اهي اصلو ان حياتي جي حڪم موت
 جو سلسلي جي نجيڪي اصلو ناجاتي
 تڏهه کين حلال ٿيڻ جو مڃي ٿو
 جن موت اهرئي ڪپروءَ جو نهو
 هاڻي ڪي لکين مسئلا شرطن ڌارا
 لهي انگرهه مڃاڻ ڪو ٿي ٿو
 جن کي ان وڌيا ۽ شڪار جي ڪپر هت ٿي
 ڪي وڌيا سڀئي مڃاڻ اڌا ٿي ٿو
 کين ڪنا ٿيڻي محذ منع ڪيو
 جن ڪر ڪيا ۽ شڪار کي پهرائو ٿو
 ڪي وڌيا سڀئي مڃاڻ ڪڏ ڪنا
 ۽ جي ترانن شڪار سڃاڻهه انگرهه وڌو
 ته هتو ٿي ٿو عالم حڪم ته جو
 رهي ماڳ مڃي جيڪو علاج ڪي
 جي کين دهرت شڪار جو ٿي ٿو
 تڏهه ڌار شڪار ڪنا سولي ڪو عضو
 هڏيا ڪافي مڃاڻ ٿي ٿو

مگر جيڪي اهرئي ڪپروءَ وٽ وڃي شڪار ٿو
 ڪي ٿي ته مهڏا مري شڪار رهي
 ٿو ٿي حياتي ته شڪار مڃي ٿو
 جوڏهي شرط شڪار جا اهي اٺ پنا
 جي هيي مڃن ترانن شڪار کي سڃاڻي
 جهه انگرهه ڌار اعدا ٿي هوند شڪار ٿي
 ڪي پيرن پارا شڪار جي پالنگ وڌي ٿي
 تڪين حلال شڪار سوڀر انگرهه وڌو
 ۽ جان هوند شڪار جي وڌي ٿي
 ڪي ڪيا سڀئي پالنگ پيرن ڏوڏهه ٿي ٿو
 تڏهه حلال ڪيا ڪي ٿي ٿو
 پر اڃا وڌو ۽ شڪار مڃي ڪين ٿو
 جان هوند مڃي ٿي ٿو
 تڏهه ٿي انگرهه حڪم وڌي ٿو
 ۽ جان هوند مڃي ٿي ٿو
 کين رهائ شڪار جو پير انگرهه ٿي ٿو
 پر جي شڪار کي ٿي ٿو

آهي اصلا ان حياتي حڪم موت ۽ ڇهو
 جو بسمله چئي ذبح ڪري اصلا نه ڄاڻي
 تڏهن ڪيڻ حلال تنهن جو منجهه ”محيط“ لکي
 جيئن هوڻ اهڙي ڳيرو جو نه هوڻ ڇهو آهي
 هاڻي ڪي لکجن مسئلا شرطن ڌارا
 لهي انگڙو تنهن منجهه جدا ڪو ٿو
 جيئن ڪرلن ويئين شڪل جي ڪ پير هت تنهن جو
 ڪ وڊيائينس مٿي منجهه پر اڌان ٿوريڙو
 ڪيڻ ڪنا تنهن جي محمد منع ڪيو
 جيئن ڪر ڪيائين شڪار ڪي پورا به پوت وڃا
 ڪ اڌ وڊيائينس مٿي منجهه ڪ گهڻو اڌ ڪنا
 ۽ جي تراڙ سين شڪار منجهه ڪنهن انگڙو وڊيو
 ته ههڙو چيو عالمن حڪم تهين جو
 رهي ماڳ مينجي جيڪو علاج ڪجي
 جيئن ڪيڻ ڏرست شڪار جو ٿيئن سندن انگڙي
 تڏهن ڌار شڪار ڪنا سو ليڪبو عضوو
 ”هدايا“ ۽ ”ڪافي“ ۾ ان پر آڻي ٿو
 مگر جي ڪنهن اهڙي ڳيرو وٽ وڃي شڪار پوي
 ڦڻي ڦڻي تنهن مهڏا مري شڪار رهي
 توڻي حياتي تنهن شڪار ۾ گهڻي هئي وري
 چوڏهئي شرط شڪار جا اچي ات پنا
 جي هئي مؤمن تراڙ شڪار ڪي بسمله چئي پوءِ
 جنهن انگڙي ڌارا علت ۾ هوند شڪل نه رهي جيئرو
 ڪ پيرن پاران شڪار جي پاڳو وڊي ٿو
 ته ڪيڻ حلال شڪار سو، پر انگڙو حرام هو
 ۽ جان هوند شڪار جيئرو نه رهي تنهن انگڙي ڌارا
 ڪ ڪيائينس به پاڳا پيرن ڏانهن، ٿو مٿي ڏانه
 تڏهن حلال لکيائون ڪيڻ ٻئي ٽڪرا
 پر اڃان وڻو آه شڪار ۾ لهي ڪين پيو
 جان هوند موٽي سڄو سو ٿئي ڪنهن فڪر ڪري
 تڏهن تنهن انگڙي ڪي حڪم وڻ جو چيئون نه ڏجي
 ۽ جان هوند سڄو نه ٿئي جي علاج ڪجي توه
 ڪيڻ رهائ شڪار جو پر انگڙو نه ڪاڻبو
 پر جي شڪاري ڄاڻي بسم الله چڻي تراڙ هڻندي

بَنَكْرِيُو رَايَا شَكَارِي لَنَا وَوَدِي تَدَه بِن تَكْرِيُو كِن حَرَام اِهِي مَسَلَا دَنجِي شَكَارِ جَا اِي تَمَام تِيَا تَرِي تِي سَهْكَارِي تِي جِي طَالِبِي نِي سَنَد رَا حَة الْمُؤْمِنِي سَنَدِي رَا كِي تَه نَا وَرِهَن سَنَد وَهِي تِي ن تَه وَتِي حَقَا مِي تِي مَسَلَا دِي نَجَا كِي مِهِي كَانْدَا تَنَع وَنِي كَدَه جِي مُؤْمِنِي تَن مَجَا حَقْم هِن حَقِي رِي پُن كَرِي كَارِ عَا اِي اُمِي دَا اِنَم عَا صِي كِي اِهَا مِي تِي مَنَا ي مَن جِي مَائِلِي بَرَكْنَا بُنِي لَكِي نَكْرِي جِي وَات لَمَن وَلَهَا مَرِهِي پَهِي مَهْرِي دَوَه دَهَا ي جَا چِي وَكِي نَفْس جُو كُنَا كِي مِهِي كُنَا سِي تَن حَقَا جِي مِي دَا رَا عِي ب عَا صِي تِي مَلَا يَن سُنِي تَن مَهْدَا تَوِي اِهِي ن كُنَا مَهْجَا وَنَكْرِيُو	دِي بَوَانَا كِي اِس نِي رَن دَوَه تَرِي وَوَدِي جِي وَهِي كَهِي يَار سِي سِي جُو تِي دَن كِتَابِن كَنَا رِي نِي كِي دِي سِي لِيَا كَارِي اَهْل مِي جِي هِي لَكِي مَرَسَا لُو تَه دِي ه اِي تَمَام تِي وَهِي نَا قَصِي تَان اِكَا رَا سَا تَرِي وَهِي تِيَا جُسْتِي كَارِي مِيرِي تِي جِي كِي مِهِي وَش وَدَا سِي تُو سَكُو سِي جَس مَان يَارِي نِي تِيَا دِي وَوِي تِي جُسْتِي فَقِي رِي كَدَه فَا تَكْرِي مَكْرِي كَرِي دِي مَآ كَمِي نِي چَنگَرِي جِي چَنگَلِي مِي جَس مَان بِيَا هَادِي كَرَا شَكِي مُؤْمِنِي مَجَا كُنَا اِهِي مِهِي مَرَا سَدَا اِي كِيَا هَرَا حِي ف تِيَا كَمِي نِي كُنَا جِي مِي رُو تِي دَا وَوَمِي نِي لَكِي لَكِي مَن اِهِي وَوَسْتَرِي مَجُو سَا يَم سَبَا جَا پَرَا هِي عَفُو تِي وَوَعُظِم دِي وَوَدِي اِي
---	--

۽ ٽڪر پورا ڪيائين شڪار کي ڪنا وڃ وڌي
 تڏهن ٻنهي ٽڪرن جو ڪيڻ حرام آهي
 مسئلا ذبح ۽ شڪار جا اچي تمام ٿيا
 ته ٿئي سهڪائي تن کي جي طالب دين سندا
 ”راحة المؤمنين سنڌي“ رڪيم تنهن نالو
 ورهن سنڌو هجرت جي مون تنهن ڏينهن حسب ڪيو
 ميڙي مسئلا دين جا ڪيم هيڪاندا
 ته نفعو وٺن ڪڏهن ڪي مؤمن تن منجهه
 حق ۾ هن حقير جي پڻ ڪرين ڪا دعا
 آهي اميد ان ۾ عاصي کي اها
 ميٽي مٺايون مٺن جون مان پلن برڪتا
 پُني لڳي نيڪن جي وات لهن ولها
 مرهي پنهنجي مهر سين ڏوه ڏوهاري جا
 چيو ڪري نفس جو گهڻا ڪيم گناه
 سي تون صاحب ڪج م پترا عيب عاصي جا
 ٿي م لڄائين مون کي تن مهڊا
 توڻي آهين گناه منهنجا ڏونگرئو وڏا

ڪ به واتا ڪيائين پيرن ڏانهن تڏو ڏانهن مٿي
 جي وري ڪهي پار سسي جو ته پڻ درست نه ٿئي
 ڪتابن ڪنان عربي ڪڍي سي لکيا
 * ڪارڻ اهل دين جي هي لکيم رسالو
 تنهن ڏينهن اچي تمام ٿيو هي ناقص جو نسخو
 تان اڪلهن سئو ٿيه ورهيه ٿيا منجهس ڦير نه ڪو (1130)
 ڪارڻ ميڙن تن جي ڪيم وس وڏا
 سُهڻو سڪيو سچ سين مان پاڙهين تڏا
 ڪ ڪو پڙهي بخشي فقير کي ڪڏهن فاتحا
 ته ڪرم ڪري ڪريم ڏئي مان ڪمين سان
 چڱن جي چڱائيءَ ۾ چڱن مان بچا
 هادي ڪر ”هاشم“ کي مؤمن منجهه
 ڪيا آهين ڪمڙا سدائين ڪچا
 هزارين حيف ٿيا ڪمڻي ڪنا
 جت ميڙو ٿيندو مؤمنين لکين لک مڙندا
 آهي وڏو ستر تنهن جو سائينم سباجها
 پر آهي عفو تنهن جو عظيم ڏئي وڏو ئي انها

تَوَلَّيْتُ هَجِي اِبْهَانَ وَتَمَّ بِسَلِيْپَا پَرَاهِمِ تَهْفَجُو اسْرُوْبَهٗ بِاَجَهٗ يَرِيَا مَيْتِي مُحَمَّدٍ مَيْتِي اِكَا اِحْسَانَا لَتَاي اِيْمَانَسِ دِي دَا رَكْنَا	جِي دِي وَتَمَّ حِيْر مَانْتَرُمُتْ سَبَا كَرِي هِدَايَتِ يَان دُونَهٗ هَادِرُهِنَا دِي كَارِي دِيَهٗ دِي لُطْفِ سَالِقَا جِن چِي هِي يَا كِيْرُو كَلُو اِچَهٗ تَوَا
لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَسَلَّم	
تمام شد نسخہ درج شکار بزبان سنڌي تصنیف مخدوم محمد یاشم مسموي	

توه تنهن جي أبهان وير بيليپا چڙي وير چپرین مائت مت سڳا
پر آهيم تنهن جو آسرو بهون باجهه پريا ڪري هدايت پاڻ ڏانهن هادي رهنما
ميڙين محمد ميڙ سين آگا احسانا ڏيڪاري ڏيه ڌڻي لطف ساڻ لقا
لڏائين ايمان سين ڌڻي دار ڪنا جيئن چئي هي پاڪيزو ڪلمون اچون تو اڳا

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْ آلِهِ وَسَلَّمَ

تمام شد نسخ ذبح شڪار بزبان سندي تصنيف مخدوم محمد هاشم تتوي

ڪتابيات

- (مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ ڪتاب ”راحة المؤمنين“ منظوم سنڌيءَ ۾ هنن پنجويهه ڪتابن جو حوالي طور ذڪر آندو آهي. هيٺ انهن 25 ڪتابن جي الف-ب وار فهرست ڏجي ٿي.)
- 1- التبيين الحقائق: امام فخر الدين ابو عمرو عثمان پٽ علي پٽ محجن الصوفي البارع العزيلي، وفات 743 هجري / 1342 ع.
 - 2- تلقيح العقول في فروع المنقول: امام احمد پٽ عبيدالله پٽ ابراهيم المحبوبي، وفات 630 هجري / 1233 ع.
 - 3- جوامع الفقه: امام زين الدين ابونصر احمد پٽ محمد العتابي، وفات 586 هجري / 1190 ع.
 - 4- حياة الحيوان: امام كمال الدين محمد پٽ موسيٰ پٽ عيسيٰ الدميري، وفات 808 هجري / 1405 ع.
 - 5- خزانة الاكمل: امام ابو عبدالله يوسف پٽ علي پٽ محمد الجرجاني، وفات 522 هجري / 1128 ع کان بعد ۾.
 - 6- خزانة المفتين: امام حسين پٽ محمد السميقي الحنفي
 - 7- خلاصة الفقه فارسي: امام عبداللطيف.
 - 8- شرح تحفه الملوك: امام محمد پٽ عبداللطيف.
 - 9- شرح تكملة رازي.
 - 10- عنايه: امام اڪمل الدين محمد پٽ احمد الحنفي الدمشقي، وفات 786 هجري / 1384 ع.
 - 11- العيني شرح الكنز الدقائق: قاضي زين الدين عبدالرحيم پٽ محمود العيني، وفات 864 هجري / 1459 ع.
 - 12- غاية البيان: امام قوام الدين امير ڪاتب پٽ امير عمر پٽ امير غازي الاتقاني، وفات 758 هجري / 1357 ع.
 - 13- فتاويٰ تاتارخاني: علامه فريدالدين عالم پٽ العلاء الانصاري الحنفي الدهلوي وفات 786 هجري / 1384 ع.
 - 14- فتاويٰ سراجي: علامه سراج الدين علي پٽ عباس الاوسي.

- 15- فتاويٰ ظهيري: امام ظهيرالدين ابوبكر محمد پٽ احمد القاضي الحنفي، وفات 619 هجري/ 1222 ع.
- 16- فتاويٰ قاضي خان: امام ابوالمفاخر حسن پٽ منصور پٽ محمود پٽ عبدالعزيز الاوزجندی، مشهور فخرالدين قاضي خان، وفات 592 هجري/ 1196 ع.
- 17- قرآن مجيد: كلام باري تعاليٰ.
- 18- القنية المنية لتمر الغنية: علامہ نجم الدين ابوالرجاء مختار پٽ محمود پٽ محمد الزاهدي، وفات 658 هجري/ 1260 ع.
- 19- الكافي في شرح الوافي: امام ابوالبركات عبدالله پٽ احمد پٽ محمود النسفي الحنفي، وفات 701 هجري/ 2- 1301 ع.
- 20- الكفاية في شرح الهداية: امام جلال الدين پٽ شمس الدين الخوارزمي، وفات، 767 هجري/ 66 – 1365 ع.
- 21- المحيط السرخسي: امام رضي الدين محمد پٽ محمد السرخسي، وفات 671 هجري/ 70 – 1369 ع.
- 22- الصلاة المسعوديه: امام مسعود پٽ محمود پٽ يوسف السمرقندي.
- 23- مسكين شرح كنز: امام محدث معين الدين الهروي مشهور ملا مسكين، وفات 954 هجري/ 1547 ع.
- 24- مطلوب المؤمنين.
- 25- الهداية: امام برهان الدين ابوالحسن علي پٽ ابوبكر پٽ عبدالخليل الرشداني المرغيناني، وفات 593 هجري/ 1197 ع.

انوکڻ لفظن جي معنيٰ جي پٽي

(نج سنڌي الفاظ ۽ محاورا جي ڪتاب ۾ آندل آهن)

الف		اُلهارڻ	هيٺ ڪرڻ
اُگائڻو	اُگائڻو	اُلهي	لٽي، لهي اچڻ
اڱو	اڱو	اڻڀر	ان طرح، ان ريت
اُٻهڻ	اُٻهڻ	اڻگڙا	عضوا
اُڀوڃڻ	اُڀوڃڻ	اوڏو	ويجهو
اُڀارا	اُڀارا	اوڏيرو	اوڏو، ويجهو، قريب
اُڀڻو	اُڀڻو	اُهڃ	اهڃاڻ، اشارو
اُڀ	اُڀ	اهلي	گهر ۾ رهندڙ، گهرو
اُڀڻو	اُڀڻو	اِيءَ	هيءَ
اُڀڻو	اُڀڻو	اِيهار	نمونو، شڪل، مهاندو
اُکا	اُکا	مٿان	ب
اُٿري	اُٿري	ٻاڪ (=باڪ)	خوف، ڊپ
اُٿو	اُٿو	ٻڻون	ڀٽون، وڇون
اُڄاٻت	اُڄاٻت	ٻُڄا	ٻڄڙا
		ٻُڄڙو	خراب، حرام
اُڄاڻ	اُڄاڻ	ٻري	زمين وارو، زمين تي رهندڙ
اُڄر	اُڄر	ٻسمله	بسم الله
اُڇاڙو	اُڇاڙو	ٻگاڙ	بگهڙ
اُڌوڀاءُ	اُڌوڀاءُ	بيدي	(=بيديون) سڄون، برپت، ميدان
اُڏا	اُڏا	اڌ مان، اڌ کان	ب
اُڏا	اُڏا	اڌو، سامهون	ٻاهر
اُسڙ	اُسڙ	اڻ	ٻنهي
اُشيءَ	اُشيءَ	اُڻ	(= ٻهون) گهڻيون
اُگارہ	اُگارہ	اُڀلي	همراهي ڪندڙ، مددگار
اُٿي	اُٿي	لهي، ڪري	

پ		ن
پَت	طریقن، نمون	نُري رهيو
پَجنڻا	پڄڻ کان	بي جان ٿيو، ساه نڪري ويو، مري ويو
پَر	پاسو، ٿيڪ	پ
پَري	چڪي، جهلي	پار
پُوتارو	بتال، بدحواس، چتو، پورالو	پارا
پُٺي	پٿو، خوف	پُٺ
ت		پُٺڙا
ٿاڻا	تڻو ڏنائون، ڪوسو ڪيائون	پَت ڪيئون
ٿڌ	تڏهن	پَٽو
ٿرت	سُرت، سمجھ، خبر	پُڄاڻ (=پڄاڻان) ان کان پوءِ
ٺغڌري	پڪيءَ جو قسم	پَر
ٺڪ	گيت، وڏو ڍڪ، ڍڪ ساهي پيئڻ	پَرور
ٺمار	پورو	پَڙي
ٺوڻي	ٺوڙي، جيتوڻيڪ، جيڪر	پَڙهن
ٺه	طرح، ريت، نموني	پَسَن
ٺهڙ	تڏهن، تنهن وقت	پَر (= پرين) نمونن، نمونا
ٺهو	تهڙو	پَريندڙهه
توه	باجه، ڀلائي، ڪرم، بخشش	پُٺ
توءَ	ٺوڻي، ٺوڙي، جيڪر	پُٺين
ت		پَڪ
ٺرمڇي	(= ٺرمڇي) باز جو قسم	پَنگن
ٺلي	(= ٺلهي) پاڻخانو	پَٺا
ٺوڪ	شيون، ڳالهون	پَٺا
ٺورو	ٺولو، پڪرين جو ڌڻ	پَنجا
ن		پوءِ
ٺول	شيءَ، ڳالهه، نمونو، طريقو، اوزار	پَه
		خيال

پهسُ		اوچتو، امالڪ		چ	
پهڻُ	پتر	چارن	چانورن		
پهڻُ	(= پهن، پهون) پڪريون، پڪرين جو ٿڌ	چڙڻُ	چڙهڻُ		
پيدا	ظاهر، پترو	چُڪي زهيو	نڪري چڪو، نڪري ويو		
پئاس	سندس پيءُ، ان جو پيءُ	چُٺاءُ	کاڌائين		
				چُٺن	
ج					
جاد	جھنڊ	چُٺي	چڱي		
جان	جڏهن، جيئن، جيڪر، جيسين	چُونيَرُ	پڪيءَ جو قسم		
جَٽرا	(= جٽاءُ) بيهڻ	چَوَءُ	چوي، پڙهي، چيو		
جَجو	(= جهجهو) گهڻو	چيئڻ	قاڙيندڙ جانورن، چيريندڙ حيوانن		
جَجهيرو	جهجهيرو، گهڻو	چُٺُ	چوڻ		
جَرَخُ	زخم، ڦٽ				
جَلي	(= جهلي) وٺي	چَپَر	ڏونگر، جبل، ڪوهستان		
جَماعُ	مُباشرت، مرد ۽ عورت جو ميلاپ	چَٽ	ڦڙو		
جُنپُٽو	تڙ وارو، غسل جي حالت وارو	چَليري	چلڻ واري مڇي		
جَهَرُ	جنهن وقت، جيڏي مهل	چُي، چُي	چيهون چيهون، ذرا ذرا، ٽڪر		
جَهڙ	جڏهن، جنهن وقت				
جَهل	اڻ جائائي	ح			
جَهر	جنهن ۾	حاجَت	ضرورت		
جَهو	جهڙو	حَامِل	پيٽ واريءَ، ڏکي		
جِپُٽو	ساجو	حِمارُ	گڏھ		
				خ	
چ					
چارن	چارين	خُبرداري	خبر رکندڙ، ڄاڻ		
چاهو	بابيهو	خُمرُ	شراب		
چپ	زبان	د			
چيرو	باه	ڌارُ	دنيا، جهان		
		دُرس	صحي، جائز، حلال		

ڏُرسُ	صحي، جائز، حلال	رِهاءَ	جُڳاءَ، روا، جائز، مباح هجڻ
دوهائي	پڪيءَ جو قسم	رِهڪَ	رهائش
ڌ			
ڌارَڻ	انهن کان سواءِ	ز	
ڏُڪو	ٿلهو ڏندبو	زُبُونُ	حرام ^۱
ڌڻي	مالڪ، الله تعاليٰ	س	
ڏ			
ڏاڏي	ڪاٻي	سَازِي	ياد ڪري، سنڀالي
ڏُڪندو	تڪليف، سور، مرض، بيماري	سَاعَت	وقت، مهل
ڏوڙيندو	ڏوريندو، وڙيندو، ڳوليندو	سَامَءَ	رهڻ، گذاري
ڏنپَ	عذاب سهڻ، سور ڏيڻ، صدمو پهچائڻ	سَاندَن	سانڍڻ
ڏنڀرو	مڇيءَ جو قسم، ڪُڙو	سَائِمَ	سائينم، مُنهنجا سائين
ڏونه	ڏانهن	سَائي	سائين
ڏهَ	ڏهون	سُئاءَ	پُڌائين
ڊ			
ڊڙگي	ڊگهي	سَترُ	ڍڪ، پردو
ڊوري	ڊوڙي، ڏُڪي، پڇي	سَپَرانُ	سخت، ڏاڍو
ڌ			
ڌاڻج	ڪُهندڙ، ڪاسائي	سَجَہ	سهنجو، سولو، موقعو، وجهه، اوزار، هٿيار
ڌڻج	ڪُھڻ	سُجِي	پُڌجي
ر			
رَهاڪو	رهاڪو، باشندا	سُرَن	هلن، زمين تي سرنڌڙ جيت
رُپو	چاندي	سَقَرُو	فائدو ڏيندڙ، عمدو
رڙي	رڙهي، نڪري، وهي هلي	سُڪي	زمين
رَسائِي	رسايا، پهچايا	سُنَّةَ وَيَتُو	اڻ طهريل
رَسِي	پهچي	سَندانِ	سندن، انهن جا
روز	ڏينهن	سَني	(= سنهي) پيشاب

(۱) جيتوڻيڪ ”زبون“ لفظ جي اصل ۾ معنيٰ ڊنل، ڦٽل، جُهريل به آهي، پر هتي مخوم محمد هاشم ٺٽوي ڪلهوڙا دور جي محاوري پٽاندڙ ”زبون“ لفظ کي ”حرام“ جي معنيٰ ۾ آندو آهي.

(۱) جيتوڻيڪ ”زبون“ لفظ جي اصل ۾ معنيٰ ٻنل، ڦٽل، جُهريل به آهي، پر هتي مخدوم محمد هاشم ٺٽوي ڪلهوڙا دور جي محاوري پٽاندڙ ”زبون“ لفظ کي ”حرام“ جي معنيٰ ۾ آندو آهي.

سُٺھو	سٺو، ٻُٽو	ڪ
سُونھارو	سونھن وارو، سھڻو	ڪِ يا
سُھڃِيَرُو	سھنج، سولو، آسان	ڪاڙڙِ واسطي، لاءِ سبب
سُھڪايَ	(= سھڪايون) سوڪايون، سولايون، آسانيون	ڪاري اثراتو ڌڪ يا زخم، موتمار، گھرو زخم
سِيڄائُو	ٿرمجي (باز جي مادي)	ڪاري رنگ واري
سِيَار	گدڙ	ڪاٺي مان ٺھيل تير (سڄي سر ۾
سِينِگ	سڱن مان ٺھيل ڪمان، ڪمان	لوهي چھنب ھڻي ٺاھيل تير)
س	سين، سان	(= جمع ڪتيون) ستن ننڍڙن تارن جي ميڙ جو نڪت، تارن جو جھڳٽو
سُٿرُ مُرُغُ	اٺ پکي	ڪٺو ماريو
ص		ڪجھ، ذرو، ھرگز، مورھين
صَاحِبُ	الله تعاليٰ	جيڪر، جيڪڏھن
صِيَدُ	شڪار ٿيل جانور	ڪڙھو ڪريو
ظ		ڪن، گھرن
ظَنَ	گمان، شڪ	ڪڙيندو ڪندي
ع		سخت اڃ لڳڻ ڦٽڪو ٿيڻ سوڪ يا اٽڪ ٿيڻ
عَاصِي	گنھگار	ڪونج پکيءَ جو قسم
ف		سڏڻ، ڪوٺڻ
فَاتِحَا	سورة الحمد، مري ويل ماڻھوءَ لاءِ سورة الحمد پڙھڻ، دعا گھرن	ھيچ شوق، چلھ، سڪ، اُڪير، پيل، خوشي ڪوھن
ڦ		چوي ڪهي
ڦُٽرو	ڇڱو، صحيح، جائز، حلال	ڪيٺان، ڪيڙا
ڦُٺي	ڦٽڪي، چُرِي پُري	ڪيڙ، ڪيڙي، ڪول
ڦُٺي ڦُٺي	ڦٽڪي ڦٽڪي	ڪير، لوھ جو قلعو
ق		ڪيون ڪي
ڦاڙُ	پکيءَ جو قسم	

ڪ			
ڪا	لاءِ، واسطي	لقاء	الله تعاليٰ جو ڏسڻ، ديدار ڪرڻ
ڪارين	گهارين، گذارين، رهن	لڳه	لاڳيتو
ڪانئي	ساڙي	لڳهر	لاڳيتو
ڪپ	(= ڳپ) پيٽ جانور جو، ڦر	لنگن	عضون، بدن، جسم
ڪپرن	ڳپيرڻ، تخمر جهلڻ واري جاءِ، ٻڃي داني	له	لوھ
ڪپڙو	ڳپرو، چوڪرات (نوخير جنهن کي اڃان ڏاڙهي نه آئي هجي، لاسڙيات چوڪرو)	لئبو	ٻڌي ويهاريو
ڪرڪيريو	ڪڙ ڪپيتو، چانڊاڻو (اڏامندڙ جيت جنهن جي پُچ مان روشني نڪري)	لئجي	ٻڌي ويهارجي
ڪرڪ	رڳ، نالي	لئي	واسطي، لاءِ، ڪاڻ
م			
ڪريا	پير، پاوا	ماڙو	ماڻهو
ڪٿيرو	گهڻو	ماڳه	(= ماڳ) مڪان، جاءِ، هنڌ
ڪوهرَ	ڪوھ	ماه	ماس، گوشت
ڪيٽ پڙڪ	ڪيٽ جي آبادي جي موقعي تي	منائي	منايون، ڏوھ گناهه
ڪينا	ڪاڻن کان	مئن	گنهگارن
ڪيندو	ڪائيندو	مٽي	مُني، سيري، سيسي
ڪيڻ	ڪاڻن	مڃوسي	باهه جو پوڄاري، آتش پرست، گبر
ڪيو	ڪيرو ٿيل عضوو	محرّم	حج يا عمره ۾ احرام وارو
گ			
گاڙ	گهاٽ، زخم	مرتبو	پيرو، دفعو
گرن جو	گهر ۾ رهندڙ، ڌاريل، پاليل	مرتد	دين کان ڦريل، اسلام جو منڪر، بي دين، ڪافر
گنگو	گونگو	مردِي	مُڙسي
گن	گهڻي	مرڪن	عزت لهن، سرخروئي حاصل ڪن
گيتا	گهيتا، ڏنبا	مڙو	جهنگلي جانور
گيهڙبو	گهلبو، چڪبو	مري رهيو	مري رهيو
		مري وارو	مرگهي وارو

معلم	پڙهايل، سيڪاڙيل	وڻال	گناه
معين	مقرر، نالي سان	وترو	وڌيڪ، سرس، گهڻو، زياده
منجا	انهن منجهان	وڃبو	وجھبو، ڇڏبو
منجس	(= منجھس) ان ۾	وحشي	جهنگ ۾ رهندڙ، جهنگلي
مڻي	مڏي	وڏيرو	وڏو، گهڻو
مُو	مُٺو	وَر	پلي
موچارو	سٺو	وَرَن	رنگ
مورَہ	(= مورھين) مورگو، هرگز	وسائيدِي	وسائيندي، آباد ڪندي، ڳوٺ ٻڌندي
مُه	مُنهن، ڌار	وسواسِي	وسواس، شڪ شهبو
مُها	مُنهن، وات	وسِهن	ميڃن، عمل ڪن
مَھڙا	اڳيان، سامھون	ولها	نلها، سڃا، سڪڻا، نڌڪا
مَھڙاس	ان جي اڳيان	وڻو	گنڍيل، مليل
مَھڙ	مهرباني	وھڙ	وھڙ، ڍور، چوپايو جانور
مَھو	مچر	وھندہ	ھلندي، پڇندي
مَيرِي	(= ميري) قيامت جي ڏينھن	وڻا	پيٽ مان ڄاول، اولاد، پٽ، نسل
ن			
نامُ	نالو	ويسرَن	ويل، مهل
ناءُ	نانءُ، نالو	ويسرَن	ويسرڪن، غفلت ڪن، سستي ڪن
نَٻار	نڃ، خالص، اصلي، ڇند	هَاج	هَاج
نَحر	اٺ کي ڪُهڻ	هَڏ	پڪيءَ جو هڪ قسم، مشهور رنگين ۽ ڪلنگي وارو پڪي، مرغ سليمان
نِرت	نظر، سوچ ويچار	هَڏہ	(= هڏهين) هرگز، مورھين، هر ھر، هوريان هوريان، آهستي آهستي
نَرونو	رڳ، نالي	هَري	هري هري، آهستي
نَرياءُ	نَريءَ کان، نَريءَ وٽان	هَڙجا	هڙجا، لائڇ
نَيسُوري	سموري، سڄي	هَوند	جيڪر
نَگيو	نڪتو، ظاهر ٿيو	هَيج	شوق، چاهه، دل سان
نَهايت	انتها، پڇاڙي	هڪاندو	گڏ ٿيو، گڏيو
نَياءُ	انهن مان	و	
وائِٽا	ٽڪرا، ڀاڱا، حصا	هڪُ	هڪ
واھياءُ	ڇيائين، پڙهيائين	هڪڙو	هڪڙو
واھي	وهائي	هِي	هينئين، دل
واڻي	ٻولي	هِي	هينئين

رَاحَةُ

مَعْدُومٌ
وَالْكَتَرُ

حَلْ تَوَاوَتْوَنَ كَ عِيَتِي
وَمَجُودَاءَ دَلِيَّ جِي اِيْجِي
يَحْنُ وَسَارَاوَهُوْا يُفِي
لَا إِلَهَ إِلَّا

تمام

فِي سَائِيكَ هَوَاتِ تَمَام
 كَيْمُكِي سَنَجِي عَجِ شَام
 بِنُصْدَقِ مَتِي مُحَمَّدِ جَام
 اَللّٰهُ عَلَيْهِ وَه
 سَائِي الْعِلْمَاءِ

شریف شاعری
 مول قادی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سندي سنگيچ اٿارٽي، حيدرآباد

هِيَ رَاحَةُ الْمُؤْمِنِينَ مَجِيْدٌ بِإِدْجِ شِكْرِ حَيَاةِ
تَصْنِيفَ كُنَّا خَدُوهُ مُحَمَّدٌ هَاشِمٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جوسپا جو سپير صاحب و ستمدار
کري کر مکينيس سدا

سَارَافِي سَيَّوَدِي جَوَارِقُ رَحْلُنْ
رَفِي رَسَائِي مَرْتَبِ مَوْلُو مُهْرِيَانْ